



ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΓΕΝΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΛΑΡΙΣΑΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ»

ΘΕΜΑ

«Ο ρόλος των εκπαιδευτικών στη διαχείριση, πρόληψη και αντιμετώπιση του
σχολικού εκφοβισμού (bullying)»

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΤΟΥ
ΜΠΟΛΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ
Α.Μ 8018029

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ ΑΧΙΛΛΕΑΣ

ΛΑΡΙΣΑ
ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟ ΕΤΟΣ: 2019 – 2020

Υπεύθυνη Δήλωση

Δηλώνω υπεύθυνα ότι, η παρακάτω μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία εκπονήθηκε για τη λήψη του μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών (Π.Μ.Σ) πλήρους φοίτησης του Γενικού Τμήματος στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας με θέμα «*Ο ρόλος των εκπαιδευτικών στη διαχείριση, πρόληψη, αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού (bullying)*» έχει συγγραφεί από εμένα προσωπικά και δεν έχει υποβληθεί ούτε έχει εγκριθεί στο πλαίσιο κάποιου άλλου μεταπτυχιακού ή προπτυχιακού τίτλου σπουδών, στην Ελλάδα ή στο εξωτερικό. Η εργασία αυτή έχοντας εκπονηθεί από εμένα, αντιπροσωπεύει τις προσωπικές μου απόψεις επί του θέματος και το κείμενο είναι γραμμένο με τα δικά μου λόγια και δεν αποτελεί προϊόν λογοκλοπής από τρίτες πηγές. Οι πηγές στις οποίες ανέτρεξα για την εκπόνηση της συγκεκριμένης διπλωματικής αναφέρονται στο σύνολό τους, δίνοντας πλήρεις αναφορές στους συγγραφείς, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που ενδεχομένως χρησιμοποιήθηκαν από το διαδίκτυο».

Ο συγγραφέας

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΠΟΛΗΣ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Το παρόν εγχείρημα δε θα ήταν δυνατόν να πραγματοποιηθεί χωρίς την επιστημονική καθοδήγηση, την ψυχολογική υποστήριξη, την αμέριστη συμπαράσταση και την άμεση και ουσιαστική ανταπόκριση του επιβλέποντα κ. Αναγνωστόπουλο Αχιλλέα, ο οποίος με την υπομονή και την επιμονή του ενθάρρυνε κάθε φορά την υλοποίηση του επόμενου βήματος. Θα ήθελα όμως να ευχαριστήσω και τα υπόλοιπα μέλη της τριμελούς επιτροπής, τον καθηγητή κ. Βελισσαρίου Ευστάθιο και τον καθηγητή κ. Κάκκο Νικόλαο για την πολύτιμη στήριξη. Επίσης, χρέος μου είναι να ευχαριστήσω όλους τους καθηγητές και τους συνεργάτες του Π.Μ.Σ. του Γενικού Τμήματος του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας που εδρεύει στη Λάρισα για το υψηλό επίπεδο σπουδών και το γνήσιο ενδιαφέρον τους για την επιστημονική κατάρτιση. Επιπλέον, χρωστώ ένα μεγάλο ευχαριστώ σε όλους τους γνωστούς και άγνωστους συναδέλφους Εκπαιδευτικούς Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, που υπηρετούν σε σχολεία της Λάρισας και των ημιαστικών περιοχών αυτής, για την προθυμία τους να συμμετάσχουν στην παρούσα έρευνα απαντώντας στο ερωτηματολόγιο.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα εργασία με τίτλο «Ο ρόλος των εκπαιδευτικών στη διαχείριση, πρόληψη και αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού (bullying)» πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών του Γενικού Τμήματος Λάρισας του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας στην κατεύθυνση “Διοίκηση Εκπαιδευτικών Μονάδων”

Η εργασία εστιάζει στο κοινωνικό φαινόμενο που εμφανίζεται στις σχολικές μονάδες και είναι πιο επίκαιρο από ποτέ, το σχολικό εκφοβισμό, καθώς και στη διάσταση που παίρνει στη σύγχρονη σχολική μονάδα. Ο σχολικός εκφοβισμός είναι ένα ιδιαίτερο φαινόμενο που λαμβάνει χώρα και παίρνει όλο και μεγαλύτερες διαστάσεις στη σχολική πραγματικότητα και κάθε φορά κάνει την εμφάνισή του με διαφορετικές μορφές, ένταση, αιτίες, σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης, έχοντας τις περισσότερες φορές αρνητικές επιπτώσεις σε όλους του εμπλεκόμενους.

Η έρευνα που ακολουθεί απευθύνθηκε σε Εκπαιδευτικούς Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης του νομού Λάρισας, έχει ως στόχο να διερευνήσει τις αντιλήψεις, τις απόψεις, τις στάσεις, πώς αντιλαμβάνονται το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού, ποιες πρακτικές, τακτικές, στρατηγικές θεωρούν κατάλληλες και τι εφόδια χρειάζονται για τη διαχείριση, πρόληψη και αντιμετώπισή του.

Σκοπός της έρευνας είναι, να διερευνήσει με ποιους τρόπους μπορεί να διαχειριστεί, να αντιμετωπιστεί και να προληφθεί το φαινόμενο. Η έρευνα μετρά τη σημαντικότητα του ρόλου των εκπαιδευτικών στο σχολικό περιβάλλον, σε ποιο βαθμό οι εκπαιδευτικοί γνωρίζουν τις διαδικασίες διαχείρισης, πρόληψης και αντιμετώπισης των περιστατικών σχολικού εκφοβισμού, καθώς και το βαθμό στον οποίο θεωρούν τις διαδικασίες αυτές αποτελεσματικές. Επίσης, σκοπός της έρευνας αυτής είναι η διερεύνηση των αντιλήψεων των εκπαιδευτικών σχετικά με την ιδιαίτερη πολιτική του/της Διευθυντή/ντριας του σχολείου που υπηρετούν και των ιδίων πάνω στο θέμα αυτό. Τέλος, η έρευνα αυτή εξετάζει την πολιτική, τη στάση, και τους τρόπους που εφαρμόζει ο Διευθυντής για να διαχειριστεί, προλάβει και να αντιμετωπίσει το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού. Η διερεύνηση του παραπάνω σκοπού διενεργήθηκε εξετάζοντας τις απόψεις των εκπαιδευτικών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης του νομού Λάρισας μέσω ποσοτικής έρευνας με επισκόπηση και ως ερευνητικό εργαλείο ερωτηματολόγιο.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο σχολικός εκφοβισμός, (bullying), είναι ένα πολυδιάστατο φαινόμενο οι παράγοντες και τα πρόσωπα που εμπλέκονται είναι αρκετοί/τα, καθώς συμβάλλουν τόσο στην εμφάνισή του όσο και στην αντιμετώπισή του, οι αρνητικές επιπτώσεις και ιδιαίτερα στους μαθητές χρήζουν ιδιαίτερης προσοχής. Εξαιτίας αυτού, το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού αποτελεί ένα πολύ ενδιαφέρον και σημαντικό πεδίο προς διερεύνηση, όλων των παραγόντων και των προσώπων που εμπλέκονται. Σχετικά με αυτό λοιπόν το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού καλείται το σχολείο ως θεσμός, δια μέσου του Διευθυντή, της Διευθύντριας και των βασικότερων εκπροσώπων του, των εκπαιδευτικών, να αναδείξουν με το ρόλο τους και τον τρόπο της παρέμβασής τους πώς μπορούν να συμβάλουν στην αποτελεσματική αντιμετώπιση του φαινομένου. Σε αυτό πρέπει να προστεθεί και το ερώτημα, κατά πόσο δύναται ο Διευθυντής, η Διευθύντρια και ο εκπαιδευτικός να διαδραματίσουν καταλυτικό ρόλο κατά τη διάρκεια της παρέμβασής τους. Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να διερευνήσει το τρόπο με τον οποίο οι εκπαιδευτικοί της Δευτεροβάθμιας του νομού Λάρισας αντιλαμβάνονται τις διαστάσεις του φαινομένου του σχολικού εκφοβισμού. Επίσης, πώς κατανοούν τον παρεμβατικό τους ρόλο και το κατά πόσο εφαρμόζουν πολιτικές και στρατηγικές αντιμετώπισης, πρόληψης και διαχείρισης, διαμορφώνοντας ένα σχολικό κλίμα κατάλληλο για τη μείωση ή ακόμα και την εξάλειψη του σχολικού εκφοβισμού.

Η Διπλωματική εργασία αποτελείται από δύο μέρη, το θεωρητικό μέρος όπου γίνεται αναφορά μέσω της Διεθνούς και της Ελληνικής βιβλιογραφίας στο φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού, τους τρόπους διαχείρισης των περιστατικών, τους τρόπους πρόληψης και αντιμετώπισής του, και το ερευνητικό μέρος όπου παρουσιάζεται η μεθοδολογία της έρευνας, οι διαπιστώσεις, τα συμπεράσματα και οι προτάσεις της συγκεκριμένης έρευνας.

Η έρευνα διεξήχθη τον Νοέμβριο του 2019 και αφορά Εκπαιδευτικούς Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης που υπηρετούσαν σε Γυμνάσια και Λύκεια του νομού Λάρισας. Για τη διερεύνηση του θέματος ως ερευνητικό εργαλείο χρησιμοποιήθηκε ένα ερωτηματολόγιο με 26 ερωτήσεις. Το τελικό δείγμα ανήλθε στους 175 Εκπαιδευτικούς. Πιο συγκεκριμένα διερευνήθηκαν: α) Η γενική άποψη, γνώση και εικόνα που έχουν οι εκπαιδευτικοί για το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού. β) Οι στάσεις και οι αντιλήψεις που έχουν οι εκπαιδευτικοί για το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού και πόσο σημαντικός πιστεύουν ότι είναι ο ρόλος τους στη διαχείριση, πρόληψη και αντιμετώπιση. γ) Οι απόψεις των εκπαιδευτικών σχετικά με τον τρόπο διαχείρισης, αντιμετώπισης, πρόληψης, παρέμβασης, οργάνωσης, συνεργασίας και αποτελεσματικότητας εκ μέρους του Διευθυντή, της Διευθύντριας της σχολικής μονάδας που υπηρετούν.

Από τα αποτελέσματα της έρευνας διαπιστώθηκε ότι, οι κυρίαρχες και επικρατέστερες μορφές σχολικού εκφοβισμού που παρατηρούνται και λαμβάνουν χώρα στις σχολικές μονάδες της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης του νομού Λάρισας είναι πρώτα ο λεκτικός εκφοβισμός, έπεται ο συναισθηματικός εκφοβισμός, ακολουθούν ο εσκεμμένος, η ηλεκτρονική βία, και τέλος η σωματική βία. Επίσης, διαπιστώθηκε ότι, για να μπορέσει ο εκπαιδευτικός να διαχειριστεί και να αντιμετωπίσει τα περιστατικά σχολικού εκφοβισμού αρχικά καταφεύγει στη συζήτηση με τους μαθητές (θύματα – θύτες - παρατηρητές), ακολουθεί η συνεργασία με το Διευθυντή ή τη Διευθύντρια του σχολείου και τέλος καταφεύγει στη επικοινωνία, συνεργασία με τους γονείς των μαθητών που εμπλέκονται σε περιστατικά σχολικού εκφοβισμού.

Ως συνηθέστεροι τρόποι πρόληψης για την αντιμετώπιση των περιστατικών σχολικού εκφοβισμού είναι η σχολαστική εποπτεία των σχολικών χώρων, οι σαφείς οδηγίες και κανόνες που έχουν τεθεί από την αρχή της σχολικής χρονιάς και εφαρμόζονται με συνέπεια, η συνεργασία των εκπαιδευτικών μεταξύ τους, η άμεση δράση και παρέμβαση των εκπαιδευτικών.

Συνοψίζοντας τα παραπάνω, ο ρόλος των εκπαιδευτικών στη διαχείριση, πρόληψη, αντιμετώπιση του φαινομένου του σχολικού εκφοβισμού είναι υψίστης σημασίας, καθοριστικός και αποτελεσματικός κάτω από συγκεκριμένες προϋποθέσεις. Αρκετές έρευνες έχουν καταλήξει στο συμπέρασμα πως για την αντιμετώπιση του φαινομένου του σχολικού εκφοβισμού οι εκπαιδευτικοί πρέπει να διαθέτουν τέτοια χαρακτηριστικά, ώστε να λειτουργούν ως πρότυπα συμπεριφοράς, τόσο για τους συναδέλφους, όσο και για τους μαθητές.

Τέλος, από τα αποτελέσματα της έρευνας διαπιστώθηκε ότι, υπάρχει διάθεση εκ μέρους των εκπαιδευτικών να συμβάλλουν στη διαχείριση, αντιμετώπιση και πρόληψη του σχολικού εκφοβισμού, αλλά για να μπορέσουν να στηρίξουν αυτήν τους την προσπάθεια χρειάζονται επιμόρφωση και βοήθεια από ειδικούς και αρμόδιους φορείς σε θέματα σχολικού εκφοβισμού.

Λέξεις - κλειδιά: σχολικός εκφοβισμός, ρόλος εκπαιδευτικών, αντιμετώπιση, πρόληψη, διαχείριση.

ABSTRACT

Bullying is a multidimensional phenomenon, the factors and persons involved are several, as they contribute to both its appearance and its treatment, the negative effects and especially the students deserve special attention. Because of this, the phenomenon of school bullying is a very interesting and important area to investigate, of all actors and persons involved. In this respect, the phenomenon of school bullying is called upon to establish the school as an institution, through the Headmaster, the Principal and its main representatives, the teachers, to show in their role and the way in which they intervene how they can contribute to the effective response to the phenomenon. This should be added to the question of whether the Director, the Director and the teacher can play a catalytic role during their intervention. The purpose of this work is to explore how secondary teachers of the Prefecture of Larissa perceive the dimensions of the phenomenon of school bullying. Also, how they understand their intrusive role and whether they implement policies and strategies for coping, prevention and management, creating a school climate suitable for reducing or even eliminating school bullying.

The Thesis consists of two parts, the theoretical part where reference is made through international and Greek literature on the phenomenon of school bullying, the ways of managing incidents, the ways in which it is prevented and dealt with, and the research place where the research methodology, findings, conclusions and proposals of this research are presented.

The survey was conducted in November 2019 and concerns Secondary Teachers who served in High Schools and High Schools in the Prefecture of Larissa. A questionnaire with 26 questions was used to investigate the issue as a research tool. The final sample was 175 Teachers. More specifically, they were explored: a) The general view, knowledge and image of teachers about the phenomenon of school bullying. b) The attitudes and perceptions that teachers have about the phenomenon of school bullying and how important they believe their role in management, prevention and treatment is. (c) Teachers' views on how to manage, address, prevent, intervene, organize, cooperate and effectively be the Director, the Headmaster of the school unit they serve.

The results of the survey found that the dominant and widespread forms of school bullying observed and taking place in secondary schools in the Prefecture of Larissa are the first verbal intimidation, followed by emotional intimidation, followed by deliberate, electronic violence and finally physical violence. It was also found that, in order to enable the teacher to manage and deal with incidents of school bullying, he initially resorts to a discussion with the students (victims - abusers - observers), followed by cooperation with the Headmaster or the Headmaster of the school and eventually resorts to communication, cooperation with the parents of students involved in incidents of school

bullying.

To sum up the above, the role of teachers in managing, preventing, tackling the phenomenon of school bullying is of the utmost importance, decisive and effective under certain conditions. Several studies have concluded that in order to tackle the phenomenon of school bullying teachers must have such characteristics as to act as patterns of behavior, both for colleagues and students.

Finally, the results of the survey have shown that teachers are willing to contribute to the management, treatment and prevention of school bullying, but in order to support this effort they need training and assistance from experts and bodies responsible in the field of school bullying.

Keywords: school bullying, teacher role, treatment, prevention, management.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Υπεύθυνη Δήλωση	i
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	ii
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	iii
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	iv
ABSTRACT	vi
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	viii
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο.....	1
ΕΙΣΑΓΩΓΗ – ΕΠΙΤΕΛΙΚΗ ΣΥΝΟΨΗ.....	1
1.1 Σημασία και σκοπός του θέματος.....	1
1.2 Ερευνητικά ερωτήματα.....	3
1.3 Θεωρητικό υπόβαθρο	4
1.4 Μεθοδολογία της έρευνας	6
1.5 Δομή της εργασίας	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο.....	9
ΣΧΟΛΙΚΟΣ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΣ	9
2.1 Ορισμός του σχολικού εκφοβισμού.....	10
2.2 Μορφές σχολικού εκφοβισμού	11
2.2.1 Σωματικός εκφοβισμός.....	11
2.2.2 Λεκτικός εκφοβισμός	12
2.2.3 Συναισθηματικός - ψυχολογικός εκφοβισμός.....	13
2.2.4 Σεξουαλικός εκφοβισμός	14
2.2.5 Ηλεκτρονικός εκφοβισμός (cyber bullying)	14
2.3 Μορφές μαθητικής παραβατικότητας	15
2.4 Αίτια εμφάνισης του σχολικού εκφοβισμού.....	17
2.5 Συνέπειες- Επιπτώσεις του σχολικού εκφοβισμού	18

2.5.1	Επιπτώσεις στα θύματα.....	19
2.5.2	Επιπτώσεις στους θύτες.....	20
2.5.3	Επιπτώσεις στους παρατηρητές.....	20
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο.....		22
ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΥ		22
3.1	Βασικές αρχές διαχείρισης του σχολικού εκφοβισμού	22
3.2	Πρόοδος διαχείρισης περιστατικών σχολικού εκφοβισμού.....	23
3.3	Στρατηγικές διαχείρισης περιστατικών εκφοβισμού	25
3.4	Πολιτικές διαχείρισης του σχολικού εκφοβισμού	26
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο.....		28
ΠΡΟΛΗΨΗ ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΥ.....		28
4.1	Πρόληψη του σχολικού εκφοβισμού.....	28
4.1.1	Επίπεδα δράσεων προγραμμάτων πρόληψης	28
4.2	Ο ρόλος των εκπαιδευτικών στην πρόληψη του σχολικού εκφοβισμού .	31
4.3	Ο ρόλος του/της Διευθυντή/ντριας στην πρόληψη του σχολικού εκφοβισμού.....	33
4.4	Μέτρα και προγράμματα πρόληψης σχολικού εκφοβισμού.....	34
4.5	Πρόληψη του σχολικού εκφοβισμού σε επίπεδο σχολικής μονάδας	36
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5ο.....		38
ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΥ		38
5.1	Ο ρόλος των εκπ/κών στην αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού	38
5.2	Ο ρόλος του σχολείου στην αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού....	40
5.3	Αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού και ο ρόλος του/της Διευθυντή/ντριας.....	41
5.4	Στρατηγικές αντιμετώπισης του σχολικού εκφοβισμού από τους εκπαιδευτικούς.....	42
5.5	Σχολικό κλίμα ως μέσω αντιμετώπισης του σχολικού εκφοβισμού	44
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6ο.....		48

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ	48
6.1 Σκοπός και στόχοι της έρευνας	48
6.2 Μέθοδος της έρευνας και ερευνητικό εργαλείο.....	49
6.3 Αξιοπιστία και εγκυρότητα του ερευνητικού εργαλείου	51
6.4 Πληθυσμός και Δείγμα	52
6.5 Περιορισμοί της έρευνας	53
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7ο.....	54
ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	54
7.1.Ενότητα Α. Δημογραφικά στοιχεία.....	54
7.2 Ενότητα Β. Γενική εικόνα που έχουν οι εκπαιδευτικοί για το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού.....	57
7.3 Ενότητα Γ: Αντιλήψεις-απόψεις για το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού και για το ρόλο του εκπαιδευτικού στη πρόληψη, διαχείριση και αντιμετώπιση.	60
7.4 Ενότητα Δ: Αντιλήψεις και απόψεις των εκπαιδευτικών σχετικά με τον τρόπο διαχείρισης , αντιμετώπισης, πρόληψης, παρέμβασης, οργάνωσης, συνεργασίας και αποτελεσματικότητας από τον/την διευθυντή/ντρια.....	71
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8ο.....	78
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.....	78
8.1 Συμπεράσματα.....	78
8.2 Προτάσεις.....	83
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	86
Ελληνόγλωσση	86
Ξενόγλωσση	90
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ	98
Παράρτημα 1: Ερωτηματολόγιο	98
Παράρτημα 2: Κατάλογος πινάκων και γραφημάτων	103

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο

ΕΙΣΑΓΩΓΗ – ΕΠΙΤΕΛΙΚΗ ΣΥΝΟΨΗ

Το ιδιαίτερο αυτό φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού απασχολεί τη σχολική κοινότητα και ολόκληρη την κοινωνία τα τελευταία χρόνια, καθώς αρκετά συχνά παρουσιάζονται και προβάλλονται από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης (τηλεόραση, διαδίκτυο, ραδιόφωνο) περιστατικά που διαδραματίζονται μέσα στις σχολικές μονάδες επιβεβαιώνοντας έτσι την ύπαρξη του. Από έρευνες που έχουν γίνει στο παρελθόν εκείνοι που επιβεβαιώνουν την ύπαρξη του σχολικού εκφοβισμού μέσα στις σχολικές μονάδες είναι οι μαθητές, οι εκπαιδευτικοί και οι γονείς. Στις περισσότερες ερευνητικές μελέτες που έχουν γίνει για το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού οι ερευνητές έχουν στρέψει το ενδιαφέρον τους στους μαθητές και τους χρησιμοποιούν ως δείγμα για την ερευνά τους. Παρόλα αυτά δεν γίνεται να μην εκτιμηθεί ο πρωταρχικός και βασικός ρόλος των εκπαιδευτικών μέσης εκπαίδευσης στο τρόπο διαχείρισης, στα μέτρα πρόληψης και γενικά στην αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού.

Η παρούσα έρευνα έχει σκοπό να διερευνήσει τις γενικές αντιλήψεις και απόψεις των εκπαιδευτικών για το φαινόμενο, ποιες πρακτικές θεωρούν αποτελεσματικές και κατάλληλότερες, καθώς και ποια εφόδια χρειάζονται για τη διαχείριση, πρόληψη και αντιμετώπιση του φαινομένου. Διερευνώντας τις ανάγκες και τις απόψεις των εκπαιδευτικών, θα μπορούσε ίσως να βοηθήσει μαζί με άλλες έρευνες στο σχεδιασμό κατάλληλων προγραμμάτων επιμόρφωσης.

Παρακάτω σε αυτό το κεφάλαιο θα παρουσιαστεί η σημασία, ο σκοπός, οι στόχοι, τα ερευνητικά ερωτήματα, η μεθοδολογία και η δομή της εργασίας.

1.1 Σημασία και σκοπός του θέματος

Ο σχολικός εκφοβισμός είναι ένα αρκετά περίπλοκο και διαδεδομένο φαινόμενο, όπως δείχνουν αρκετές έρευνες δεν αντιμετωπίζεται κατάλληλα και δεν έχει διερευνηθεί στον ίδιο βαθμό αναφορικά με όλους τους εμπλεκόμενους, όπως μαθητές, εκπαιδευτικούς, γονείς και άλλους παράγοντες που συμμετέχουν στην εκπαιδευτική διαδικασία εντός και εκτός της σχολικής μονάδας. Αρκετές φορές τα περιστατικά που διαδραματίζονται εντός του σχολικού χώρου μπορεί να διαφεύγουν από την προσοχή των εκπαιδευτικών, είτε γιατί οι μαθητές, όταν ασκούν εκφοβισμό σε συμμαθητές παίρνουν τα δικά τους μέτρα, για να μην πέσουν στην αντίληψη των εκπαιδευτικών. Σε μερικές μάλιστα περιπτώσεις τα περιστατικά σχολικού εκφοβισμού αποσιωπώνται από τους μαθητές και ίσως και από τους εκπαιδευτικούς, για να μη στιγματίσουν τον μαθητή, την οικογένεια του, ακόμα και το ίδιο το σχολείο.

Στην Ελλάδα έρευνες επιβεβαιώνουν ότι, το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού τα

τελευταία χρόνια παίρνει όλο και μεγαλύτερες διαστάσεις, ενώ τα περιστατικά ποικίλλουν κάθε φορά ως προς τη μορφή και την ένταση. Από έρευνες που έχουν γίνει φαίνεται ότι σε μικρό χρονικό διάστημα αυξάνεται ο αριθμός των περιστατικών, ενώ παρ' όλα αυτά διαπιστώνεται να κατέχει μικρά ποσοστά έναντι κάποιων άλλων περιοχών, με παρόμοιες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες, της νότιας, της κεντρικής και δυτικής Ευρώπης. Το 1/3 των μαθητών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης δηλώνει πως έχει πέσει θύμα βίας και εκφοβισμού, ενώ το 50% των μαθητών δηλώνει πως ήταν παρόντες σε περιστατικά σχολικού εκφοβισμού και αυτόπτες μάρτυρες σε ανάλογα βίαια περιστατικά. Τα περιστατικά χαρακτηρίζονται από λεκτικό εκφοβισμό, σωματική βία, συναισθηματικό, εσκεμμένο, σεξουαλική παρενόχληση, ρατσιστικό και ηλεκτρονικό εκφοβισμό, «έως επικοινωνία στο διαδίκτυο με απειλητικό περιεχόμενο και υβριστικά SMS» (Χαραλαμποπούλου, 2014).

Οι περισσότερες έρευνες έχουν εκδηλώσει το ενδιαφέρον τους στη μελέτη αυτού του φαινομένου του σχολικού εκφοβισμού στους μαθητές, στο πώς, σε ποιους, πότε και πού εκδηλώνεται, τη συχνότητα, τη μορφή εκδήλωσής του, αλλά και σε άλλες πτυχές του φαινομένου. Δεν εστιάζουν αρκετά την έρευνά τους και σε άλλα μέλη της σχολικής μονάδας και ιδιαίτερα στους εκπαιδευτικούς, κάτι το οποίο θα διερευνηθεί στην παρούσα έρευνα. Η αναγκαιότητα, να διερευνηθεί ο ρόλος των εκπαιδευτικών της σχολικής μονάδας στη διαχείριση, πρόληψη και αντιμετώπιση του φαινομένου του σχολικού εκφοβισμού, είναι μεγάλη, καθώς οι εκπαιδευτικοί και ο Διευθυντής ως σχολικός ηγέτης (αυτός που κινεί τα νήματα) είναι εκείνοι που καλούνται περισσότερο από οποιονδήποτε άλλο, να διαχειριστούν και να αντιμετωπίσουν αυτό το περίπλοκο, ραγδαία αναπτυσσόμενο και μεταβαλλόμενο φαινόμενο και να εφαρμόσουν κατάλληλες εκπαιδευτικές τακτικές, στρατηγικές για να προλάβουν τις συνέπειες και τις επιπτώσεις στους μαθητές..

Σκοπός αυτής της εργασίας-έρευνας είναι να διερευνηθούν οι αντιλήψεις, απόψεις, στάσεις των καθηγητών σχετικά με τον ρόλο των ίδιων στην αντιμετώπιση, πρόληψη, διαχείριση του σχολικού εκφοβισμού, καθώς και την ιδιαίτερη πολιτική, στρατηγική των εκπαιδευτικών, του σχολείου και του διευθυντή τους πάνω στο θέμα αυτό.

Εκτός από τη σημασία και το σκοπό αυτής της έρευνας έχουν τεθεί προς διερεύνηση και κάποια ερευνητικά ερωτήματα και ειδικότεροι στόχοι, όπως, να διερευνηθεί η γενική γνώση και εικόνα που έχουν οι εκπαιδευτικοί για το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού, να διερευνηθούν οι αντιλήψεις για το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού και ο ρόλος του εκπαιδευτικού στη πρόληψη, διαχείριση και αντιμετώπιση του φαινομένου. Επίσης, να διερευνηθούν οι απόψεις των εκπαιδευτικών σχετικά με τον τρόπο διαχείρισης, αντιμετώπισης, πρόληψης, παρέμβασης, οργάνωσης, συνεργασίας και

αποτελεσματικότητας από τον/την Διευθυντή/ντρια.

Διερευνώντας τον ρόλο των εκπαιδευτικών γίνονται κατανοητά τα συμπεράσματα και τα οφέλη που μπορούν να προκύψουν από τη διερεύνηση αυτού του προβληματισμού, καθώς θα μπορούσαν να βοηθήσουν ώστε, να κατανοηθεί καλύτερα ο ρόλος των εκπαιδευτικών, τα αίτια της ύπαρξης αυτού του φαινομένου στις σχολικές μονάδες και δεύτερον να χρησιμοποιηθούν για την κατάρτιση πιο κατάλληλων προγραμμάτων διαχείρισης, πρόληψης και αντιμετώπισης του σχολικού εκφοβισμού.

1.2 Ερευνητικά ερωτήματα

Έχοντας υπόψη τους παραπάνω σκοπούς και στόχους της έρευνας προκύπτουν προς διερεύνηση τα παρακάτω ερευνητικά ερωτήματα:

α) Η διερεύνηση της γενικής γνώσης, εικόνας και άποψης που έχουν οι εκπαιδευτικοί σχετικά με το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού:

1. Αν είναι ενήμεροι και γνωρίζουν για το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού.
2. Από πού έχουν ενημερωθεί για το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού.
3. Ποια είναι η σημασία του σχολικού εκφοβισμού και ποιος είναι ο ορισμός του.
4. Ποιες μορφές σχολικού εκφοβισμού παρατηρούν περισσότερο στον σχολικό χώρο.

β) Να διερευνηθούν οι απόψεις για το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού, και ο ρόλος του εκπαιδευτικού στη πρόληψη, διαχείριση, αντιμετώπιση.

1. Πόσο σημαντικές μπορεί να είναι οι επιπτώσεις σε έναν μαθητή.
2. Πόσο σημαντικός μπορεί να αποδειχθεί ο ρόλος του εκπαιδευτικού για την πρόληψη, διαχείριση, αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού.
3. Πόσο σημαντική είναι η στενή συνεργασία των καθηγητών με τους γονείς των μαθητών που εμπλέκονται ως θύτες ή θύματα σε περιστατικά σχολικού εκφοβισμού για την αντιμετώπισή του.
4. Κατά πόσο η στάση που θα επιλέξει ο εκπαιδευτικός για να διαχειριστεί κάποιο περιστατικό παίζει καθοριστικό ρόλο στην αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού.
5. Ποιους από τα στελέχη της σχολικής μονάδας θεωρούν περισσότερο υπεύθυνους για την αντιμετώπιση, πρόληψη του σχολικού εκφοβισμού.
6. Σε ποιο βαθμό εφαρμόζονται από τους εκπαιδευτικούς και πόσο αποτελεσματικοί είναι οι παρακάτω τρόποι για την πρόληψη, διαχείριση, αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού: α) Ενημέρωση των γονέων του μαθητή, β) Επικοινωνία με συμβουλευτικές υπηρεσίες, γ) Προστασία του παιδιού που εκφοβίζεται, δ) Ενίσχυση των διαπροσωπικών σχέσεων στην τάξη, ε) Περισσότερη αυστηρή επίβλεψη, στ) Πυροσβεστική αντιμετώπιση (τιμωρία των μαθητών), ε) Συζήτηση με τον μαθητή, ζ) Παρατήρηση στον μαθητή, η) Αδιαφορία για το περιστατικό.

7. Πόσο σαφές έχει γίνει στους εκπαιδευτικούς από την αρχή της σχολικής χρονιάς, ότι, όταν αντιλαμβάνονται περιστατικά εκφοβισμού, πρέπει να τα χειρίζονται άμεσα και με βάση συγκεκριμένες οδηγίες.

8. Πόσο σαφές έχει γίνει στους μαθητές από την αρχή της σχολικής χρονιάς, ότι, όταν αντιλαμβάνονται ένα περιστατικό εκφοβισμού, πρέπει να το αναφέρουν αμέσως σε κάποιον εκπαιδευτικό.

9. Πόσο αποτελεσματική είναι η εφαρμογή προγραμμάτων διαχείρισης συγκρούσεων και κατά πόσο οι εκπαιδευτικοί συμμετέχουν σε προγράμματα διαχείρισης για την καταπολέμηση του σχολικού εκφοβισμού.

10. Με ποια συχνότητα επισκέπτονται το σχολείο ειδικοί για να ενημερώσουν τους μαθητές σε θέματα σχολικού εκφοβισμού.

11. Χρειάζεται εκπαίδευση σε θέματα σχολικού εκφοβισμού το εκπαιδευτικό προσωπικό για να μπορέσει να προλάβει, διαχειριστεί, αντιμετωπίσει το φαινόμενο;

γ) Να διερευνηθούν οι απόψεις των εκπαιδευτικών σχετικά με τον τρόπο διαχείρισης, αντιμετώπισης, πρόληψης, παρέμβασης, οργάνωσης, συνεργασίας και αποτελεσματικότητας από τον/τη Διευθυντή/ντρια.

1. Πόσο ικανοποιημένοι είναι από τον τρόπο που ο/η Διευθυντής/ντρια διαχειρίζεται τα περιστατικά σχολικού εκφοβισμού.

2. Πόσο καθοριστικός μπορεί να είναι ο ρόλος του/της Διευθυντή/ντριας στην αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού με την άμεση δράση και παρέμβασή του. 3. Πόσο συχνά παροτρύνει ο/η Διευθυντής/ντρια τους εκπαιδευτικούς να συνεργάζονται ο ένας με τον άλλον, για να μπορέσουν να αντιμετωπίσουν προβληματικές συμπεριφορές των μαθητών.

4. Πόσο αποτελεσματική μπορεί να αποδειχθεί η συχνή συνεργασία του/της Διευθυντή/ντριας με τον καθένα τους ξεχωριστά στην αντιμετώπιση και πρόληψη περιστατικών σχολικού εκφοβισμού.

5. Συνεργάζεται ο/η Διευθυντής/ντρια με τους γονείς των μαθητών που συμμετέχουν ή εμπλέκονται άμεσα σε περιστατικά σχολικού εκφοβισμού (θύτες, θύματα, παρατηρητές);

6. Πόσο συχνά ο/η Διευθυντής/ντρια διοργανώνει εκδηλώσεις για να ενημερωθούν οι γονείς και πόσο συχνά διοργανώνει επιμορφωτικά σεμινάρια για να ενημερωθούν οι εκπαιδευτικοί σε θέματα σχετικά με τον σχολικό εκφοβισμό.

1.3 Θεωρητικό υπόβαθρο

Οι πράξεις των ανθρώπων σύμφωνα με έναν αριθμό κοινωνικό-ψυχολογικών θεωριών σε μεγάλο βαθμό υποκινούνται από τις αντιλήψεις, τα πιστεύω και τις απόψεις τους. Η θεωρία της προγραμματισμένης συμπεριφοράς υποστηρίζει ότι «υπάρχει σύνδεση μεταξύ

στάσεων και συμπεριφοράς» (Ajzen, 1991). Μια άλλη θεωρία του Bandura, (1977) περί αυτο- αποτελεσματικότητας υποστηρίζει ότι «οι στάσεις μας παίζουν σημαντικό ρόλο στο πώς αντιδρούμε σε διαφορετικές περιστάσεις». Επομένως, οι στάσεις, οι απόψεις και οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών απέναντι στο φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού είναι καίριας και σημαντικής σημασίας για μια αποτελεσματική αντιμετώπιση, και κατ' επέκταση ο ρόλος των εκπαιδευτικών είναι πρωταρχικής σημασίας σχετικά με το ζήτημα αυτό του σχολικού εκφοβισμού.

Ο σχολικός εκφοβισμός παραμένει μέχρι σήμερα ένα από τα κυριότερα προβλήματα, τα οποία καλείται να διαχειριστεί μια σχολική μονάδα σε παγκόσμιο επίπεδο (Espelage et al., 2016).

Εν συντομία, ο σχολικός εκφοβισμός ορίζεται ως συστηματική και επαναλαμβανόμενη σκόπιμη πράξη βίας από κάποιον/ους που έχει/ουν περισσότερη δύναμη προς κάποιον/ους που έχει/ουν λιγότερη δύναμη (Gladden et.al., 2014).

Σύμφωνα με τους Pepler (Pepler, et.al 1994) και Craig (Craig et.al., 2000), ένα μεγάλο ποσοστό, 85%, των καθηγητών δήλωσαν ότι δεν αδιαφορούν και παρεμβαίνουν «σχεδόν πάντα» ή «συχνά», για να αποτρέψουν τον εκφοβισμό, ενώ μόνο το 35% των μαθητών δήλωσε ότι οι εκπαιδευτικοί παρεμβαίνουν. Παρόμοια, το 60% μαθητών Λυκείου δήλωσε ότι το εκπαιδευτικό προσωπικό προσπαθεί να ανακόψει ή και να σταματήσει τον σχολικό εκφοβισμό «μια στις τόσες» ή «σχεδόν ποτέ» (Olweus, 1984).

Έρευνες έχουν δείξει ότι, οι εκπαιδευτικοί εμφανίζονται διστακτικοί στο να ανταποκριθούν και να διαχειριστούν υποθέσεις σχολικού εκφοβισμού, εκτός κι αν είναι απολύτως σίγουροι για τα γεγονότα, ή όταν οι ίδιοι γίνονται μάρτυρες τέτοιων συμπεριφορών (Hein, 2014).

Σύμφωνα με τα μέχρι στιγμής ερευνητικά στοιχεία τα οποία φανερώνουν ότι οι αναφορές σωματικού και λεκτικού εκφοβισμού λαμβάνονται περισσότερο σοβαρά υπόψη, παρά οι αναφορές σχεσιακού εκφοβισμού, αφού οι εκπαιδευτικοί δεν κατατάσσουν τον κοινωνικό αποκλεισμό ανάμεσα στις μορφές εκφοβιστικής συμπεριφοράς (Naylor, et.al. 2006) και (Yoon et, al., 2016). Επιπλέον, σύμφωνα με αρκετούς ερευνητές (Young, 1998 και Hale et.al, 2017), οι εκπαιδευτικοί συχνά προχωρούν σε βήματα «τιμωρητικής» διαχείρισης, αλλά αντιμετωπίζουν διάφορες δυσκολίες στο να καταφέρουν να καταλήξουν στο τι πραγματικά έγινε και στο να βρουν αποτελεσματικές λύσεις για τον τερματισμό του φαινομένου.

Στην έρευνα που διεξήγαγαν οι Mishna, Scarcello, Pepler, και Wiener (2005) σε ένα μικρό δείγμα ποιοτικής έρευνας σε εκπαιδευτικούς, διαπιστώθηκε ότι οι απόψεις δίστανται σχετικά με το βαθμό σοβαρότητας των μορφών σχολικού εκφοβισμού, με κάποιους από τους εκπαιδευτικούς να θεωρούν ασήμαντο το σωματικό εκφοβισμό ενώ κάποιοι

σημαντικό. Ένα μεγάλο μέρος των εκπαιδευτικών εξάλλου δε λαμβάνει υπόψη τους τον παράγοντα της επανάληψης ως αναπόσπαστο κομμάτι εκφοβιστικής παρενόχλησης και συμπεριφοράς. Η παρούσα έρευνα θα προσπαθήσει να συγκρίνει τα αποτελέσματά της με προγενέστερες έρευνες σχετικά με τις απόψεις, αντιλήψεις και τον ρόλο των ερωτώμενων σε θέματα σχολικού εκφοβισμού.

1.4 Μεθοδολογία της έρευνας

Στην προτεινόμενη μελέτη η μεθοδολογία έρευνας που ακολουθήθηκε είναι ποσοτική με τη χρήση δομημένου ερωτηματολογίου. Ειδικότερα, η ερευνητική μέθοδος είναι η επισκόπηση. Αυτή δίνει τη δυνατότητα καταγραφής των απόψεων και των αντιλήψεων των συμμετεχόντων. Η μέθοδος αυτή συλλέγει αριθμητικά δεδομένα και παρέχει περιγραφικές, επεξηγηματικές και συμπερασματικές πληροφορίες. Αποτελεί μια οικονομική και αποδοτική μέθοδο για τη διερεύνηση κοινωνικών φαινομένων.

Η έρευνα για να μπορέσει να καταλήξει σε έγκυρα και επιστημονικά αποτελέσματα, δύο είναι τα βασικά ζητήματα που πρέπει να λάβει υπόψη. Πρώτον, τη διαμόρφωση ενός κατάλληλου και απλού ερωτηματολογίου για την έρευνα και δεύτερον τη συλλογή ενός δείγματος που να είναι αντιπροσωπευτικό στον υπό μελέτη πληθυσμό. Η μέθοδος που επιλέχθηκε είναι η απλή τυχαία δειγματοληψία. Το ερωτηματολόγιο που θα χρησιμοποιηθεί αποτελείται από 26 ερωτήσεις που αναφέρονται σε μια σειρά από αντιλήψεις και απόψεις που σχετίζονται με τα ερευνητικά ερωτήματα. Οι ερωτώμενοι καλούνται να αξιολογήσουν σε ποιο βαθμό και πόσο σημαντικός είναι ο ρόλος των εκπαιδευτικών στη διαχείριση πρόληψη και αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού με βάση την πενταβάθμια κλίμακα Likert (1-Καθόλου, 2-Λίγο, 3-Αρκετά, 4-Πολύ, 5-Πάρα πολύ). Ο πληθυσμός της έρευνας είναι εκπαιδευτικοί Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης του νομού Λάρισας. Η μέθοδος συλλογής δεδομένων που επιλέγεται είναι η διανομή του ερωτηματολογίου στους εκπαιδευτικούς με την παρουσία του ερευνητή στις σχολικές μονάδες ή μέσω αποστολής του ερωτηματολογίου ηλεκτρονικά ή μέσω ανάρτησης σε ηλεκτρονικά κοινωνικά δίκτυα. Η συμπλήρωσή του ερωτηματολογίου από τους εκπαιδευτικούς είναι προαιρετική και ανώνυμη, ενώ ο χρόνος συμπλήρωσής του για κάθε εκπαιδευτικό υπολογίζεται ότι κυμάνθηκε μεταξύ 10'-15' λεπτών. Η μέθοδος αυτή στηρίζεται σε μία δειγματοληπτική έρευνα που δίνει τη δυνατότητα στο ερευνητή να μπορέσει να προσεγγίσει μεγάλο μέρος του πληθυσμού για την απόδειξη και τον έλεγχο της θεωρίας. «Όταν τα αποτελέσματα της έρευνας στηρίζονται σε μεγάλο αριθμό περιπτώσεων, η γενική αντίληψη είναι ότι οι θεωρητικές υποθέσεις υποβάλλονται σε πιο αυστηρό και έγκυρο έλεγχο. Η τυποποίηση των στοιχείων που συλλέγονται, η δυνατότητα προσέγγισης μεγάλου μέρους πληθυσμού και η επιδεκτικότητα των στοιχείων σε

στατιστικές μεθόδους ανάλυσης καθιστούν την ποσοτική ως την πιο διαδεδομένη μορφή εμπειρικής έρευνας για τη μελέτη των κοινωνικών φαινομένων» (Κυριαζή, Ν. 2011).

1.5 Δομή της εργασίας

Η συγκεκριμένη εργασία διερευνά και πραγματεύεται τις στάσεις των εκπαιδευτικών και τις αντιλήψεις σχετικά με τον τρόπο διαχείρισης, πρόληψης, αντιμετώπισης των κρίσεων που προκύπτουν από περιστατικά σχολικού εκφοβισμού τόσο για τους ίδιους και για τους Διευθυντές των σχολείων τους.

Αναπτύσσεται σε οκτώ κεφάλαια, τα οποία παρουσιάζουν, αναλύουν προσεγγίζοντας με τον καλύτερο δυνατό τρόπο και λεπτομέρεια, το γενικό θεωρητικό πλαίσιο, για το ρόλο του εκπαιδευτικού στην πρόληψη, διαχείριση, αντιμετώπιση του φαινομένου του σχολικού εκφοβισμού. Στο ερευνητικό κομμάτι της εργασίας αναλύονται και παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της έρευνας καταλήγοντας σε συμπεράσματα καθώς και σε προτάσεις.

Το πρώτο κεφάλαιο περιλαμβάνει την προβληματική της έρευνας. Ουσιαστικά διατυπώνεται η σημασία, ο σκοπός της έρευνας, οι ερευνητικές υποθέσεις, το ερευνητικό πρόβλημα και περιγράφονται οι επιμέρους στόχοι της παρούσας εργασίας. Επίσης, αναλύεται η σπουδαιότητα και οι αναγκαιότητα της έρευνας και τίθενται οι προϋποθέσεις της.

Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται μία συνοπτική αναφορά μέσω βιβλιογραφικής ανασκόπησης σχετικά με το σχολικό εκφοβισμό. Αρχικά, παρουσιάζεται ο ορισμός του σχολικού εκφοβισμού, οι μορφές του, οι γενεσιουργές αιτίες και οι επιπτώσεις στα θύματα στους θύτες και στους παρατηρητές.

Στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται μία συνοπτική βιβλιογραφική ανασκόπηση για την διαχείριση του σχολικού εκφοβισμού, τις βασικές αρχές διαχείρισης, τα στάδια διαχείρισης περιστατικών, στρατηγικές-πολιτικές διαχείρισης και για τον ρόλο των εκπαιδευτικών στη διαχείριση του σχολικού εκφοβισμού.

Στο τέταρτο κεφάλαιο γίνεται μία συνοπτική βιβλιογραφική ανασκόπηση για την πρόληψη του σχολικού εκφοβισμού στα επίπεδα δράσεων προγραμμάτων πρόληψης, τον ρόλο των Εκπαιδευτικών του Διευθυντή και της Σχολικής μονάδας καθώς και για την πρόληψη και παρέμβαση στην Ελλάδα και το εξωτερικό.

Στο πέμπτο κεφάλαιο γίνεται μία συνοπτική βιβλιογραφική ανασκόπηση για την αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού, τον ρόλο των εκπαιδευτικών, το ρόλο της σχολικής μονάδας, τα μέτρα, τις δράσεις και τις πολιτικές των εκπαιδευτικών, καθώς και τη σημασία του σχολικού κλίματος για την αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού.

Τα τελευταία τρία κεφάλαια αναλύουν το ερευνητικό κομμάτι της διπλωματικής εργασίας και αναφέρονται στη μεθοδολογία της έρευνας, στα αποτελέσματα τα

συμπεράσματα και στις προτάσεις. Αναλυτικά, το έκτο κεφάλαιο διευκρινίζει τη μεθοδολογία της έρευνας, καθώς παρουσιάζει τη μεθοδολογική προσέγγιση, το ερευνητικό εργαλείο, τον πληθυσμό και το δείγμα της έρευνας, τη διαδικασία συλλογής δεδομένων, την ανάλυση αυτών καθώς και την εγκυρότητα και αξιοπιστία της έρευνας. Το έβδομο κεφάλαιο αναλύει τα αποτελέσματα της έρευνας, την ερμηνεία τους, με την περιγραφική μέθοδο καταλήγοντας σε στατιστικά αποτελέσματα. Στο όγδοο και τελευταίο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα συμπεράσματα που προέκυψαν από την ανάλυση των απαντήσεων των ερωτώμενων και προτείνονται τρόποι αξιοποίησης, δράσης από τους εκπαιδευτικούς και όλους τους εμπλεκόμενους που σχετίζονται με την πρόληψη, διαχείριση και αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο ΣΧΟΛΙΚΟΣ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΣ

Εισαγωγή

Ο όρος σχολικός εκφοβισμός (bullying) διαπιστώθηκε και διατυπώθηκε από τον D.Olweus για πρώτη φορά στη δεκαετία του 70 προσπαθώντας να περιγράψει τον τρόπο εκφοβισμού παιδιών και εφήβων από τους συμμαθητές τους, καθώς και την επαναλαμβανόμενη και συστηματική θυματοποίησή τους (Ανδρέου & Smith, 2002).

Σύμφωνα με τον D.Olweus, το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού διακρίνεται από τα ακόλουθα χαρακτηριστικά: α) πρόκληση σκόπιμης βλάβης, β) γίνεται πολλές φορές κατ' επανάληψη στο ίδιο άτομο και κατ' εξακολούθηση και γ) πραγματοποιείται ανάμεσα σε μια διαπροσωπική σχέση που μπορεί να χαρακτηριστεί από τις άνισες δυνάμεις των εμπλεκομένων (θύτη και θύματος).

Ο Olweus, ένας από τους πρώτους που ασχολήθηκε με την έρευνα σχετικά με το σχολικό εκφοβισμό, ορίζει το φαινόμενο αυτό με τον παρακάτω ορισμό: «ένας μαθητής γίνεται αντικείμενο εκφοβισμού ή θυματοποιείται, όταν υποβάλλεται κατ' επανάληψη και κατ' εξακολούθηση σε αρνητικές ενέργειες από έναν ή περισσότερους μαθητές». Μια ενέργεια μπορεί να θεωρηθεί αρνητική, όταν κάποιος επιχειρεί να βλάψει ή και να ενοχλήσει κάποιον σκόπιμα. Επίσης, ανάμεσα στους μαθητές υπάρχει διαφορά δύναμης, καθώς ο μαθητής που δέχεται και βρίσκεται εκτεθειμένος σε κάθε είδους αρνητικές ενέργειες να μην μπορεί να προβάλει αντίσταση (Olweus D, 2009).

Ο Olweus (1993) μαζί με τον Besag (1989) αναφέρουν ότι ο εκφοβισμός (bullying) διακρίνεται από επιθέσεις, πράξεις ή συγκρούσεις, διότι πάντα προϋποθέτει τη διαφορά δύναμης μεταξύ του θύτη και του θύματος. Επίσης περιέγραψαν το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού ως την επίδειξη της δύναμης ή και της θέσης ενός ατόμου, με σκοπό να πληγώσει, να ταπεινώσει, να εκφοβίσει ένα άλλο άτομο με λιγότερη δύναμη ή χαμηλότερη κοινωνική θέση.

Οι Tattum (1992) εστιάζουν κυρίως στη θέληση και συνειδητή επιθυμία του θύτη (δράστη) να προκαλέσει αναστάτωση, άγχος και πίεση σε κάποιο άτομο, ενώ οι Smith και Sharp (1994) εστιάζουν στη σχέση ανωτερότητας ανάμεσα στο θύτη και στο θύμα.

Επίσης, οι Sharp και Smith (1994) αναφέρουν ότι ο σχολικός εκφοβισμός «είναι συχνά επίμονος και μερικές φορές συνεχίζεται για εβδομάδες, μήνες ή ακόμα και χρόνια».

Η Salmivalli δίνει τον δικό της ορισμό για το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού ως «μια υποκατηγορία επιθετικής συμπεριφοράς, κατά την οποία ένα άτομο ή μια ομάδα ατόμων επανειλημμένα επιτίθεται, ταπεινώνει ή απομονώνει ένα σχετικά ανίσχυρο πρόσωπο» (Salmivalli, Kaukiainen, Kaistaniemi & Lagerspetz, 1999).

Ο σχολικός εκφοβισμός είναι εσκεμμένη πράξη που αποσκοπεί στην πρόκληση

σωματικού πόνου και στην υποταγή του μαθητή (θύμα) που του ασκείται βία. Ο σχολικός εκφοβισμός μπορεί να θεωρηθεί ως μία συμπεριφορά κοινωνικού κενού (ελλείμματος), καθώς αντανακλά την ανισότητα των ατόμων, τον κοινωνικό αποκλεισμό, την παρεμπόδιση έως και τη ματαίωση επιθυμιών, κατά βάθος είναι μια επίδραση ή επίθεση του ισχυρού (θύτη) προκαλώντας βλάβες σε ένα ανίσχυρο και ευάλωτο άτομο (θύμα) (Παπάνης, 2008). Η βία αυτή μπορεί να εκδηλωθεί με διάφορες και ποικίλες μορφές καθώς και τρόπους, από ένα συγκεκριμένο άτομο σε ένα άλλο ή σύνολο ατόμων, αλλά και το αντίστροφο, από σύνολο ατόμων (ομάδα) προς ένα άτομο ή και σε άλλη ομάδα (Σώκου, 2003)

2.1 Ορισμός του σχολικού εκφοβισμού

Την έναρξη της μελέτης του σχολικού εκφοβισμού ξεκίνησε ο (Dan Olweus 2009), με την έκδοση του βιβλίου του με τον παρακάτω τίτλο (Εκφοβισμός και βία στο σχολείο), ορίζοντας τον σχολικό εκφοβισμό ως εξής: *«Ένας μαθητής γίνεται αντικείμενο εκφοβισμού ή θυματοποιείται όταν υποβάλλεται κατ' επανάληψη και κατ' εξακολούθηση σε αρνητικές ενέργειες από έναν ή περισσότερους άλλους μαθητές».*

Ανάλογο ορισμό είχε διατυπώσει και ο Farrington, (1993) θεωρώντας ότι, ο σχολικός εκφοβισμός εκδηλώνεται με τα τέσσερα ακόλουθα χαρακτηριστικά: 1) με φυσική, με λεκτική, με ψυχολογική επίθεση και με προσβολή, 2) ο θύτης έχει την πρόθεση να φοβίσει και να προκαλέσει πόνο, ανησυχία στο θύμα, 3) χαρακτηριστική είναι η διαφορά δύναμης μεταξύ του θύτη και του θύματος, 4) το διάστημα άσκησης εκφοβισμού είναι μεγάλο και επαναλαμβάνεται από τα ίδια παιδιά.

Ένας άλλος ορισμός έχει διατυπωθεί και από τον Furlong, το 2004 θεωρώντας ότι, *«εκφοβισμό αποτελεί η επιθετικότητα η οποία είναι σκόπιμη, επαναλαμβάνεται για πολύ καιρό και εμπεριέχει ασυμμετρία δύναμης μεταξύ δράστη και του θύματος»* (Furlong, Soliz, Simental & Greif, 2004).

Επίσης ο Ken Rigby το (2008) έχει διατυπώσει έναν ενδιαφέρων ορισμό, ο οποίος θεωρεί και ορίζει το σχολικό εκφοβισμό ως τη *«σκληρή και συνεχή καταπίεση, φυσικής ή ψυχολογικής φύσης, από τον ισχυρό προς τον αδύναμο χωρίς καμία αιτιολογία».*

Επιπλέον, ο Παπάνης το (2008) ορίζει τον σχολικό εκφοβισμό ως την κύρια μορφή της σχολικής βίας και θεωρεί ότι, *«αποτελεί εσκεμμένη πράξη που αποσκοπεί στην πρόκληση σωματικού ή ψυχικού πόνου και στην υποταγή του θύματος».*

Με τους παραπάνω ορισμούς που έχουν δοθεί και οριστεί για τον σχολικό εκφοβισμό και όπως αυτοί έχουν διατυπωθεί από την Ελληνική και τη Διεθνή βιβλιογραφία, διαπιστώνεται ότι είναι αρκετά δύσκολό να καθιερωθεί ένας ενιαίος ξεκάθαρος και απόλυτος ορισμός που να περιγράφει με σαφήνεια το περίπλοκο και πολυδιάστατο

φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού. Αρκετοί και ποικίλοι είναι οι παράγοντες που δεν επιτρέπουν να δοθεί ένας ορισμός, καθώς αυτό οφείλεται κυρίως στη διαφορετικότητα κοινωνικών και πολιτισμικών συνθηκών που πηγάζουν από την κάθε χώρα, το περιβάλλον, την κουλτούρα, το κλίμα της δεδομένης στιγμής (εντός και εκτός σχολείου) μέσα στο οποίο αναπτύσσεται και διαμορφώνει χαρακτήρα ένα παιδί ή και ένας έφηβος.

2.2 Μορφές σχολικού εκφοβισμού

Ο σχολικός εκφοβισμός μπορεί να εκδηλωθεί στα σχολεία με διάφορες μορφές που συνέχεια μεταβάλλονται και εξελίσσονται ανάλογα με το κοινωνικό περιβάλλον και το σχολικό κλίμα. Ο D.Olweus (1993a) τις χωρίζει σε άμεσες και έμμεσες μορφές, καθώς αναφέρει ότι ο άμεσος εκφοβισμός εμφανίζεται και εκδηλώνεται χωρίς το θύμα να προκαλέσει το θύτη, και συμβαίνει ανοιχτά και απευθείας, σε σύγκριση με τον έμμεσο, ο οποίος δεν μπορεί να εντοπισθεί εύκολα, διότι το θύμα δε γνωρίζει και έχει άγνοια, με απώτερο στόχο να αποκλείσει το θύμα από ομάδες των συνομηλίκων τους.

Οι αρχικές έρευνες που έγιναν για το σχολικό εκφοβισμό προσπάθησαν να ερευνηθούν και να εστιάσουν κυρίως στις διαμάχες και επιθέσεις των αγοριών μεταξύ τους (Monks & Coyne, 2011). Άλλες έρευνες αργότερα εστίασαν στη διερεύνηση του λεκτικού εκφοβισμού που είναι προσβλητικές λέξεις, βρισιές, απειλές, προσβολές, κοροϊδίες κ.τ.λ. Παλαιότερες έρευνες της δεκαετίας του '90 προσπάθησαν να ρίξουν φως στον έμμεσο εκφοβισμό, όπως στον κοινωνικό και τον σχεσιακό. Πρέπει μάλιστα να σημειωθεί ότι η έννοια του κοινωνικού δεν μπορεί να ταυτιστεί σε όλες τις περιπτώσεις με την έννοια του έμμεσου εκφοβισμού, όπως για παράδειγμα όταν διαδίδονται φήμες για έναν μαθητή.

Οι Monks και Coyne (2011) οι οποίοι ξεχωρίζουν τον έμμεσο εκφοβισμό από τον κοινωνικό ή σχεσιακό εκφοβισμό, θεωρούν ότι «ο κοινωνικός εκφοβισμός αναφέρεται σε συμπεριφορές που στοχεύουν να βλάψουν τις σχέσεις του θύματος με τους συνομηλίκους του, ενώ ο έμμεσος εκφοβισμός αναφέρεται σε συμπεριφορές που πραγματοποιούνται πίσω από την πλάτη του θύματος».

Οι κυριότερες μορφές σχολικού εκφοβισμού που λαμβάνουν χώρα στις σχολικές μονάδες και θεωρούνται ως οι κυριότερες είναι οι παρακάτω:

2.2.1 Σωματικός εκφοβισμός

Ο σωματικός εκφοβισμός θεωρείται μία από τις συνηθέστερες μορφές σχολικού εκφοβισμού που εκδηλώνεται στο σχολικό περιβάλλον, ενώ συνήθως παρατηρείται περισσότερο σε μαθητές μικρότερης ηλικίας. Καθώς οι μαθητές μεγαλώνουν, ο σωματικός εκφοβισμός μειώνεται και χρησιμοποιούν, ασκούν εκφοβισμό με άλλες μορφές. Επιπλέον, τα αγόρια λόγω της σωματικής δύναμης χρησιμοποιούν αυτή τη μορφή πιο συχνά από τα

κορίτσια (Besag, 1989. Olweus, 1993).

Ο σωματικός εκφοβισμός είναι μια βίαια πράξη που σκοπό έχει να βλάψει ένα συνομήλικο πολλές φορές χωρίς λόγο, και μπορεί να εκδηλωθεί με χτυπήματα, σπρωξίματα, κλωτσιές, ή άλλης βίαιης σωματικής επαφής προς το άλλο άτομο, κάνοντας χρήση της σωματικής του δύναμης έναντι του παιδιού που δεν έχει την δύναμη να προστατεύσει και να υπερασπιστεί τον εαυτό του (Olweus, 1999).

Αν θεωρήσουμε το σωματικό εκφοβισμό ως άμεση μορφή σχολικού εκφοβισμού, είναι εύκολο τον αντιμετωπίσουμε, όταν περιορίζεται σε βίαιες σωματικές πράξεις σε κάποιον μαθητή. Αντίθετα, είναι πιο δύσκολα αντιμετωπίσιμος, όταν εκδηλώνεται με λεκτικές επιθέσεις και κοινωνικό αποκλεισμό που αποτελούν έμμεσες μορφές του σχολικού εκφοβισμού και είναι πιο περίπλοκες στην αντιμετώπισή τους (Smith, 2004).

Σε αυτές τις περιπτώσεις ο θύτης νιώθει δυνατός, ρωμαλέος, κυρίαρχος και με αυτόν τον τρόπο επιδεικνύει την ανωτερότητά του στο θύμα. Ο μαθητής ο οποίος δέχεται την επίθεση είναι ο καλύτερος και ο πιο εύκολος στόχος, για να επιδείξει τη βιαιότητα του με διάφορες φιγούρες ανάρμοστη συμπεριφοράς. Αυτή η βίαια ανάρμοστη συμπεριφορά αρκετές φορές μπορεί να συνοδευτεί με απόσπαση προσωπικών αντικειμένων διάφορης αξίας (Louwes, 2009).

2.2.2 Λεκτικός εκφοβισμός

Ο εκφοβισμός δεν εκδηλώνεται μόνο σωματικά αλλά και λεκτικά. Ο λεκτικός εκφοβισμός περιλαμβάνει βρισιές, πειράγματα, απειλές, προσβολές κ.α.

Ο λεκτικός εκφοβισμός κατά τον (Welford, 2008) θεωρείται ως η πιο συχνή μορφή αλλά και ως η πιο επικίνδυνη και μεγάλης διάρκειας, καθώς οι φράσεις και οι λέξεις μπορούν να έχουν αρκετά μεγάλη δύναμη, για να εξυψώσουν, να στηρίξουν, να τονώσουν, και να ενισχύσουν κάποιον, αλλά μπορούν εξίσου κάποιον να τον ταπεινώσουν, εξευτελίσουν, και να τον πληγώσουν ανεπανόρθωτα. Επίσης, μπορούν να έχουν τη δύναμη και την ικανότητα να κάνουν κάποιον άνθρωπο να γελάσει, αλλά και παράλληλα να τον οδηγήσουν σε κλάματα (Clarke, 2007).

Ως κυρίαρχη αιτία και αφορμή του λεκτικού εκφοβισμού μπορεί να είναι η εξωτερική εμφάνιση του θύματος, η σεξουαλικότητα, η θέση που κατέχει στον κοινωνικό περίγυρο και ότι άλλο μπορεί να θεωρηθεί από τον μαθητή που εκφοβίζει ως μειονέκτημα, ακόμα και πλεονέκτημα. Οι απειλητικές, ταπεινωτικές, προσβλητικές λέξεις και φράσεις δημιουργούν πληγές, οι οποίες δεν φαίνονται και δε γίνονται εύκολα αντιληπτές. Ίσως γι' αυτό το λόγο, επειδή δεν υπάρχουν στοιχεία για να το αποδείξουν, η παρενόχληση (πειράγμα) είναι η πιο προσφιλή μέθοδος των μικρών νταήδων (Louwes, 2009). Επίσης, ο λεκτικός εκφοβισμός μπορεί να καταστεί δυνατός να επιφέρει τον εξευτελισμό και την ταπείνωση σε άτομα με μεγάλη αυτοπεποίθηση, και ως αποτελέσματα μπορέσει να τα

καταστήσει ανήμπορα και ανίσχυρα σε μια προσπάθεια να εμφανιστούν ανεπηρέαστα (Clarke, 2007).

Αρκετές φορές οι θύτες για να φέρουν τα θύματα σε δύσκολη θέση καταφεύγουν να τους αποκαλούν με παρατσούκλια και να τους πειράζουν με μοχθηρά λόγια, που μπορεί να φτάσουν μέχρι και τον σαρκασμό (Σπυρόπουλος, 2007). Πολλές φορές οι μαθητές στην πρόθεσή τους να εκδηλώσουν λεκτική βία, εκφοβισμό καταφεύγουν στη χρήση πειρακτικών χαρακτηρισμών, ονομάτων, απειλών και βρίσιμο (Τσιαντής, 2008).

Από την παράθεση των πιο πάνω απόψεων μπορεί να γίνει κατανοητό ότι ο λεκτικός εκφοβισμός μπορεί να καταστεί οδυνηρός για τους θύτες που τον βιώνουν, κατατάσσοντας αυτή τη μορφή σε μία από τις πιο επιβλαβείς, καθώς μπορεί να αφήσει σημάδια που και σε κάποιες περιπτώσεις δεν επουλώνονται ποτέ στο πέρασμα του χρόνου (Clarke, 2007).

2.2.3 Συναισθηματικός - ψυχολογικός εκφοβισμός

Οι τρόποι με τους οποίους μπορεί να εκδηλωθεί η συναισθηματική μορφή σχολικού εκφοβισμού είναι η εσκεμμένη και σκόπιμη απομόνωση κάποιων μαθητών από το παιχνίδι, η αποφυγή των συνομηλίκων από τις συζητήσεις, καθώς και η διάδοση κακών και άσχημων φημών ή ακόμα και φεμάτων, με σκοπό να απομονώσουν και να εξοστρακίσουν κάποιους μαθητές (Πρεκατέ, 2007).

Ο πιο «επιδέξιος» και «διακριτικός»(Alward, 2005) τρόπος να εκφοβίσει ένας μαθητής έναν άλλο είναι η συναισθηματική ή ψυχολογική μορφή σχολικού εκφοβισμού. Πολλές φορές μπορεί να παρατηρηθεί στα αγόρια αλλά πιο συχνά παρατηρείται μεταξύ των κοριτσιών προκαλώντας στο θύμα ψυχολογικό πόνο και αναστάτωση (Alward, 2005). Το κυριότερο χαρακτηριστικό αυτής της μορφής είναι ότι συνδέεται με τη δημιουργία ενός κλίματος φόβου στον μαθητή ή τη μαθήτριά-θύμα (Θεριανός, 2008). Ο πιο «δυνατός» της ομάδος με τις πράξεις του και τα καμώματά του αποσπά τον θαυμασμό από τους συμμαθητές του ή δημιουργεί μια αίσθηση στους συμμαθητές ότι είναι τυχεροί που δεν ασχολείται με αυτούς και δεν είναι απέναντί τους. Οι ομάδες αυτές ωθούν το θύμα στη γωνιά και το αναγκάζουν να περιθωριοποιείται. Η συμμετοχή σε κοινές δραστηριότητες είναι απαγορευτική. Η αίσθηση της κατωτερότητας μεγαλώνει. Η απομόνωση ενός μαθητή από τα άλλα παιδιά και η περιθωριοποίησή του είναι μία εικόνα μοναξιάς και θλιβερή που ο μαθητής δεν έχει με ποιον να παίξει στα διαλείμματα (Louwes, 2009).

Εξάλλου, ο συναισθηματικός εκφοβισμός μπορεί σε μεγάλο βαθμό να επιβαρύνει την υγεία του θύματος, τον αυτοσεβασμό του, καθώς τέτοιες συμπεριφορές μπορεί να καταστούν καταστροφικές για το μυαλό του θύματος και το σώμα του. Συνοψίζοντας, ο συναισθηματικός εκφοβισμός αποτελεί μορφή κοινωνικής βίας (Jarboe, 2008). Τέλος, μπορεί να γίνει εύκολα κατανοητό ότι ο συναισθηματικός ψυχολογικός εκφοβισμός μπορεί

να καταστεί πολύ σοβαρός για το μαθητή θύμα που το βιώνει.

2.2.4 Σεξουαλικός εκφοβισμός

Μια άλλη και ιδιαίτερη μορφή σχολικού εκφοβισμού είναι η σεξουαλική παρενόχληση, η οποία μπορεί να παρατηρηθεί από σεξουαλικά ανεπιθύμητα αγγίγματα, ταπεινωτικά σχόλια, από τον εξαναγκασμό του θύματος να βλέπει ή να παίρνει μέρος ενεργά σε σεξουαλική πράξη ή και βιασμό. Μέσα στα σχολικό χώρο η σεξουαλική παρενόχληση αποτελεί ένα σοβαρό και συνηθισμένο φαινόμενο, (Linden, 2009), καθώς παρατηρείται όλο και μεγαλύτερη αύξηση και ασκείται σε παιδιά όλο και μικρότερης ηλικίας (Saner, 2007).

Ο σεξουαλικός εκφοβισμός ή παρενόχληση μπορεί να εκδηλώνεται σε ένα μεγάλο αριθμό σχολικών μονάδων ανά τον κόσμο και λαμβάνει χώρα με ποικίλες μορφές. Επίσης, είναι δυνατόν να καλύπτει ένα μεγάλο εύρος άπρεπων συμπεριφορών, από ένα απλό εικονιζόμενο περιστατικό σε μορφή γκράφιτι σε κάποιο τοίχο του σχολείου, με υβριστικά σχόλια, με ένα απρεπές άγγιγμα και πολύ σοβαρές επιθέσεις σεξουαλικής φύσεως (Linden, 2009).

Η συγκεκριμένη μορφή σχολικού εκφοβισμού της σεξουαλικής παρενόχλησης περιλαμβάνει αγγίγματα ανεπιθύμητα προς το θύμα, διάφορες απειλές, όπως η λεκτική παρενόχληση, οι προσβλητικές εικόνες και γράμματα αλλά και μηνύματα με πονηρό και σεξουαλικό περιεχόμενο, χωρίς τη θέληση του μαθητή στο οποίο απευθύνονται (Κωνσταντινίδου, 2005). Αρκετές φορές στο σχολικό χώρο εμφανίζονται περιστατικά σεξουαλικής παρενόχλησης με τη μορφή υβριστικών σεξουαλικών παρατσουκλιών και ψηλαφισμάτων αποτελώντας σοβαρές εκδηλώσεις σχολικού σεξουαλικού εκφοβισμού (Woolcock, 2009).

Φαίνεται λοιπόν από την κατάσταση αυτή ότι τα κορίτσια βιώνουν σε μεγαλύτερη συχνότητα το φαινόμενο αυτό από τα αγόρια και επηρεάζονται περισσότερο. Το αποτέλεσμα αυτό δείχνει ότι τα κορίτσια υποφέρουν από χαμηλότερο αυτοσεβασμό, φτωχότερη φυσική, πνευματική υγεία και περισσότερα τραυματικά συμπτώματα, καθώς οι σκέψεις και τα συναισθήματα επανέρχονται στη μνήμη από διάφορες εμπειρίες, στις οποίες έχουν βιώσει παλαιότερα έντονο στρες (Gruber & Fineran, 2008).

2.2.5 Ηλεκτρονικός εκφοβισμός (cyber bullying)

Ο ηλεκτρονικός σχολικός εκφοβισμός (cyber bullying) είναι ένας νέος όρος ο οποίος έρχεται να δώσει νέα δεδομένα και να επαναπροσδιορίσει τον παραδοσιακό σχολικό εκφοβισμό και να καθιερωθεί ως μια καινούργια - σύγχρονη μορφή.

Ο ηλεκτρονικός εκφοβισμός είναι σχετικά μια νέα μορφή σχολικού εκφοβισμού, καθώς οι ερευνητές έχουν αρχίσει να ασχολούνται πιο έντονα την τελευταία δεκαετία (Redding,

Smith, Surette & Cornell, 2011).

Οι ανεξέλεγκτες διαστάσεις που έχει πάρει ο ηλεκτρονικός σχολικός εκφοβισμός είναι ανησυχητικές και επικίνδυνες, καθώς τα παιδιά πολύ συχνά εκτίθενται σε πλήθος ανθρώπων που μπορεί να είναι και έξω από το στενό σχολικό περιβάλλον (Παραδεισιώτη & Τζιογκούρος, 2008). Η νέα ηλεκτρονική τεχνολογία παρέχει στους μαθητές έναν νέο τρόπο και μέσο άσκησης εκφοβισμού. Η εμφάνιση και εκδήλωση του σχολικού εκφοβισμού περιοριζόταν μέσα στους σχολικούς χώρους και κατά τη διάρκεια της ημέρας εντός προαύλιου. Οι μαθητές θύτες κάνοντας χρήση της ηλεκτρονικής τεχνολογίας μπορούν να ασκούν βία και να παρενοχλούν τα θύματά τους και εκτός σχολείου, ακόμα και τα Σάββατα και τις Κυριακές (Jackson, 2006). Παρόλο όμως, ότι ο ηλεκτρονικός εκφοβισμός κάνει την εμφάνισή του και σε εξωσχολικούς χώρους, αυτά που βιώνουν τις συνέπειες και τις επιπτώσεις είναι τα σχολεία (Mason, 2008).

Ο ηλεκτρονικός εκφοβισμός (cyberbullying) μπορεί να παρατηρηθεί με δύο μορφές: α) τον ηλεκτρονικό εκφοβισμό μέσω ηλεκτρονικού υπολογιστή, που μπορεί να εκδηλωθεί με τη χρήση των διαδικτυακών τοποθεσιών, όπως του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, χώρων συνομιλίας, υπηρεσιών αποστολής μηνυμάτων, μέσω ιστοσελίδων και β) μέσω της χρήσης κινητού τηλεφώνου - αποστολή γραπτών μηνυμάτων με κακόβουλο περιεχόμενο, αναπάντητων τηλεφωνικών κλήσεων, οι οποίες μπορεί να είναι και σιωπηρές (Αντζουλή & Ηλιοπούλου, 2015).

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι οι δύο μορφές ηλεκτρονικού εκφοβισμού που αναλύθηκαν διαφέρουν από τις παλαιότερες (κλασικές) μορφές σχολικού εκφοβισμού. Επίσης, ο ηλεκτρονικός εκφοβισμός (cyber bullying) και στις δύο περιπτώσεις του μπορεί να εκδηλωθεί ανά πάσα στιγμή και οποιαδήποτε ώρα κατά τη διάρκεια της νύχτας και της ημέρας με μηνύματα και εικόνες, μεταδίδονται ταχύτατα και σε μεγάλο αριθμό αποδεκτών, χωρίς να γνωρίζουν από ποιον προέρχεται η πληροφορία, κάτι το οποίο κάποιες φορές είναι δύσκολο και αδύνατο να ανακαλύψουν (Αντζουλή & Ηλιοπούλου, 2015).

Πρέπει να σημειωθεί ότι μερικές μορφές σχολικού εκφοβισμού καθίσταται αρκετά δύσκολο να κατηγοριοποιηθούν και να ταυτιστούν με κάποια από τις προαναφερόμενες κατηγορίες. Ο Debarbieux (2004) θεωρεί αυτό το φαινόμενο «πολύ- θυματοποίηση» (multivictimation).

Τα αποτελέσματα διαφόρων ερευνών έχουν δείξει ότι η μορφή εκφοβισμού που θα επιλέξει ο μαθητής (θύτης), για να προκαλέσει αναστάτωση και ότι άλλο συνιστά εκφοβισμό κυρίως εξαρτάται από την ηλικία και το φύλο του θύματος.

2.3 Μορφές μαθητικής παραβατικότητας

Η παραβατικότητα των μαθητών μέσα στα πλαίσια του σχολείου κάνει την εμφάνιση

της με τις παρακάτω μορφές:

Μικροκλοπές: Λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι κλοπή θεωρείται η σκόπιμη αφαίρεση ξένου πράγματος από την κατοχή του άλλου με σκοπό την παράνομη ιδιοποίηση (Μαγγανάς, & Λάζος, 1997), γίνεται εύκολα αντιληπτή η σπουδαιότητα του συγκεκριμένου φαινομένου. Σύμφωνα με έρευνα που διεξήγαγε το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών ερευνών σε γυμνάσια και λύκεια της Επικράτειας, αποδεικνύεται ότι η κλοπή αποτελεί ένα σύνηθες φαινόμενο στα σχολεία της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, καθώς το ποσοστό των μαθητών που δήλωσαν ότι έχουν εμπλακεί σε περιπτώσεις μικροκλοπών φτάνει το 50%. Το πιο σημαντικό εντούτοις πόρισμα της συγκεκριμένης έρευνας έγκειται στο γεγονός ότι οι ίδιοι οι μαθητές αντιλαμβάνονται την κλοπή ως έκφραση σχολικής βίας και τη συγκαταλέγουν στις βίαιες συμπεριφορές που εκδηλώνονται στα πλαίσια του σχολικού χώρου (Τσίγκανου, Δασκαλάκη & Τσαμπάρλη, 2004). Πρέπει να αναφερθεί ότι οι μικροκλοπές δε γίνονται μόνο από παιδιά εφηβικής ηλικίας αλλά και από μικρότερα παιδιά που επιλέγουν να πάρουν μικροαντικείμενα των συμμαθητών τους (Kidder, 2010).

Σκασιαρχείο: Πάρα πολλοί μαθητές κυρίως της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, καταφεύγουν στη λύση του σκασιαρχείου, δηλαδή της αναίτιας απουσίας από το σχολείο (Kearney, 2008), προκειμένου να αποφύγουν καταστάσεις που θεωρούν ότι τους φέρνουν σε δύσκολη θέση. Παρότι αρκετοί θεωρούν το σκασιαρχείο ως πταίσμα, εντούτοις φαίνεται να σχετίζεται άμεσα με χαμηλή μαθητική επίδοση (Gullatt & Lemoine, 1997), τη χαμηλή αυτοεκτίμηση (De Kalb, 1999), τη χρήση απαγορευμένων ουσιών (McAra, 2004) και μια γενικότερη παραβατική συμπεριφορά.

Βανδαλισμοί: Σχολικός βανδαλισμός θεωρείται οποιαδήποτε σκόπιμη καταστροφή της περιουσίας του σχολείου από μαθητές που βαριούνται, είναι καταπιεσμένοι είτε πρεσβεύουν μία συγκεκριμένη ιδεολογία (De Wet, 2004). Είναι δυσάρεστο το γεγονός ότι οι περισσότερες πράξεις βανδαλισμού μέσα στο σχολικό χώρο γίνονται από τους μαθητές που φοιτούν στο συγκεκριμένο σχολείο και όχι από εξωσχολικούς και από αγόρια και κορίτσια μεταξύ δεκατεσσάρων και δεκαέξι ετών (De Wet, 2004).

Φθορά ιδιοκτησίας: Μορφή παραβατικότητας αποτελεί και οποιαδήποτε πράξη στρέφεται εναντίων της ιδιοκτησίας των μαθητών. Πράξεις όπως η πρόκληση φθοράς σε βιβλία, το σκίσιμο ή το βρόμισμα των ρούχων αποτελούν παραβατικές συμπεριφορές (Μπογιατζόγλου, Βίλλη & Γαλάνη, 2015) και δε θα πρέπει να θεωρούνται αμελητέες από τους εκπαιδευτικούς.

Προβλήματα συμπεριφοράς: Ο όρος προβλήματα συμπεριφοράς αποτυπώνει «την ύπαρξη ακραίων συμπεριφορών που δεν είναι ανεκτές και ανάλογες των κοινωνικών και πολιτιστικών προσδοκιών του περιβάλλοντος που εμφανίζονται» (Κανδαράκης, 2004), οι

οποίες στο σχολικό χώρο εκδηλώνονται ως επιθετικότητα, αδυναμία συνεργασίας, θυμός, αντικοινωνικότητα και σχολική φοβία (Layman, Hussey & Laing, 2002). Τα προβλήματα συμπεριφοράς που απαντώνται πιο συχνά στο σχολικό περιβάλλον διακρίνονται σε δύο βασικές κατηγορίες, στις διαταραχές της αγωγής και στις εναντιωματικές προκλητικές διαταραχές. Η πρώτη κατηγορία περιλαμβάνει όλες εκείνες τις συμπεριφορές που παραβιάζουν τα δικαιώματα των άλλων, όπως οι σοβαρές παραβιάσεις των κανόνων, η επιθετικότητα προς τους άλλους, οι καυγάδες και η απρόσεκτη συμπεριφορά που προκαλεί ατυχήματα. Στη δεύτερη κατηγορία εντάσσονται οι συμπεριφορές που χαρακτηρίζονται από εχθρότητα, αρνητική στάση και προκλητικότητα, καθώς το άτομο είναι ευερέθιστο, εκδικητικό και με συχνά ξεσπάσματα θυμού (Μάνος, 1998).

2.4 Αίτια εμφάνισης του σχολικού εκφοβισμού

Τα κυριότερα αίτια εμφάνισης του εκφοβισμού στο σχολικό χώρο ο Τσιάντης (2008) αναφέρει ότι σχετίζονται και αναδεικνύουν τους παρακάτω παράγοντες ως τους πιο σημαντικούς για την εμφάνιση του φαινομένου:

1. Την έλλειψη έγκυρης ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης όπως και την άγνοια διαχείρισης περιστατικών σχολικού εκφοβισμού από τους εκπαιδευτικούς και τους γονείς των παιδιών που εμπλέκονται.
2. Την έλλειψη υποστήριξης, φροντίδας, ενθάρρυνσης των παιδιών από την ίδια την οικογένεια, τη διαταραγμένη σχέση ανάμεσα στους γονείς, τα οικογενειακά προβλήματα, τις οικογενειακές συγκρούσεις, ένα διαζύγιο, καθώς επίσης την κακοποίηση, παραμέληση και την κακή μεταχείριση, των παιδιών από τους ίδιους τους γονείς.
3. Τη μεγάλη έμφαση που δίνεται από γονείς και εκπαιδευτικούς στην επιτυχία των παιδιών σε ακαδημαϊκό επίπεδο, γεγονός που οδηγεί στο να θεωρείται η σχολική επιτυχία ως ένας σημαντικός δείκτης αυτοεκτίμησης για ένα παιδί. Ως αποτέλεσμα αυτού ο μαθητής ο οποίος έχει χαμηλές επιδόσεις αισθάνεται ανεπαρκής και κατά συνέπεια διαμορφώνει αρνητική εκτίμηση για τον εαυτό του και εξαιτίας αυτού προσχωρεί σε ομάδες που ασκούν βία και επιθετικότητα απέναντι σε μαθητές με υψηλές επιδόσεις.
4. Την άρνηση των μαθητών να συμμετέχουν σε δραστηριότητες που οργανώνονται στο σχολείο ή εκτός σχολικού περιβάλλοντος για την εκτόνωση τους και την αποβολή του καθημερινού άγχους.
5. Το φύλο των μαθητών, αφού τις περισσότερες φορές ο θύτης είναι αγόρι.
6. Αρκετές φορές παρατηρούνται φαινόμενα εκφοβισμού και ρατσιστικού περιεχομένου λόγου της εθνικότητας.

Σύμφωνα με τον Rigby (2004) υπάρχουν πολλές αντιλήψεις και θεωρίες για την

υπαιτιότητα του σχολικού εκφοβισμού. Ο σχολικός εκφοβισμός πολλές φορές εμφανίζεται ως το αποτέλεσμα ατομικών διαφορών μεταξύ των μαθητών. Οι συγκρούσεις μεταξύ παιδιών τα οποία έχουν διαφορές ως προς την σωματική τους δύναμη, μιας και το παιδί με τη μεγαλύτερη δύναμη μπορεί να επιβληθεί σε ένα παιδί με λιγότερη δύναμη και αυτό να επαναλαμβάνεται πολλές φορές. Αυτό μπορεί να θεωρείται ως ο πρωταρχικός παράγοντας εμφάνισης φαινομένων σχολικού εκφοβισμού μέσα στους σχολικούς χώρους. Επίσης, ο σχολικός εκφοβισμός είναι ένα κοινωνικό, πολιτισμικό φαινόμενο με διαφορετικά επίπεδα κύρους και δύναμης. Η ύπαρξή του εστιάζεται κυρίως στις διαφορές πολιτισμικού περιεχομένου, θρησκευτικές πεποιθήσεις, εθνικότητας, φυλής, φύλου καθώς και της κοινωνικής τάξης του παιδιού που εκφοβίζεται.

2.5 Συνέπειες- Επιπτώσεις του σχολικού εκφοβισμού

Οι επιπτώσεις του σχολικού εκφοβισμού είναι ποικίλων μορφών, σοβαρές, σημαντικές, καθοριστικές και μακροχρόνιες σε όλους τους εμπλεκόμενους μαθητές και τις μαθήτριες που παίρνουν μέρος σε τέτοιου είδους περιστατικά.

Οι Bauman, & Yoon (2014,σελ.253) αναφέρουν ότι η αυξημένη αποχή από το σχολείο, οι χαμηλές ακαδημαϊκές επιδόσεις, η περιορισμένη ψυχοκοινωνική προσαρμογή των παιδιών είναι οι σημαντικότερες συνέπειες.

Ανάλογα με το είδος της εμπλοκής ενός μαθητή σε περιστατικά σχολικού εκφοβισμού υπάρχουν έρευνες που εντοπίζουν συγκεκριμένες συνέπειες. Οι ψυχικές, κοινωνικές επιπτώσεις του σχολικού εκφοβισμού στους μαθητές είναι αρκετές και σημαντικές, και δεν είναι ίδιες σε θύτες και θύματα. Συγκεκριμένα, οι μαθητές που πέφτουν θύματα σχολικού εκφοβισμού είναι πιθανό να νιώσουν έντονο άγχος και ανασφάλεια, κατάθλιψη, χαμηλή αυτοεκτίμηση, «κλείνονται» στον εαυτό τους, παρουσιάζουν άρνηση για το σχολείο, λείπουν από το σχολείο και κάνουν απουσίες, η επίδοση στα μαθήματα είναι χαμηλή, αντιμετωπίζουν μαθησιακές δυσκολίες, έχουν ψυχοσωματικά νοσήματα όπως πόνους στο στομάχι, εμετούς, ενούρηση, απουσία όρεξης για φαγητό, φόβο να κοιμηθούν, βλέπουν εφιάλτες, γίνονται επιθετικοί, παράλογοι, και άλλες πολλές συνέπειες. Επιπρόσθετα, μπορούν να οδηγηθούν ακόμη και σε ακραίες καταστάσεις όπως στην αυτοκτονία. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της δεκαπεντάχρονης μαθήτριας σε σχολείο της Μασαχουσέτης, όπου οι οργανωμένες, κακόβουλες και εξευτελιστικές επιθέσεις των συμμαθητών της την οδήγησαν στον απαγχονισμό (Blaquieres, 2009, Ρούσσου, 2010).

Οι Farmer & Xie (2007, σελ.462-3) αναφέρουν ότι οι μαθητές που ασκούν εκφοβισμό (θύτες, νταήδες) οι συμμαθητές τους τους απορρίπτουν, τους περιθωριοποιούν, τους αποφεύγουν, οι οποίοι με τη σειρά τους έχουν την τάση να προσφεύγουν ή και να δημιουργούν ομάδες με μαθητές που παρουσιάζουν τα ίδια και παρόμοια αρνητικά

χαρακτηριστικά με τα δικά τους.

2.5.1 Επιπτώσεις στα θύματα

Τα συνεχόμενα και επαναλαμβανόμενα σοβαρά περιστατικά σχολικού εκφοβισμού είναι δυνατόν να προξενήσουν και να προκαλέσουν αρνητικές επιπτώσεις στα θύματα η οποίες μπορεί να τους ακολουθούν σε όλη τους τη ζωή.

Η Αρτινοπούλου (Αρτινοπούλου 2001, σελ. 164) αναφέρει ότι *«γνωρίζουμε πια ότι για τους δράστες, με βάση τις μακροχρόνιες έρευνες που έχουν γίνει, υπάρχει συνέχεια της επιθετικότητάς τους στο χρόνο, ενώ τα θύματα υποφέρουν από μακρόχρονες συνέπειες της θυματοποίησής τους»* Ως εκούτου γίνεται αρκετά δύσκολο για τα παιδιά θύματα να αναπτύξουν στενές σχέσεις με τους συμμαθητές τους, καθώς και να δημιουργήσουν ειλικρινείς σχέσεις.

Οι μαθητές που γίνονται θύματα σχολικού εκφοβισμού αισθάνονται έντονο άγχος και καλλιεργείται μέσα τους ένα αίσθημα ανασφάλειας (Kaltiala-Heimo, 2000). Πολλές φορές αισθάνονται «ανόητα», τους διακατέχει κάποιο αίσθημα ντροπής, θεωρούν τον εαυτό τους αποκρουστικό μη ελκυστικό σε κοινωνικό επίπεδο, και γενικά αποτυχημένα. Κατά τη διαδικασία μάθησης μέσα στην τάξη έχουν την τάση να αποφεύγουν να λύσουν κάποιες απορίες τους, καθώς φοβούνται μήπως πέσουν θύματα εκφοβισμού από συμμαθητές τους (Byrne, 1994). Ακόμα υπάρχει περίπτωση να εμφανίσουν διάφορες φοβίες, σχολική άρνηση, απουσία από το σχολείο και αυτό εξαιτίας του γεγονότος ότι η ζωή στο σχολείο γίνεται για αυτά τα παιδιά μια δυσάρεστη και ανυπόφορη εμπειρία. Κατά συνέπεια οι μαθητές οδηγούνται στη μείωση της επίδοσης τους στο σχολείο, αντιμετωπίζουν δυσκολίες στη μάθηση, με αποτέλεσμα τη σχολική τους αποτυχία (Nanseletal., 2001). Οι επιπτώσεις στα θύματα, υπάρχει περίπτωση να διαρκούν για μεγάλο χρονικό διάστημα και μετά την αποφοίτηση από το σχολείο ή και να τους ακολουθούν και στην ενήλικη ζωή.

Η χρόνια θυματοποίηση έχει αποδεχθεί από κάποιες μελέτες που έχουν γίνει στο παρελθόν ότι, οι μαθητές που δέχονται εκφοβισμό (θύματα) παρουσιάζουν ψυχολογικά προβλήματα, όπως κατάθλιψη, μοναξιά, υπέρμετρη αναστολή και άλλα προβλήματα. Τα παιδιά και οι έφηβοι ακόμα, που γίνονται θύματα εκφοβισμού έχουν την τάση, να διακατέχονται από χαμηλή αυτοεκτίμηση, θεωρούν τους εαυτούς τους αποτυχημένους και αισθάνονται ντροπή για αυτό που τους συνέβη. Έτσι, καθώς μεγαλώνουν η προσαρμογή στην κοινωνία δεν είναι ομαλή, έχουν χαμηλές κοινωνικές δεξιότητες, αντιμετωπίζουν συχνά απόρριψη από ομότιμους, αυξάνουν την απομόνωσή τους από τον κοινωνικό περίγυρο, κι έτσι με αυτόν τον τρόπο ενισχύουν έναν φαύλο κύκλο χρόνιας θυματοποίησης, καθώς αυξάνεται η πιθανότητα να ξαναπέσουν θύματα (Carney& Merrell,2001).

Τέλος, οι συνέπειες και οι επιπτώσεις στα παιδιά που εκφοβίζονται είναι σοβαρές,

μακροχρόνιες, αρνητικές και σε μεγάλο βαθμό παίζουν καθοριστικό ρόλο στην ψυχική - κοινωνική ανάπτυξη και γενικά στην περαιτέρω εξέλιξή τους.

2.5.2 Επιπτώσεις στους θύτες

Οι αρνητικές επιπτώσεις από τα περιστατικά σχολικού εκφοβισμού δεν κάνουν την εμφάνισή τους μόνο στους μαθητές θύματα αλλά και στους μαθητές που ασκούν εκφοβισμό (θύτες). Οι μαθητές που διασπείρουν εκφοβισμό, δηλαδή εκείνα τα παιδιά που ασκούν βία κάθε μορφής, αντιμετωπίζουν τον κίνδυνο να τεθεί θέμα απομάκρυνσης τους από το σχολείο τους, να έχουν τάσεις φυγής από το οικογενειακό περιβάλλον τους, ή ακόμα και να διακόψουν τη φοίτησή τους πριν ολοκληρώσουν την εκπαίδευσή τους (ΕΨΥΠΕ). Οι θύτες συχνά εμφανίζουν και παρουσιάζουν κάποια συμπεριφορά προβληματική, παραβατική, αντικοινωνική και αποκλίνουσα. Επιπλέον, υπάρχει πιθανότητα να κάνουν χρήση οινόπνευματων ουσιών, καπνίζουν, ή εθίζονται και σε ναρκωτικές ουσίες (Loeber & Dishion, 1983 · O' Moore & Kirkham 2001).

Οι θύτες ταυτόχρονα μπορεί να εμφανίσουν μεγάλη πιθανότητα στο να εμφανίσουν ακόμα και ψυχιατρικής φύσεως διαταραχές, μια από αυτές είναι η μειωμένη αυτοεκτίμηση, η αυξημένη κατάθλιψη και ο αυτοκτονικός ιδεασμός (Klomek et,al 2008).

Σχετικές έρευνες έδειξαν ότι τα παιδιά ή οι έφηβοι θύτες σε ποσοστό 50% αυτών κινδυνεύουν να εξελιχθούν σε ενήλικες με παραβατική και αντικοινωνική συμπεριφορά. Σε μια μακροχρόνια μελέτη 22 ετών από τους Eron & Huesmann το 1984 κατέδειξε ότι σε παιδιά που υπήρξαν θύτες σε περιστατικά βίας και σχολικού εκφοβισμού, στην ηλικία των οκτώ ετών, παρατήρησαν ότι, τα περισσότερα παιδιά από αυτά, στην ενήλικη ζωή τους, είχαν διαπράξει τουλάχιστον μία εγκληματική ενέργεια στο ποινικό τους μητρώο. Οι Eron κ.ά. (1987), διερεύνησαν παιδιά-θύτες που είχαν εντοπίσει στο σχολικό χώρο και μικρές τάξεις που προκαλούσαν σοβαρά περιστατικά σχολικής βίας και εκφοβισμού, διαπίστωσαν ότι το 25% αυτών των μαθητών στην ηλικία των 30 ετών είχαν ποινικό μητρώο βεβαρημένο. Ακόμα, ο D.Olweus (1994) παρατήρησε ότι το 60% των μαθητών-θυτών σε ηλικία 12-15 ετών είχαν συλληφθεί μία φορά τουλάχιστον, και ότι το 35-40% είχαν συλληφθεί περισσότερες από τρεις φορές στην ηλικία των 24 ετών.

Οι επιπτώσεις και οι συνέπειες δεν είναι αρνητικές μόνο στους μαθητές-θύτες και θύματα αλλά και στους μαθητές που συμμετείχαν ως παρατηρητές σε περιστατικά σχολικού εκφοβισμού .

2.5.3 Επιπτώσεις στους παρατηρητές

Οι παρατηρητές τις περισσότερες φορές δεν παίρνουν μέρος και είναι αμέτοχοι, παρόλα αυτά όμως, φαίνεται πως και αυτοί επιβαρύνονται σε ένα βαθμό, η παρατήρηση εκφοβιστικών και βίαιων πράξεων είτε ψυχικού είτε σωματικού πόνου τους εξοικειώνει με

αυτές τις καταστάσεις. Παρατηρώντας αυτού του είδους περιστατικά εκφοβισμού μαθαίνουν και πιστεύουν ότι το δίκαιο είναι του δυνατού, ενώ ταυτόχρονα μαθαίνουν να φοβούνται τον δυνατό (Κυριακίδη, 2013).

Οι παρατηρητές έχουν μεγάλες πιθανότητες να καλλιεργήσουν μέσα τους αισθήματα ανικανότητας και ενοχής, εξαιτίας της δυσκολίας τους να παρέμβουν προκειμένου να σταματήσουν αποτελεσματικά την κρίσιμη και κατάλληλη στιγμή τα περιστατικά εκφοβισμού. Ταυτόχρονα οι παρατηρητές αισθάνονται φόβο, αν συναναστραφούν υποστηρίζοντας τα θύματα, νιώθουν το φόβο ότι, μετά από αυτό μπορεί να πέσουν θύματα εκφοβισμού και οι ίδιοι (Rivers, et al, 2009).

Επιπλέον, στους παρατηρητές πολύ πιθανό είναι με την εμπλοκή τους σε περιστατικά σχολικού εκφοβισμού να αποσπαστεί η προσοχή τους από την εκπαιδευτική διαδικασία, υπάρχει κίνδυνος να χαρακτηριστούν από τους συμμαθητές ως καταδότες ή αλλιώς «καρφιά» (Alcaraz et. al., 2010).

Τέλος, οι αρνητικές επιπτώσεις στους μαθητές που είναι παρατηρητές έχουν διαπιστωθεί, ανεξάρτητα αν και οι ίδιοι στο παρελθόν είχαν υπάρξει θύματα (Rivers,Poteat,Noret,&Ashurst,2009).

Ολοκληρώνοντας αυτό το κεφάλαιο γίνεται κατανοητό το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των εμπλεκομένων, οι μορφές εκφοβισμού, οι αιτίες που αναπαράγουν εκφοβισμό, οι επιπτώσεις στους μαθητές. Ως συνέπεια αυτών των παραγόντων θα διερευνηθεί η σημασία του ρόλου των εκπαιδευτικών μιας σχολικής μονάδας στη διαχείριση, πρόληψη και αντιμετώπιση του φαινομένου του σχολικού εκφοβισμού.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο

ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΥ

Εισαγωγή

Ο σχολικός εκφοβισμός παραμένει μέχρι και τις μέρες μας ένα από τα κυριότερα προβλήματα, τα οποία καλείται να διαχειριστεί μια σχολική μονάδα σε παγκόσμιο επίπεδο (Espelage et al.,2016). Πολλοί είναι οι ερευνητές οι οποίοι προσπάθησαν να προσεγγίσουν το πολυδιάστατο αυτό φαινόμενο και να συμβάλουν, στον ορισμό του και στον τρόπο διαχείρισής του.

Έρευνες έχουν δείξει ότι οι εκπαιδευτικοί εμφανίζονται διστακτικοί στο να ανταποκριθούν και να διαχειριστούν υποθέσεις σχολικού εκφοβισμού, εκτός κι αν είναι απολύτως σίγουροι για τα γεγονότα ή όταν οι ίδιοι γίνονται μάρτυρες τέτοιων συμπεριφορών (Hein,2016).

Ένα φαινόμενο το οποίο επαναλαμβάνεται συστηματικά, δεν μπορεί να επιλυθεί γρήγορα και δραστικά, αλλά χρειάζεται συνέπεια και σταθερότητα στη διαχείρισή του από όλους τους εμπλεκόμενους με στόχο τη διαμόρφωση κατάλληλου σχολικού κλίματος.

Ο σχολικός εκφοβισμός είναι κατανοητό και αποδεκτό ότι, για να μπορέσει να αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά απαραίτητη είναι η εφαρμογή ενός σχεδίου διαχείρισης περιστατικών, πάντα στα πλαίσια μιας ρεαλιστικής και ολιστικής πολιτικής της κάθε σχολικής μονάδας, η οποία θα κοινοποιηθεί σε όλους τους εμπλεκόμενους εκπαιδευτικούς, μαθητές και γονείς.

3.1 Βασικές αρχές διαχείρισης του σχολικού εκφοβισμού

Στα πλαίσια της διαχείρισης των περιστατικών σχολικού εκφοβισμού προτείνονται κάποιες βασικές αρχές διαχείρισης που στοχεύουν στην αλλαγή του κλίματος του σχολείου(Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού Κύπρου, 2015 σελ.12)..

1.Συστήνεται ομάδα διαχείρισης από τα στελέχη του σχολείου, από εκπαιδευτικούς η οποία ανακοινώνεται και κοινοποιείται προς όλους τους εμπλεκόμενους. Όλα τα περιστατικά σχολικού εκφοβισμού που εντοπίζονται αντιμετωπίζονται από τα μέλη της ομάδας διαχείρισης.

2.Ο χώρος διαχείρισης των περιστατικών πρέπει να είναι τέτοιος όπου, ο μαθητής θα πρέπει να νιώθει ασφάλεια και άνεση.

3.Η διαχείριση των περιστατικών θα πρέπει να γίνεται αμέσως, μετά τον εντοπισμό του και χωρίς καθυστέρηση από την ομάδα διαχείρισης για την διερεύνηση του.

4. Στη διερεύνηση των περιστατικών περιλαμβάνεται η συλλογή και η ανάλυση όποιων πληροφοριών μπορούν να φανούν χρήσιμες για την αντιμετώπιση του φαινομένου και αφορούν τον τόπο, τον χρόνο, και τη μορφή εκφοβισμού που υπέστη ο μαθητής.

5. Διεξάγονται διάλογοι και συζητήσεις με όλους τους παρευρισκόμενους και εμπλεκόμενους με ιδιαίτερες και ξεχωριστές και κατ' άτομο συναντήσεις.
6. Ενημερώνονται άμεσα όλοι οι γονείς των παιδιών που συμμετείχαν στο περιστατικό.
7. Το περιστατικό καταγράφεται σε ειδικό έντυπο από την ομάδα εκπαιδευτικών που έχει οριστεί για τη διαχείριση των περιστατικών, και τηρείται έντυπο αρχείο με τις λεπτομέρειες. Το αρχείο παραμένει και φυλάσσεται σε ασφαλές μέρος με τρόπο που να διαφυλάσσονται και προστατεύονται οι καταθέσεις με τα προσωπικά δεδομένα των εμπλεκόμενων μαθητών.

3.2 Πρόοδος διαχείρισης περιστατικών σχολικού εκφοβισμού

Για τη διαχείριση των περιστατικών σχολικού εκφοβισμού πρέπει να ακολουθηθούν κάποιες ενέργειες οι οποίες θα βοηθήσουν στην αντιμετώπιση του φαινομένου (Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού Κύπρου, 2015 σελ.13-15).

1. Για τη διαχείριση των περιστατικών σχολικού εκφοβισμού απαραίτητος είναι ο ορισμός μιας συγκεκριμένης ομάδας ή και συγκεκριμένου ατόμου που θα ασχοληθεί με τα περιστατικά εκφοβισμού.
2. Για τη διερεύνηση των περιστατικών, ζητούνται πληροφορίες από τους μαθητές και τους εκπαιδευτικούς, γίνονται συναντήσεις με τους μαθητές που εμπλέκονται στο περιστατικό. Εφόσον η ομάδα και το σχολείο καταλήξουν ότι πρόκειται για σχολικό εκφοβισμό (σκοπιμότητα, επαναλαμβανόμενη πράξη, διαφορά δύναμης), προβαίνει στις παρακάτω ενέργειες.
3. Οι συναντήσεις και ο διάλογος με τους μαθητές (θύματα, θύτες και παρατηρητές) είναι απαραίτητες, όπως και η διάθεση χρόνου για τη στήριξη και συμβουλευτική των μαθητών. Τα περιστατικά σχολικού εκφοβισμού δεν πρέπει να περνούν απαρατήρητα. Οι μαθητές έχουν ανάγκη να μιλήσουν και γι' αυτό το εκπαιδευτικό προσωπικό πρέπει να γνωρίζει τον τρόπο πώς να διαχειρίζονται και να οργανώνουν τις συναντήσεις.
 - α). Η ομάδα διαχείρισης οργανώνει συνάντηση με τον μαθητή που δέχτηκε εκφοβισμό(**θύμα**). Προσφέρει ασφάλεια στο μαθητή και υπενθυμίζει τον ρόλο της στο σχολείο, τονίζει στο μαθητή ότι δε φταίει ο ίδιος για αυτό που συμβαίνει. Συγκεντρώνει στοιχεία και συλλέγει πληροφορίες για τα γεγονότα, το χώρο, το χρόνο, την συχνότητα επανάληψης, τις ενέργειες του παιδιού, προκειμένου να προστατευτεί (αν έφερε αντίσταση στο θύτη, αν ναι γιατί, αν όχι γιατί, αν έχει αναφέρει το περιστατικό σε κάποιο φίλο του, γονέα, εκπαιδευτικό) από τις συνέπειες και τις επιπτώσεις. Κάνει ξεκάθαρο στο παιδί ότι θα επιληφθεί του θέματος, υπενθυμίζοντας την ιδιαίτερη πολιτική της σχολικής μονάδας σε θέματα εκφοβισμού. Ενημερώνεται ο μαθητής για την εξέλιξη διαχείρισης του περιστατικού, ότι θα έρθει σε επαφή για διάλογο με τους γονείς του, όπως και με τον θύτη,

ορίζει νέα συνάντηση, ενώ διαβεβαιώνει το θύμα ότι, είναι στη διάθεσή του αν χρειαστεί.

β) Η ομάδα διαχείρισης οργανώνει αμέσως συνάντηση με τον μαθητή που ασκεί εκφοβισμό(θύτη). Αναφέρει στο θύτη ότι το σχολείο είναι ενήμερο και γνωρίζει για το περιστατικό που έχει λάβει χώρα. Αντιμετωπίζει το θύτη με τέτοιο τρόπο, ώστε να κατανοήσει τη σοβαρότητα της κατάστασης και δεν μπαίνει στην διαδικασία της διαπραγμάτευσης. Δίνει έμφαση και επιμένει στην πολιτική που έχει το σχολείο για την ανοχή του σχολικού εκφοβισμού και της βίας. Παρέχει βοήθεια στον θύτη, ώστε να προβληματιστεί για τη συμπεριφορά του και να αναπτύξει το αίσθημα της ενσυναίσθησης για το θύμα, καθώς και τρόπους με τους οποίους θα μπορούσε να επανορθώσει, για να βελτιωθεί η κατάσταση.

γ) Η ομάδα διαχείρισης οργανώνει συνάντηση με τους παρατηρητές (θεατές). Κάνει γνωστό στους παρατηρητές ότι το σχολείο είναι ενήμερο και γνωρίζει για το περιστατικό, αναφέρει και επιμένει στην πολιτική της σχολικής μονάδας για τη μηδενική ανοχή του σχολικού εκφοβισμού και της βίας. Η ομάδα διαχείρισης βοηθά τους παρατηρητές να αναπτύξουν τη δική τους εκδοχή, όπως την περιγραφή του γεγονότος, τον τρόπο με τον οποίο αντέδρασαν ή δεν, και τους λόγους πιθανής ευθύνης. Επίσης, βοηθά τον παρατηρητή να σκεφτεί τρόπους με τους οποίους θα ήταν χρήσιμος προσφέροντας βοήθεια στο θύμα.

4. Η ομάδα διαχείρισης αμέσως έρχεται σε επαφή με τους γονείς των μαθητών που εμπλέκονται στο περιστατικό. Η ενημέρωση και ο τρόπος επικοινωνίας με τους γονείς των μαθητών που εμπλέκονται στα περιστατικά εκφοβισμού διαδραματίζει σημαντικό ρόλο και είναι απαραίτητη στη διαχείριση περιστατικών.

α. Η ομάδα διαχείρισης περιστατικών σχολικού εκφοβισμού επικοινωνεί αυθημερόν με τους γονείς του μαθητή που υπήρξε θύμα εκφοβισμού και τους ενημερώνει σχετικά με το περιστατικό και με το ποια πολιτική θα εφαρμόσει το σχολείο για την καλύτερη αντιμετώπιση του περιστατικού, και ζητάει στενή συνεργασία μαζί τους και την παροχή στήριξης του παιδιού. Σε κατ' ιδίαν συνάντηση καλούνται οι γονείς των παιδιών, όταν κριθεί χρήσιμο, για την περαιτέρω εξέλιξη και διαχείριση του περιστατικού. Πληροφορεί και ενημερώνει τους γονείς για τις υπηρεσίες και τις γραμμές στήριξης που είναι διαθέσιμες και που μπορούν να απευθυνθούν αν χρειαστεί.

β. Η ομάδα διαχείρισης περιστατικών σχολικού εκφοβισμού επικοινωνεί αυθημερόν με τους γονείς του μαθητή θύτη και τους ενημερώνει σχετικά με το περιστατικό που έλαβε χώρα και άμεσα εμπλέκεται το παιδί τους. Κάνει γνωστή στους γονείς την πολιτική που θα εφαρμόσει το σχολείο για την καλύτερη αντιμετώπιση και διαχείριση του περιστατικού. Ευελπιστεί και ζητά τη συνεργασία τους. Ενημερώνει και πληροφορεί για τις γραμμές στήριξης και τις διαθέσιμες υπηρεσίες που μπορούν να αποταθούν προκειμένου να

βοηθήσουν το παιδί τους. Σε κατ' ιδίαν συνάντηση καλούνται οι γονείς του μαθητή όταν κριθεί χρήσιμο, να προσέλθουν στο σχολείο για να ενημερωθούν για τις αρνητικές επιπτώσεις και συνέπειες που μπορεί να έχει αν συνεχιστεί η επιθετική και εκφοβιστική συμπεριφορά από το παιδί τους.

γ. Η ομάδα διαχείρισης περιστατικών σχολικού εκφοβισμού επικοινωνεί αυθημερόν με τους γονείς των μαθητών που συμμετείχαν ως παρατηρητές και τους ενημερώνει σχετικά με το περιστατικό που έλαβε χώρα και έμμεσα εμπλέκεται το παιδί τους.

5. Η ομάδα διαχείρισης περιστατικών σχολικού εκφοβισμού, αφού έχει επικοινωνήσει με όλους του εμπλεκόμενους θύτη, θύμα, παρατηρητές, γονείς αποσκοπεί σε κοινή συνάντηση μαθητών, εφόσον το επιθυμούν και τα δύο παιδιά, καθώς επιδιώκει να συμφωνήσουν όλοι για ειρηνική συνύπαρξη στο χώρο του σχολείου. Η συνάντηση γίνεται με την παρουσία της ομάδας διαχείρισης ή του υπεύθυνου εκπαιδευτικού που έχουν αναλάβει να διαχειριστούν το περιστατικό.

Κατά τη διαχείριση των περιστατικών σχολικού εκφοβισμού, αν παρατηρηθούν ή προκύψουν δυσκολίες που αφορούν τους εμπλεκόμενους και χρίζουν παρέμβασης από ειδικούς τότε το περιστατικό παραπέμπεται σε ειδικό εκπαιδευτικό ψυχολόγο για την αντιμετώπιση του περιστατικού.

3.3 Στρατηγικές διαχείρισης περιστατικών εκφοβισμού

Ως εφικτή και αποτελεσματική μπορεί θεωρηθεί η διαχείριση περιστατικών σχολικού εκφοβισμού, όταν το κάθε περιστατικό αντιμετωπίζεται προσαρμόζοντας προσεγγίσεις οι οποίες λαμβάνουν υπόψη τη φύση, τη μορφή, τις προσωπικότητες, και τις ικανότητες των μαθητών που εμπλέκονται σε περιστατικά εκφοβισμού, καθώς και από την αντίδραση του «θύματος» (Ίδρυμα Θεμιστοκλή και Δημήτρη Τσάτσου, σελ. 52,2015).

Σημαντικά και καθοριστικά βήματα για τη διαχείριση καταστάσεων σχολικού εκφοβισμού και βίας μπορεί να θεωρηθούν τα παρακάτω:

1. Ο εντοπισμός της σύγκρουσης και η ανίχνευση του προβλήματος.
2. Η άμεση και αποτελεσματική παρέμβαση για τη διακοπή του συμβάντος.
3. Η ενημέρωση των μαθητών που εμπλέκονται στο περιστατικό για τα δικαιώματα, τις ευθύνες και για την πολιτική της σχολικής μονάδας σε θέματα σχολικού εκφοβισμού.
4. Ενημέρωση των γονέων, αν είναι απαραίτητο.
5. Έκφραση απόψεων των εμπλεκόμενων, εντοπισμό των κινήτρων και των συμφερόντων.
6. Επιβολή κύρωσης στον θύτη, εάν το ορίζει η πολιτική της σχολικής μονάδας. Εάν δεν το ορίζει η πολιτική του σχολείου γίνεται αναζήτηση άλλων λύσεων. Η επιβολή κυρώσεων, πειθαρχικών ποινών, ή επιβραβεύσεων γίνεται στα πλαίσια και στα όρια, σύμφωνα με τις

αρχές της σχολικής μονάδας.

7. Κατά τη διερεύνηση του περιστατικού οι εκπαιδευτικοί του σχολείου και η διεύθυνση διασφαλίζουν την ασφάλεια του θύματος σε ολόκληρη τη διαδικασία, αλλά και μετά το συμβάν. Επίσης, πρέπει να ελέγχουν ότι το θύμα δε φέρει κάποια ευθύνη.

8. Η ομάδα διαχείρισης των περιστατικών μαζί με τη διεύθυνση του σχολείου πρέπει και οφείλουν να εξηγήσουν τους μαθητές-παρατηρητές τη σημαντικότητα του ρόλου τους στην αντιμετώπιση και διαχείριση των περιστατικών εκφοβισμού. Επίσης τους ενημερώνει για τις αρνητικές συνέπειες, της αδιαφορίας τους και της παθητικότητάς τους στην αντιμετώπιση του φαινομένου.

3.4 Πολιτικές διαχείρισης του σχολικού εκφοβισμού

Ο όρος πολιτική του σχολείου αφορά όλες τις δράσεις όλων των μελών της σχολικής κοινότητας με σκοπό τη βελτίωση του σχολικού περιβάλλοντος, την παροχή υψηλής ποιότητας διδασκαλίας και την αντιμετώπιση τυχών προβλημάτων (Ίδρυμα Θεμιστοκλή και Δημήτρη Τσάτσου, σελ.48,2015). Η διαμόρφωση πολιτικών κατά του σχολικού εκφοβισμού αποτελεί στοιχείο κλειδί, διότι τα μέλη γνωρίζουν και μαθαίνουν αποτελεσματικούς τρόπους, δίκαιους και αποδεκτούς από όλους για τη διαχείριση περιστατικών. Η διαμόρφωση και η ανάπτυξη πολιτικών κατά του σχολικού εκφοβισμού μπορεί να συμβάλλει στην ανάπτυξη πιο κατάλληλων μέτρων και στρατηγικών αντιμετώπισης, πρόληψης και διαχείρισης. Για την αποτελεσματική διαχείριση των περιστατικών σχολικού εκφοβισμού, σημαντικό είναι όλα τα μέλη της σχολικής μονάδας να μοιράζονται και στηρίζουν ένα κοινό όραμα σε σχέση με την αντιμετώπιση και την πρόληψη του φαινομένου (Ίδρυμα Θεμιστοκλή και Δημήτρη Τσάτσου, σελ. 47,2015).

Μια σχολική μονάδα συγκροτείται από τη διοίκηση, τους εκπαιδευτικούς, τους μαθητές, τους γονείς και άλλο βοηθητικό προσωπικό (γραμματεία, φύλακες, καθαρίστριες, διαχειριστές κυλικείων κ.α) που εργάζονται στο σχολικό χώρο. Όλα αυτά τα μέλη της σχολικής μονάδας καλούνται να θεσπίσουν και να εφαρμόσουν κατάλληλες πολιτικές, προσαρμοσμένες στα δεδομένα του εκάστου σχολικού περιβάλλοντος κατά του σχολικού εκφοβισμού. Οι πολιτικές αυτές, για να είναι πιο αποτελεσματικές, μπορούν να περιλαμβάνουν τα παρακάτω στοιχεία :

1. Ευθύνη όλων των εμπλεκόμενων είναι η εφαρμογή μιας αντι-εκφοβιστικής πολιτικής.
2. Όλα τα μέλη (εκπαιδευτικοί, μαθητές, γονείς) της σχολικής κοινότητας έχουν δικαίωμα να εμπλέκονται στη διαμόρφωση μιας πολιτικής, βασισμένης στην ελεύθερη έκφραση.
3. Κατανοητή και ξεκάθαρη προς όλους θα πρέπει να είναι η πολιτική που θα ακολουθηθεί, εφαρμόζοντας τους κανόνες που έχουν οριστεί από την αρχή της σχολικής χρονιάς από όλα τα μέλη της σχολικής κοινότητας.

4. Οι διαδικασίες και οι πρακτικές διαχείρισης περιστατικών σχολικού εκφοβισμού πρέπει να κοινοποιούνται προς ολόκληρη τη σχολική κοινότητα από τη διεύθυνση/διοίκηση του σχολείου.
5. Η πολιτική διαχείρισης περιστατικών σχολικού εκφοβισμού απαραίτητο είναι να περιλαμβάνει όλες τις πτυχές του σχολικού περιβάλλοντος. α) τους βασικούς σκοπούς και στόχους της εκπαίδευσης, β) τη στάση εντός και εκτός τάξης των μαθητών και των εκπαιδευτικών σε θέματα συμπεριφοράς, γ) την πολιτική συνεργασίας των εκπαιδευτικών, των μαθητών με τον/την διευθυντή/ντρια, δ) την πολιτική της σχολικής μονάδας με τους γονείς, ε) τις πηγές μάθησης και εκπαίδευσης με τους κανόνες χρήσης τους, στ) την παροχή υπηρεσιών και πόρων.
6. Επιπρόσθετα, η πολιτική διαχείρισης που θα ακολουθήσει η κάθε σχολική μονάδα θα πρέπει να περιλαμβάνει και να εμπεριέχει όλες τις σχετικές πληροφορίες για τον σχολικό εκφοβισμό, προγράμματα πρόληψης, διαχείρισης, αντιμετώπισης, τις μορφές του σχολικού εκφοβισμού, τις συνέπειες (στους θύτες, θύματα, παρατηρητές), το κλίμα, την κουλτούρα, τη στάση και την αντίληψη της σχολικής μονάδας σε θέματα σχολικού εκφοβισμού.
7. Τέλος, το σχολείο επιβάλλεται να ορίσει και να ξεκαθαρίσει τις ευθύνες και τα δικαιώματα του κάθε μέλους της σχολικής κοινότητας, τον ιδιαίτερο ρόλο της κάθε ομάδας, τους τρόπους με τους οποίους θα γίνεται η αναφορά των περιστατικών σχολικού εκφοβισμού, τις διαδικασίες της βήμα προς βήμα διαχείρισης περιπτώσεων σχολικού εκφοβισμού, καθώς και τις διαδικασίες αξιολόγησης και ελέγχου της πολιτικής που πρόκειται να εφαρμοστεί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο

ΠΡΟΛΗΨΗ ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΥ

Εισαγωγή

Τα τελευταία χρόνια οι έρευνες που διεξάγονται για το σχολικό εκφοβισμό στρέφουν το ενδιαφέρον τους στις απόψεις των εκπαιδευτικών οι οποίες έχουν ιδιαίτερη σημασία, διότι οι εκπαιδευτικοί έχουν τη δυνατότητα να αξιολογήσουν το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού. Επιπλέον, ο ρόλος των εκπαιδευτικών στην πρόληψη και αντιμετώπιση της σχολικής βίας θεωρείται πολύ σημαντικός, διότι αποτελούν την επίσημη κοινωνική αντίδραση σε τέτοια φαινόμενα (Θάνος, Θ. 2017).

4.1 Πρόληψη του σχολικού εκφοβισμού

Ένας από τους βασικότερους στόχους των εκπαιδευτικών συστημάτων είναι να δράσουν προληπτικά, δηλαδή πριν παρουσιαστούν διάφορα προβλήματα κοινωνικότητας και συμπεριφοράς και κατά συνέπεια εξελιχθούν σε προβλήματα εκφοβισμού και επιθετικότητας. Στη σύγχρονη εκπαιδευτική διαδικασία ιδιαίτερη προσοχή και βαρύτητα δίνεται στην πρόληψη προβληματικών συμπεριφορών και μάθησης (Albee, G. 1996). Άρα, καλό είναι να δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στην πρόληψη των προβλημάτων συμπεριφοράς και επιθετικότητας, καθώς και στις αιτίες που δημιουργούν αυτού του είδους συμπεριφορές μέσα σε ένα σχολικό περιβάλλον.

Εκείνο λοιπόν στο οποίο θα έπρεπε να δοθεί μεγαλύτερη έμφαση είναι η δημιουργία ενός ελκυστικού σχολείου, το οποίο θα διοργανώνει ποικίλες δραστηριότητες που ενεργοποιούν το ενδιαφέρον όλων των μαθητών. Αυτό θα διαμορφώσει ένα φιλικό περιβάλλον που θα ικανοποιεί τις ανάγκες της ηλικίας τους και τις σχέσεις μεταξύ εκπαιδευτικών και μαθητών, οι οποίες θα καλλιεργούν τον αλληλοσεβασμό και την εμπιστοσύνη μεταξύ των δύο πλευρών (εκπαιδευτικών – μαθητών). Ένας άλλος σημαντικός παράγοντας για την πρόληψη του σχολικού εκφοβισμού είναι η ανάπτυξη συνεργασίας του σχολείου με την τοπική αυτοδιοίκηση και τους τοπικούς φορείς. Η συνεργασία αυτή μπορεί να διαδραματίσει πρωταρχικό ρόλο στη διοργάνωση κοινών δραστηριοτήτων εκτός σχολικού προγράμματος, επιδιώκοντας τη λειτουργία ενός σχολείου ανοικτού στην κοινωνία, όπου στο χώρο του θα οργανώνονται συναντήσεις πολιτιστικών και αθλητικών δράσεων που θα φέρνει τους μαθητές πιο κοντά μεταξύ τους.

4.1.1 Επίπεδα δράσεων προγραμμάτων πρόληψης

Μετά από έρευνες που πραγματοποίησε ο Olweus (1997) θεωρεί ότι οι εκδηλώσεις, οι διαλέξεις και οι συναντήσεις με όλους τους εμπλεκόμενους μπορούν να ευαισθητοποιήσουν τους πολίτες και να τους ενημερώσουν για το φαινόμενο του σχολικού

εκφοβισμού. Τα περισσότερα προγράμματα που διοργανώνονται για την πρόληψη του σχολικού εκφοβισμού και βίας έχουν διάρκεια από δώδεκα έως είκοσι τέσσερις μήνες. Έχει διαπιστωθεί ότι, τα προγράμματα πρόληψης είναι αποτελεσματικά για το λόγο ότι ακολουθούν συχνά την Κοινωνική-Οικοσυστημική Προσέγγιση. Ειδικότερα, η αλλαγή του σχολικού κλίματος επιτυγχάνεται μέσω της ολιστικής προσέγγισης, επιτυγχάνοντας έτσι τη μείωση του σχολικού εκφοβισμού και της βίας. Σε αυτές τις παρεμβάσεις παίρνουν μέρος όλοι όσοι εμπλέκονται στην σχολική μονάδα και αυτοί είναι η Δ/ση του Σχολείου, οι Εκπαιδευτικοί, οι Μαθητές, οι Γονείς και η Τοπική κοινωνία κ.α. Τα περισσότερα προγράμματα πρόληψης έχουν να παρουσιάσουν αρκετά ίδια επίπεδα εφαρμογής, όπως του σχολείου, της τάξης, των εκπαιδευτικών, της κοινότητας, της οικογένειας, του ατόμου, της ομάδας συνομηλίκων παιδιών και εφήβων (Γαλανάκη, 2010).

Ένα από τα πιο γνωστά προγράμματα πρόληψης σχολικού εκφοβισμού είναι αυτό που είχε εφαρμόσει στο Bergen της Νορβηγίας ο D. Olweus (1994), το «Olweus Bullying Prevention Program». Το βασικό πρόγραμμα περιελάμβανε:

- Ενημέρωση όλων των εμπλεκόμενων για το πρόβλημα. (1/3 των μαθητών θύμ)
- Βελτίωση των σχέσεων όλων των εμπλεκόμενων μεταξύ τους.
- Μεσολάβηση των εκπαιδευτικών για την εξάλειψη και μείωση του φαινομένου.
- Υιοθέτηση και θέσπιση κανόνων ενάντια του σχολικού εκφοβισμού

Σ' αυτό το πρόγραμμα σημαντικότερο ρόλο στην οργάνωση και τη μεσολάβηση ανάμεσα στους μαθητές θύματα και θύτες και των γονέων τους τον αναλαμβάνουν οι εκπαιδευτικοί και το προσωπικό της κάθε σχολικής μονάδας. Βασικός στόχος του προγράμματος είναι η δημιουργία ενός τέτοιου σχολικού κλίματος όπου τα περιστατικά σχολικού εκφοβισμού δε θα είναι ανεκτά από κανέναν στο σχολείο τους.

Παρακάτω αναφέρονται κάποια από τα επίπεδα που εφαρμόζονται για την πρόληψη του σχολικού εκφοβισμού σε επίπεδο σχολείου, επίπεδο τάξης, επίπεδο εκπαιδευτικών, καθώς και σ' εκείνο της οικογένειας, της κοινότητας, της ομάδας των συνομηλίκων αλλά και του ατόμου.

α) Σε επίπεδο σχολείο. Οι εκπαιδευτικοί καθώς και όλο το προσωπικό κάθε σχολικής μονάδας πραγματοποιούν έρευνες στους μαθητές με ανώνυμα και εμπιστευτικά ερωτηματολόγια προκειμένου να διαπιστωθεί το πρόβλημα και η φύση του, αυξάνεται η ώρα των διαλειμμάτων επίβλεψη των μαθητών. Το σχολείο εξάλλου διοργανώνει σεμινάρια, ημερίδες, συγκεντρώσεις, συνελεύσεις, συζητήσεις για θέματα σχολικού εκφοβισμού.

β) Σε επίπεδο τάξης. Οι εκπαιδευτικοί κάθε σχολικής μονάδας θεσπίζουν και επιβάλλουν κανονισμούς ενάντια στον σχολικό εκφοβισμό, οι συναντήσεις με τους μαθητές της τάξης γίνονται πιο συχνές, για να συζητήσουν και να εργαστούν σε θέματα

που αφορούν το σχολικό εκφοβισμό, καθώς και εναλλακτικούς τρόπους αντίδρασης όσων εμπλέκονται σε περιστατικά εκφοβισμού.

γ) Σε επίπεδο εκπαιδευτικών. Οι εκπαιδευτικοί παρεμβαίνουν και μεσολαβούν όταν αντιληφθούν περιστατικά εκφοβισμού, μεσολαβούν ανάμεσα στους θύτες και στα θύματα και τους γονείς τους, επίσης συζητούν με τον καθέναν χωριστά προκειμένου να διαβεβαιωθούν κυρίως από τους δράστες ότι θα σταματήσει ο εκφοβισμός. Η ικανότητα εκ μέρους των εκπαιδευτικών να αναγνωρίζουν τα περιστατικά εκφοβισμού παίζει αρκετά σημαντικό ρόλο (O'leary, 1997).

δ) Σε επίπεδο οικογένειας. Αυτό που προέχει και πρέπει να γίνει είναι να προσκαλεστούν όλοι οι γονείς στο σχολείο προκειμένου να ενημερωθούν σχετικά για το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού, ενώ ταυτόχρονα στο σπίτι κάθε γονέα αποστέλλονται προς ενημέρωσή τους σχετικά έντυπα θέτοντας και διευκρινίζοντας τους κανόνες που θα πρέπει να τηρηθούν για την μείωση του σχολικού εκφοβισμού και τονίζοντας τις αρνητικές συνέπειες από την μη εφαρμογή τους. Μετά την ενημέρωση και την διανομή του έντυπου υλικού παρακολουθείται η τήρηση και η εφαρμογή από μέρους τους, σε κάποιες οικογένειες γίνονται παρεμβάσεις και αν κριθεί αναγκαίο η παρέμβαση γίνεται με τη συνεργασία ειδικών ψυχολόγων, ψυχιάτρων και άλλων (Αντωνίου, 2006, Γαλανάκη, 2010).

ε) Σε επίπεδο κοινότητας. Στην ενημέρωση της κοινότητας με τη διανομή έντυπου υλικού και με διάφορες εκδηλώσεις επικεντρώνονται οι δράσεις του σχολείου, καθώς μεγάλη έμφαση δίνεται στις δημόσιες σχέσεις και την επικοινωνιακή μεταφορά του μηνύματος ότι το σχολείο υιοθετεί μια πολιτική κατά του σχολικού εκφοβισμού. Επίσης, μπορούν να αξιοποιηθούν τα τοπικά και όχι μόνο μέσα μαζικής ενημέρωσης σε κάποιες από τις περιπτώσεις (Γαλανάκη, 2010).

στ) Σε επίπεδο ομάδας των συνομηλίκων. Οι συνομηλικοί σε αυτό το επίπεδο μετατρέπονται από «μέρος του προβλήματος» σε «μέρος της λύσης του προβλήματος». Μέσα από το σχολείο εκπαιδεύονται με τέτοιο τρόπο, ώστε να καλλιεργήσουν δεξιότητες ενεργής ακρόασης, υποστηρίζοντας τα θύματα και αποδοκιμάζοντας τα περιστατικά σχολικού εκφοβισμού. Επίσης, αναθέτοντας σε κάποιον μαθητή να αναπτύξει φιλίες με έναν μαθητή που δέχεται εκφοβισμό καλλιεργούνται φιλίες, οι οποίες μπορούν να λειτουργήσουν ως «ασπίδα προστασίας» κατά του φαινομένου. Τέλος, εκπαιδεύονται κάποιοι μαθητές οι οποίοι θα λειτουργήσουν ως «διαμεσολαβητές» στις συγκρούσεις στο σχολικό χώρο και προτρέπονται να αναφέρουν τα περιστατικά εκφοβισμού στους εκπαιδευτικούς, οι οποίοι με τη σειρά τους εγγυώνται την προστασία των μαθητών που έπεσαν θύματα εκφοβισμού (Γαλανάκη, 2010).

ζ) Σε επίπεδο ατόμου. Σε αυτό το επίπεδο οι παρεμβάσεις στοχεύουν και

πραγματοποιούνται ατομικά στους θύτες και τα θύματα. Στους θύτες προσφέρεται η ευκαιρία διαλόγου που καλλιεργεί την ενσυναίσθηση, τον αυτοέλεγχο και τη διαχείριση του θυμού του. Επίσης, παρεμβάσεις μπορούν να αποτελέσουν η μέθοδος της «μεριστείας έγνοιας», η μέθοδος της «απενοχοποιητικής προσέγγισης», ή μέθοδος της «υποστηρικτικής ομάδας», ή μέθοδος της «επανορθωτικής δικαιοσύνης», καθώς και οι διάφορες κυρώσεις προς το θύτη, όπως η στέρηση διάφορων προνομίων, η αποβολή, η αλλαγή τάξης ακόμα και σχολικής μονάδας. Εξίσου σημαντικές είναι οι παρεμβάσεις σε ατομικό επίπεδο και στα θύματα με σοβαρές συζητήσεις, η ανάπτυξη και η καλλιέργεια κοινωνικών δεξιοτήτων στη διεκδικητική συμπεριφορά και στην επίλυση των συγκρούσεων (Γαλανάκη, 2010).

4.2 Ο ρόλος των εκπαιδευτικών στην πρόληψη του σχολικού εκφοβισμού

Στον τομέα της εκπαίδευσης η πρόληψη και ειδικά του σχολικού εκφοβισμού επικεντρώνει το ενδιαφέρον της στην ψυχική υγεία των μαθητών, και έχει γίνει αντικείμενο αρκετών ερευνών, τόσο ελληνικών όσο και διεθνών. Βασικός στόχος της πρόληψης είναι η αποφυγή περιστατικών εκφοβισμού και η καθυστέρηση εμφάνισης τέτοιων φαινομένων, καθώς παρεμβαίνει σε ατομικό η και συλλογικό επίπεδο.

Ένα σύγχρονο σχολείο δεν έχει στόχο μόνο στην προαγωγή της μάθησης, αλλά και επιδιώκει να διαδραματίσει ουσιαστικό ρόλο στην ψυχοκοινωνική αγωγή και ανάπτυξη των μαθητών. Οι εκπαιδευτικοί και η σχολική διεύθυνση είναι υπεύθυνοι να παρακολουθούν αν εμφανίζονται στην σχολική μονάδα βίαια περιστατικά και να παρεμβαίνουν άμεσα. Η παρέμβαση των εκπαιδευτικών είναι απαραίτητη για να προληφθούν περιστατικά εκφοβισμού και βίας που εντοπίζονται μέσα στη σχολική μονάδα (Pepler, 2004). Για την υλοποίηση προγραμμάτων πρόληψης από τους εκπαιδευτικούς χρειάζεται πολύ μεγάλη προσπάθεια από όλο το σύνολο των εκπαιδευτικών, που στόχο έχει τη στενή συνεργασία τόσο με τους μαθητές όσο και με τους γονείς των μαθητών που εμπλέκονται σε περιστατικά εκφοβισμού (Espelage, 2000).

Οι εκπαιδευτικοί ως οι βασικότεροι εκπρόσωποι μιας σχολικής μονάδας ενάντια στο σχολικό εκφοβισμό καλούνται να προάγουν και να καλλιεργήσουν τόσο μέσα στις τάξεις όσο και εκτός τάξεων ένα κλίμα συνεργασίας, αλληλοσεβασμού και υποστήριξης μεταξύ των μαθητών τους. Στην πλειοψηφία τους αρκετές μελέτες υποστηρίζουν ότι, για να μπορέσει να γίνει αυτό εφικτό, απαραίτητο είναι να εφαρμοστούν συνεργατικές εκπαιδευτικές μέθοδοι. Οι εκπαιδευτικοί οφείλουν να ενισχύουν αυτές τις προσπάθειες με ενεργητικό ρόλο. Εξάλλου, αρκετές έρευνες έρχονται να επιβεβαιώσουν τη μεγάλη αξία της βιωματικής μάθησης και της συνεργατικής μάθησης, καθώς θεωρούν πως λειτουργούν ως κύριοι και βασικοί παράγοντες πρόληψης περιστατικών σχολικού

εκφοβισμού και αυτό γιατί οι μαθητές μαθαίνουν να λειτουργούν ως ομάδα με αμοιβαία εξάρτηση (Moore, 2001).

Ένα από τα βασικότερα στοιχεία της πρόληψης είναι η έγκαιρη ενημέρωση για τις συνέπειες και τις επιπτώσεις στους μαθητές, εκπαιδευτικούς, γονείς και στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο. Την ενημέρωση προς όλους τους εμπλεκόμενους έχει χρέος να διεκπεραιώσει ο σύλλογος διδασκόντων της κάθε σχολικής μονάδας, για το λόγο ότι οι εκπαιδευτικοί είναι εκείνοι που έρχονται σε άμεση επαφή με τα παιδιά, καθώς αρκετές φορές γίνονται αυτόπτες μάρτυρες περιστατικών εκφοβισμού και βίαιων συμπεριφορών (Oliveus, 2009).

Οι εκπαιδευτικοί καλούνται να ενημερώσουν όλους τους μαθητές για τα δικαιώματά τους. Σκοπός αυτής της ενημέρωσης είναι να αντιληφθούν, την σοβαρότητα και την αξία του σεβασμού μεταξύ τους, καθώς και την επικοινωνία με όλους όσους εμπλέκονται στον εκπαιδευτικό οργανισμό. Ταυτόχρονα, οι εκπαιδευτικοί ως οι κύριοι οργανωτές και συντονιστές της δράσης ενάντια στο σχολικό εκφοβισμό, οφείλουν να προωθούν την ελευθερία έκφρασης σε όλα τα μέλη της εκπαιδευτικής κοινότητας και να αποτρέπουν τυχόν διακρίσεις (φύλου, καταγωγής, εμφάνισης, εκπαιδευτικών ιδιαιτεροτήτων κ.τ.λ) καθώς μπορούν να γίνουν αφορμή εμφάνισης του σχολικού εκφοβισμού.

Αρκετές έρευνες για την πρόληψη απέδειξαν ότι ο τρόπος προαγωγής της συνεργασίας και της επικοινωνίας είναι η καθολική συμμετοχή (εκπαιδευτικών, μαθητών, γονέων, κοινωνικών φορέων) σε σεμινάρια, διαλέξεις, ημερίδες που οργανώνονται μέσα στη σχολική μονάδα ή και σε άλλους χώρους εκτός σχολείου. Η καθολική συμμετοχή όλων των εμπλεκόμενων σε δραστηριότητες που σχετίζονται με το σχολικό εκφοβισμό θεωρείται αναγκαία, καθώς εξομαλύνουν κοινωνικοπολιτικές, θρησκευτικές και μαθησιακές διαφορές. Επίσης προάγουν την ισότητα, την επικοινωνία, καθώς τα παιδιά εκπαιδεύονται να επιλύουν τις όποιες διαφορές με διάλογο, προλαμβάνοντας έτσι τα περιστατικά σχολικού εκφοβισμού και τις συμπεριφορές που εμπειρεύουν βία (Μανιάτης, 2010).

Οι εκπαιδευτικοί για να μπορέσουν να ενισχύσουν τις δράσεις τους, που στόχο έχουν την πρόληψη του σχολικού εκφοβισμού μέσα στη σχολική κοινότητα θεωρείται αναγκαία εκ μέρους τους η δεξιότητα της κριτικής ικανότητας. Επίσης, οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να μπορούν να εκτιμούν τις πιθανότητες ύπαρξης σχολικού εκφοβισμού και να εστιάζουν την προσοχή τους σε παιδιά που εκδηλώνουν άγχος, μείωση της απόδοσης τους στα μαθήματα, ενδείξεις που σύμφωνα με έρευνες δηλώνουν σχολικό εκφοβισμό. Επιπλέον και άλλες έρευνες συμπέραναν πως ο χαρακτηρισμός των καταστάσεων που διαδραματίζονται εντός της σχολικής μονάδας ως ολοκληρωμένες είναι σε θέση να προλάβουν περιστατικά εκφοβισμού. Βασικοί παράγοντες πρόληψης από την πλευρά των

εκπαιδευτικών θεωρούνται η επιμόρφωση, η επαγγελματική εμπειρία, οι ιδιαίτερες ικανότητες, οι ιδιαίτερες δεξιότητες, οι προσωπικές εμπειρίες που είχαν βιώσει οι ίδιοι στο παρελθόν (Κασάπη,2007).

Πολλά και ποικίλα είναι τα σχέδια και οι δράσεις των εκπαιδευτικών που εφαρμόζονται για την αποτελεσματική πρόληψη του εκφοβισμού. Οι εκπαιδευτικοί πάντα σε συνεργασία με τον/την Διευθυντή/ντρια της σχολικής μονάδας, είναι απαραίτητο να βρίσκονται σε συχνή επικοινωνία με τους γονείς των παιδιών, προκειμένου να εξηγούν το στρατηγικό σχέδιο του σχολείου, να ορίζουν κοινούς στόχους, με σκοπό να φτιάξουν μαζί ένα τέτοιο πλάνο πρόληψης που θα βοηθήσει στη μείωση των περιστατικών σχολικού εκφοβισμού. Οι συναντήσεις και η συμμετοχή των γονέων σε δράσεις που οργανώνονται από τους εκπαιδευτικούς κατά τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς για την αναδιοργάνωση και την επίλυση των εκπαιδευτικών προβλημάτων θεωρείται σημαντικής σημασίας (Βόντσα, 2012).

4.3 Ο ρόλος του/της Διευθυντή/ντριας στην πρόληψη του σχολικού εκφοβισμού

Ο/Η Διευθυντής/ντρια μιας σχολικής μονάδας παίζει σημαντικό ρόλο στην εύρυθμη λειτουργία της, καθώς παρεμβαίνει και παίρνει τα απαραίτητα μέτρα για την ομαλή λειτουργία του σχολείου. Όταν δηλαδή διαπιστώσει πως στο σχολείο του έχουν κάνει την εμφάνισή τους περιστατικά σχολικού εκφοβισμού, οφείλει να πάρει πρωτοβουλίες προκειμένου να δράσει ο Σύλλογος των Εκπαιδευτικών, να συνεργαστεί με τον σχολικό σύμβουλο και να βελτιώσει τις σχέσεις μεταξύ των μαθητών, των εκπαιδευτικών και των γονέων (Γραϊκάς, Μαρκάδας & Τάρη, 2013).

Για μια αποτελεσματική πρόληψη περιστατικών σχολικού εκφοβισμού απαραίτητη είναι συνεργασία αρκετών παραγόντων. Σημαντικός μπορεί να αποδειχτεί ο ρόλος του/της Διευθυντή/ντριας, όταν επιμορφώνεται συχνά σε θέματα που αφορούν τον σχολικό εκφοβισμό, όταν παίρνει τα κατάλληλα μέτρα πρόληψης, προλαβαίνοντας έτσι την εμφάνιση περιστατικών εκφοβισμού μέσα στο σχολικό χώρο. Ως βασικός διαχειριστής και υπεύθυνος σε θέματα πρόληψης του σχολικού εκφοβισμού, ενισχύει τον ρόλο μέσα στο σχολικό περιβάλλον .

Σύμφωνα με τον οδηγό διαχείρισης περιστατικών σχολικής βίας και εκφοβισμού του ΥΠ.Ε.Π.Θ. (2015), σημαντικής σημασίας είναι η οργάνωση σεμιναρίων και επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών μιας σχολικής μονάδας από τον διευθυντή. Σύμφωνα με την Ανθοπούλου (1999), σκοπός του διευθυντή είναι να οργανώνει σεμινάρια που να ενισχύουν τις σχέσεις των μαθητών, να ενισχύουν την ανίχνευση των περιστατικών εκφοβισμού.

Ένα από τα πρωταρχικά καθήκοντα του/της Διευθυντή/ντριαςσε μια σχολική μονάδα είναι να επισημαίνει στους μαθητές, στους εκπαιδευτικούς και σε όλους τους εμπλεκόμενους ότι για να καταστεί ο ρόλος του σχολείου αποτελεσματικός απαιτείται προσπάθεια απ' όλους (Σαϊτής, 2007). Όλοι οι εμπλεκόμενοι και ιδιαίτερα οι εκπαιδευτικοί μιας σχολικής μονάδας έχουν καθήκον να συνεργάζονται, για να επιτευχθούν οι στόχοι που έχουν τεθεί σε όλα τα επίπεδα. Ειδικότερα τα περιστατικά σχολικού εκφοβισμού θα πρέπει προλαμβάνονται συλλογικά. Εξάλλου καθήκον του/της Διευθυντή/ντριας είναι να ενημερώνει τους μαθητές, τους γονείς και να τους τονίζει πως σκοπός του είναι να εφαρμόσει όλα τα απαραίτητα και κατάλληλα μέτρα για την πρόληψη των περιστατικών του σχολικού εκφοβισμού και την καθιέρωση ενός θετικού κλίματος στο σχολείο του.

4.4 Μέτρα και προγράμματα πρόληψης σχολικού εκφοβισμού

Τα μέτρα που λαμβάνονται και τα προγράμματα που εφαρμόζονται για την πρόληψη του φαινομένου του σχολικού εκφοβισμού έχουν ως στόχο να προλάβουν τις επιθετικές συμπεριφορές των μαθητών, πριν αυτές κάνουν την εμφάνισή τους εντός του σχολείου. Βασικό είναι να εντοπιστούν οι μαθητές που ενδέχεται να εκδηλώσουν επιθετική συμπεριφορά, να τους προσφερθεί βοήθεια με άμεση παρέμβαση, έτσι ώστε να μειωθεί η ένταση και η συχνότητα των βίαιων συμπεριφορών που έχουν παρατηρηθεί από μεμονωμένους μαθητές ή από ομάδα μαθητών.

Τα μέτρα πρόληψης του σχολικού εκφοβισμού που περιλαμβάνουν όλους τους μαθητές της σχολικής μονάδας και όχι μόνο τους μαθητές που εκδηλώνουν παραβατικές συμπεριφορές συνιστούν την πρωτογενή παρέμβαση (Larson, 2004 όπ. αναφ. στο Μπογιατζόγλου, Βίλλη & Γαλάνη, 2012). Αρκετοί ερευνητές στα συμπεράσματά τους αναφέρουν ότι τα προγράμματα πρωτογενούς πρόληψης που εφαρμόστηκαν ολιστικά (σε όλους τους μαθητές) θεωρούνται ως η καλύτερη άμυνα στην εμφάνιση περιστατικών σχολικού εκφοβισμού (Μπογιατζόγλου, Βίλλη & Γαλάνη, 2012).

Τα συγκεκριμένα προγράμματα πρόληψης έχουν ως στόχο την καταπολέμηση των αιτιών και αφορμών, την ανάπτυξη ιδιαίτερων δεξιοτήτων όλων των εμπλεκόμενων, ώστε να μπορούν να διαχειρίζονται τα πολυσύνθετα πλαίσια σε πολυσύνθετους πληθυσμούς. Για να μπορέσει να επιτευχθεί αυτό, τα προγράμματα πρόληψης χρησιμοποιούν προσεγγίσεις, οι οποίες ανταποκρίνονται στην επίτευξη των στόχων που αναφέρθηκαν (Μπογιατζόγλου, Βίλλη & Γαλάνη, 2012).

Προγράμματα πρόληψης για τον σχολικό εκφοβισμό είναι ποικίλα, ενδεικτικά παρακάτω αναφέρονται μερικά από αυτά που έχουν εφαρμοστεί τόσο στην Ελλάδα όσο και σε Διεθνές επίπεδο.

Ένα πρόγραμμα για την πρόληψη περιστατικών σχολικού εκφοβισμού, είναι το

«Second Step». Το πρόγραμμα αυτό έχει τρία διαφορετικά αναλυτικά προγράμματα και απευθύνεται το καθένα σε συγκεκριμένη βαθμίδα εκπαίδευσης έως και τις τάξεις του Λυκείου. Θεωρούνται και είναι κατά τέτοιο τρόπο σχεδιασμένα για χρήση εντός της τάξης και φιλικά προς τους εκπαιδευτικούς. Αρχικός σκοπός των προγραμμάτων αυτών είναι να μπορέσουν να μειώσουν την επιθετική συμπεριφορά των παιδιών και να τα βοηθήσουν να καλλιεργήσουν κοινωνικές συμπεριφορές που να μην εμπεριέχουν βία και εκφοβισμό. Το πρόγραμμα αυτό δίνει μεγάλη έμφαση στο να καλλιεργήσει το αίσθημα της ενσυναίσθησης στους/στις μαθητές/τριες, τη βελτίωση των μεθόδων επίλυσης των συγκρούσεων καθώς και τη βελτίωση διαφόρων στρατηγικών για το πώς μπορούν να διαχειρίζονται τα συναισθήματά τους (Μπογιατζόγλου, Βίλλη& Γαλάνη, 2012).

Ένα άλλο πρόγραμμα πρόληψης που εφαρμόστηκε σε σχολεία της Φινλανδίας ήταν το «KiVa», απευθυνόταν σε μαθητές δημοτικού και γυμνασίου. Χαρακτηριστικό του προγράμματος ήταν ότι λάμβανε υπόψη όλες τις μορφές που χρησιμοποιούν οι μαθητές για να ασκήσουν βία και εκφοβισμό, το οποίο έδειξε ότι η θυματοποίηση των μαθητών μεταξύ τους μειώθηκε αποτελεσματικά (Salmivalli, Karna, & Poskiparta, 2011). Την ολιστική προσέγγιση για την πρόληψη του σχολικού εκφοβισμού σε επίπεδο σχολείου εφαρμόσε το πρόγραμμα εμπλέκοντας στις δραστηριότητές του τους Διευθυντές, τους εκπαιδευτικούς και τους μαθητές. Στο πρόγραμμα αυτό οι θεατές (παρατηρητές) διαδραματίζουν πάρα πολύ σημαντικό ρόλο, καθώς οι μαθητές-παρατηρητές είναι αυτοί που θα αποδοκιμάσουν και θα προσπαθήσουν να σταματήσουν τις αρνητικές ενέργειες σχολικού εκφοβισμού των θυτών. Γι' αυτό το λόγο οι δραστηριότητες του συγκεκριμένου προγράμματος έδωσαν περισσότερη βάση στην ενεργοποίηση της ομάδας παρατηρητών, καθώς η ομάδα αυτή μπορεί να αποτρέψει και ίσως να δώσει τέλος σε περιστατικά σχολικού εκφοβισμού (Ahtola et.al., 2012).

Τέλος, το πρόγραμμα πρόληψης κατά του φαινομένου του σχολικού εκφοβισμού που θεωρήθηκε ως το πιο ολοκληρωμένο (Olweus, Bullying Prevention Program) εφαρμόστηκε στη Νορβηγία σε σχολεία της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και σε γυμνάσια και είχε ως στόχο να μειώσει τα είδη εντοπισμένα περιστατικά εκφοβισμού και θυματοποίησης, τόσο εντός του σχολικού χώρου όσο και εκτός της σχολικής μονάδας, καθώς και στο να παρθούν μέτρα ώστε να εμποδιστεί η εμφάνιση νέων περιστατικών και προβλημάτων (Olweus, 2009). Ως βασικές προϋποθέσεις για την επίτευξη των στόχων του προγράμματος πρόληψης ήταν δύο: α) να γνωρίζουν την έκταση του προβλήματος οι εκπαιδευτικοί της σχολικής μονάδας καθώς και γονείς έως ένα βαθμό, και β) για να μπορέσουν να ανατρέψουν το περιστατικό εκφοβισμού πρώτα πρέπει να αποφασίσουν αν διατίθενται να πάρουν μέρος σοβαρά και όχι επιφανειακά (Olweus, 2009). Οι βασικές αρχές που είχε ως προτεραιότητα το πρόγραμμα και στις οποίες έδωσε βάση ήταν

τέσσερις: α) Όλοι οι ενήλικες (Διευθυντές, εκπαιδευτικοί και άλλο προσωπικό) μιας σχολικής μονάδας που επιδρούν στους μαθητές πρέπει να δείχνουν πραγματικό ενδιαφέρον για τα παιδιά, β) να θέτουν και να ορίζουν στους μαθητές με σταθερότητα σαφή όρια, γ) να μην κάνουν χρήση της τιμωρίας ως τεχνική διαχείρισης του προβλήματος, και δ) οι ενήλικες να δείχνουν το καλό παράδειγμα ως θετικά πρότυπα. Έχοντας ως εφαλτήριο τις παραπάνω αρχές, πραγματοποιήθηκαν προκαθορισμένες παρεμβάσεις, σε επίπεδο Διευθυντή/ντριας, σε επίπεδο τάξης, αλλά και σ' εκείνο των διδασκόντων, του σχολείου, των μαθητών αλλά και γονέων. Τα αποτελέσματα από τη διενέργεια του προγράμματος πρόληψης περιστατικών σχολικού εκφοβισμού έδειξαν ότι τα περιστατικά μειώθηκαν κατά το 1/3 και αυτή η θετική είχε διάρκεια πέντε έτη μετά την εφαρμογή (Oliveus, 2009).

Διαπιστώνεται λοιπόν από τα παραπάνω ότι τα προγράμματα που εφαρμόστηκαν για την πρόληψη περιστατικών σχολικού εκφοβισμού μπορεί να είναι αποτελεσματικά, όταν συμμετέχουν σε αυτά ενεργά όλοι όσοι εμπλέκονται στη διαπαιδαγώγηση των μαθητών (Διευθυντές, εκπαιδευτικοί, γονείς και άλλοι). Ο καθένας παίζει έναν συγκεκριμένο και εξίσου σημαντικό ρόλο στην πρόληψη περιστατικών σχολικού εκφοβισμού. Η συνεργασία όλων των εμπλεκόμενων, όπως ένα κοινό πλαίσιο παράλληλων δράσεων, θεωρείται πολύ σημαντικό στην πρόληψη του φαινομένου του σχολικού εκφοβισμού. Σύμφωνα με τον (Oliveus 2009) «κάθε σχολείο θα πρέπει να διαθέτει ανά πάσα στιγμή ένα παρόμοιο πρόγραμμα, όχι μόνο για την αντιμετώπιση προβλημάτων σχολικού εκφοβισμού, αλλά και για να εμποδίζει την εμφάνισή του».

4.5 Πρόληψη του σχολικού εκφοβισμού σε επίπεδο σχολικής μονάδας

Το σχολείο για να στηρίξει τον ρόλο του ενάντια στο φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού και ιδιαίτερα στην πρόληψη, είναι απαραίτητο να εφαρμόζει πολιτικές πρόληψης κατά της βίας και της παραβατικότητας. Προκειμένου να πετύχει τον στόχο του θα πρέπει να ενημερώνει συχνά όλα τα μέλη του και να τους εκπαιδεύει κατάλληλα σε προγράμματα σχετικά με την πρόληψη, να διενεργεί και να συμμετέχει σε σχετικές έρευνες, να παρακολουθεί και να συνεργάζεται αδιάκοπα με το υπουργείο σε θέματα που αφορούν το σχολικό εκφοβισμό, να συνεργάζεται με τους τοπικούς κοινωνικούς φορείς και εκτός του σχολικού περιβάλλοντος, πάντα έχοντας ως σκοπό την οικοδόμηση ενός θετικού κλίματος και την ανάπτυξη σχέσεων εμπιστοσύνης και αλληλοκατανόησης μεταξύ όλων.

Οι στρατηγικές πρόληψης κατά του σχολικού εκφοβισμού και της σχολικής παραβατικότητας σε επίπεδο σχολείου υποστηρίζονται από πρακτικές οι οποίες εξαρτώνται: (α) από τη διεύθυνση της κάθε σχολικής μονάδας, (β) από την άρτια

οργάνωση της εκπαιδευτικής διαδικασίας, (γ) από τη στάση του εκπαιδευτικού προσωπικού απέναντι στους μαθητές και γενικότερα τις διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ εκπαιδευτικών-μαθητών. (Θάνος, Θ. 2017)

Για το λόγο αυτό, χρήσιμη θα ήταν σε κάθε σχολείο η σύνταξη ενός σχολικού κανονισμού λειτουργίας τον οποίο θα εφαρμόζουν όλα τα μέλη της σχολικής κοινότητας, και στην οργάνωση του οποίου θα συμμετέχουν και οι μαθητές. Η σύνταξη αυτού του κανονισμού θα πρέπει να λάβει υπόψη τις ιδιαίτερες ανάγκες καθώς και τις πολιτισμικές αξίες και ιδιαιτερότητες των μαθητών, και να μην συνταχθεί έχοντας υπόψη μονάχα την κυρίαρχη ιδεολογία (Θάνος, Θ. 2012).

Οι μαθητές φαίνεται να αγνοούν και να μην τηρούν τους κανόνες του σχολείου, όταν οι ίδιοι δεν συμμετέχουν στη σύνταξή τους. Συνήθως ο κανονισμός προβλέπει και συνέπειες στους παραβάτες των κανόνων. Σε καμία περίπτωση, όμως, οι συνέπειες δεν πρέπει να έχουν τιμωρητική αλλά σωφρονιστική διάθεση. Οι εκπαιδευτικοί για την αντιμετώπιση της βίας και της παραβατικότητας των μαθητών είναι πολύ πιθανόν να χρησιμοποιήσουν περισσότερο τιμωρητικές τεχνικές παρά θετικές. Το μοντέλο αντιμετώπισης της σχολικής βίας που βασίζεται στην πρακτική της τιμωρίας και στην πίστη ότι αυτή αποτελεί αποτρεπτικό παράγοντα για να προβεί ένας μαθητής σε μια παραβατική πράξη, αποδείχθηκε αναποτελεσματικό (Θάνος, Θ. 2017). Η τιμωρία θα πρέπει να αποτελεί την έσχατη λύση και θα πρέπει να μην έχει τη μορφή της επίπληξης ή της αποβολής αλλά τη μορφή προειδοποιητικών κυρώσεων (Θάνος, Θ. 2017).

Καταλυτικό ρόλο διαδραματίζει η ύπαρξη θετικού κλίματος μέσα στο σχολείο. Το θετικό κλίμα προϋποθέτει σχέσεις εμπιστοσύνης και κατανόησης μεταξύ μαθητών και εκπαιδευτικών, θετική στάση των εκπαιδευτικών, αποφυγή τιμωρητέων πρακτικών και αντικατάστασή τους από εναλλακτικές ειρηνικές πρακτικές επίλυσης των συγκρούσεων, ενεργή συμμετοχή των μαθητών και των γονέων και ότι οι εκπαιδευτικοί δεν θα ασκούν το επάγγελμα ως τυπική διαδικασία (Αρτινοπούλου, Β. 2001).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5ο

ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΥ

Εισαγωγή

Σε μια σχολική κοινότητα αυτοί που καλούνται περισσότερο από όλους να αντιμετωπίσουν τον σχολικό εκφοβισμό είναι οι εκπαιδευτικοί, γι' αυτό το λόγο ο ρόλος τους κρίνεται σημαντικός και καθοριστικός. Αναμφισβήτητο είναι ότι στις προηγμένες κοινωνίες ο ρόλος των εκπαιδευτικών γίνεται όλο και περισσότερο καθοριστικός όχι μονάχα στην επιμορφωτική πρόοδο των μαθητών αλλά και στη διαμόρφωση της προσωπικότητάς τους. Σε μια σύγχρονη σχολική μονάδα ο εκπαιδευτικός είναι φορέας πολλών αντιλήψεων και δεξιοτήτων τις οποίες με τον καλύτερο δυνατό τρόπο καλείται να μεταφέρει στους μαθητές. Ο εκπαιδευτικός είναι από τα άτομα που έχει τη δυνατότητα να δει και να ζήσει τους μαθητές σε διάφορους τομείς της καθημερινότητάς τους, ασκώντας σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της ψυχοσύνθεσής τους. Από τα παραπάνω γίνεται κατανοητό ότι ο εκπαιδευτικός είναι ένας από τους βασικότερους ρυθμιστές αντιμετώπισης του σχολικού εκφοβισμού (Farmer, et.al., 2011).

5.1 Ο ρόλος των εκπ/κών στην αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού

Αρκετές είναι οι έρευνες που μελέτησαν τη σημασία του ρόλου των εκπαιδευτικών στην αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού και έχουν καταλήξει στο συμπέρασμα ότι οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να είναι προικισμένοι με τα χαρακτηριστικά εκείνα που θα εμπνέουν τους μαθητές και τους συναδέλφους ως πρότυπα συμπεριφοράς. Οι εκπαιδευτικοί έχοντας υπόψη τις ανάγκες των σύγχρονων εκπαιδευτικών μονάδων και του γενικού εκπαιδευτικού πλαισίου, θα πρέπει να αφήσουν τις εγωκεντρικές και απόμακρες τεχνικές διδασκαλίας άλλων εποχών και να αποδείξουν στους μαθητές ότι είναι προσοικοί, οικείοι και φιλικοί. Η κατ' εξακολούθηση τυπική συμπεριφορά των εκπαιδευτικών οφείλει να είναι πιο απλή, αυθόρμητη, δημιουργική, αποτελεσματική, ενθαρρύνοντας την ενεργή συμμετοχή του συνόλου των παιδιών στη διαδικασία εκπαίδευσης, στηρίζοντας την κοινή αποδοχή, την ασφάλεια των μαθητών, τον σεβασμό από όλους της ατομικότητας και της επικοινωνίας (Flannery, 2004).

Οι εκπαιδευτικοί είναι εκείνοι που θεωρούνται περισσότερο από όλους τους εμπλεκόμενους σε μια σχολική μονάδα υπεύθυνοι για τη δημιουργία ενός κατάλληλου συνεργατικού κλίματος, μέσω του οποίου θα υπάρχει η δυνατότητα να λαμβάνονται συλλογικές αποφάσεις, καθώς σε αυτό το κλίμα καλλιεργείται η ομαδικότητα και αναπτύσσεται η αίσθηση της ευθύνης (Day, 2003).

Κατανοούμε λοιπόν πως μπορούν να αναπτυχθούν ουσιαστικές σχέσεις μεταξύ των εκπαιδευτικών και των μαθητών με θετικές επιπτώσεις στην εξέλιξη των τελευταίων. Με τη

συμμετοχή των εκπαιδευτικών σε προγράμματα διαχείρισης και πρόληψης σχολικού εκφοβισμού στη σχολική μονάδα αποτελεί ακρογωνιαίο λίθο και είναι σημαντική για την επιτυχία του όλου εγχειρήματος (Τσιάντης, 2010).

Ζητούμενο, λοιπόν είναι από όλα τα μέλη της εκπαιδευτικής κοινότητας η καλλιέργεια ενός τέτοιου επικοινωνιακού κλίματος, το οποίο θα είναι ικανό να μειώσει τις αντιθέσεις που αφορούν την ισότιμη συνεργασία και την ύπαρξη αλληλεγγύης (Σαΐτης, & Σαΐτη, 2011).

Όπως προκύπτει από τη μελέτη της σχετικής βιβλιογραφίας, η επικοινωνία των εκπαιδευτικών με τους μαθητές και τους γονείς είναι απολύτως αναγκαία για την αντιμετώπιση περιστατικών σχολικού εκφοβισμού.

Ένα άλλο μέλος της εκπαιδευτικής κοινότητας με το οποίο οι εκπαιδευτικοί πρέπει να συνεργαστούν για την αντιμετώπιση του φαινομένου του σχολικού εκφοβισμού είναι τα μέλη της οικογένειας των μαθητών που εμπλέκονται σε τέτοιου είδους περιστατικά. Κατανοητό γίνεται λοιπόν πως μια συλλογική και από κοινού προσπάθεια των εκπαιδευτικών και των γονέων μπορεί να δώσει αξιόλογα αποτελέσματα στην αντιμετώπιση του φαινομένου. Ένας εκπαιδευτικός με σύγχρονες αντιλήψεις όπως ο σεβασμός προς όλα τα μέλη της εκπαιδευτικής κοινότητας, η διάθεση για εποικοδομητική επικοινωνία, η ειλικρίνεια και η εντιμότητα, ξεπερνά παλαιά στερεότυπα και γραφειοκρατικές διαδικασίες, καθώς έτσι γίνεται αρωγός νέων σύγχρονων εκπαιδευτικών προτύπων που έρχονται αντιμέτωπα με εκφοβιστικές συμπεριφορές (Eriksen, 2012).

Κατά τον σχεδιασμό εξάλειψης του σχολικού εκφοβισμού ο εκπαιδευτικός για να ενισχύσει το ρόλο του μεταξύ άλλων απαιτείται να είναι αυτός που θα μπορεί να εμπυχώνει, να συνυπολογίζει τους γονείς των μαθητών ως βασικούς συνεργάτες και όχι ως αμέτοχους παρατηρητές, να επιδιώκει την αδιάλειπτη και εις βάθος επικοινωνία μαζί τους, καθώς η επικοινωνία είναι κύριος παράγοντας για την ομαλή και επιτυχημένη πορεία των μαθητών (Βόντσα, 2012).

Αρκετές, ίσως και οι περισσότερες έρευνες καταλήγουν στο ότι η συνεργασία των γονέων με τη σχολική μονάδα θεωρείται απαραίτητη και πως, αν αυτή η συνεργασία γίνει με επιτυχία μπορεί να αποδώσει μια ενδεχόμενη αλλαγή στη σχολική επίδοση του μαθητή και κατά συνέπεια στην αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού (Γεωργίου, 2000).

Τέλος, ο εκπαιδευτικός καλείται να ακολουθήσει και να προσαρμοσθεί στις μεγάλες μεταβολές, τις ραγδαίες εξελίξεις, στο κοινωνικοπολιτικό σύστημα της κάθε χώρας, τη συμπερίληψη μαθητών με διαφοροποιήσεις στις τάξεις. Αυτές οι νέες προκλήσεις έχουν ως απαίτηση από το εκπαιδευτικό προσωπικό να εξελιχθεί, να εφοδιαστεί με νέου τύπου γνωστικές δεξιότητες που θα τους βοηθήσουν να σταθούν στο ύψος των περιστάσεων σε σχέση με τις απαιτήσεις των μαθητών τους, ενώ ταυτόχρονα θα αναπτύξουν ικανότητες

αυτοελέγχου, διαχείρισης και αντιμετώπισης εκφοβιστικών συμπεριφορών διαμέσου της επιμόρφωσης (Jarvis, 2004).

5.2 Ο ρόλος του σχολείου στην αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού

Ο καταλληλότερος τρόπος για να μπορέσει να αντιμετωπίσει μια σχολική μονάδα το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού είναι τα προγράμματα πρόληψης. Όταν όμως σε μια σχολική μονάδα δεν έχουν εφαρμοστεί πολιτικές και στρατηγικές πρόληψης, τότε πρέπει να προβεί στη θεραπεία του φαινομένου (Κουρκούτας, 2007). Ένα σχολείο το οποίο έχει εντοπίσει τα περιστατικά σχολικού εκφοβισμού και πάνω σε αυτό το δεδομένο έχει οργανώσει και προγραμματίσει δράσεις για την αντιμετώπιση τέτοιων περιστατικών. Στη σχολική ζωή ως βασικό ζητούμενο και μέλημα όλων των εμπλεκόμενων είναι ο «σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων του κάθε ατόμου» (Κούτρας & Γιαννοπούλου, 2015)

Σε μια σχολική μονάδα οι ενήλικοι πρέπει να γνωρίζουν ότι η επιθετική συμπεριφορά δεν εκδηλώνεται πάντα με τον ίδιο τρόπο από όλους του μαθητές, καθώς η επιθετικότητα εξαρτάται από πολλούς παράγοντες, όπως την ηλικία του θύτη, το φύλο, το στενό οικογενειακό περιβάλλον καθώς και το κοινωνικό του περιβάλλον. Από τα παραπάνω είναι εύκολο να συμπεράνουμε ότι για την αντιμετώπιση περιστατικών σχολικού εκφοβισμού δεν συνίσταται ένας και μοναδικός τρόπος ως θεραπεία. Για το λόγο αυτό πρέπει κάθε φορά να διαφοροποιείται ο τρόπος ανάλογα με το είδος της επιθετικότητας. Η αντιμετώπιση της επιθετικότητας βοηθά σημαντικά στην εποικοδομητική μας παρέμβαση (Χηνάς, & Χρυσάφιδης, 2000).

Ως απαραίτητη εξέλλου κρίνεται η οργανωμένη από τη σχολική μονάδα συμμετοχή και μεθοδευμένη εμπλοκή των γονέων. Οι γονείς από τη μεριά τους δε θα πρέπει να είναι αρνητικοί στη συνεργασία με το σχολείο και να μην αρκούνται συμμετέχοντας μόνο σε επιφανειακό επίπεδο. Ακόμα οι εκπαιδευτικοί της κάθε σχολικής μονάδας όπως και οι γονείς να συμμετέχουν σε επιμορφωτικά σεμινάρια και ημερίδες σε τακτά διαστήματα που πραγματοποιούνται από την ίδια τη σχολική μονάδα ή και από άλλους φορείς, για θέματα που σχετίζονται με την αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού (Μυλωνάκου, 2009). Επιθυμητό θα ήταν σε αυτά τα σεμινάρια, ημερίδες και συζητήσεις των εκπαιδευτικών, των γονέων και των μαθητών να συμμετέχουν ειδικοί ψυχολόγοι που έχουν καταρτιστεί σε θέματα που αφορούν τον σχολικό εκφοβισμό.

Σε κάθε περίπτωση, ο σχολικός εκφοβισμός θα πρέπει να αντιμετωπίζεται ως ένα σοβαρό πρόβλημα για το οποίο εδώ και αρκετά χρόνια επιδιώκεται κάποια λύση (Χηνάς, & Χρυσάφιδης, 2000).

Κρίνεται λοιπόν επιβεβλημένο οι εκπαιδευτικοί ως οι βασικότεροι εκπρόσωποι μιας

σχολικής μονάδας να εκπαιδεύονται κατάλληλα, ώστε να διαθέτουν κατάρτιση υψηλού επιπέδου, για να μπορέσουν με επάρκεια και σύνεση να αντιμετωπίσουν τις πολυδιάστατες περιπτώσεις του σχολικού εκφοβισμού, επιζητώντας την πρόοδο μιας πιο βαθύτερης και ουσιώδους σχέσης με όλους τους μαθητές.

Βασική παράμετρος για την αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού είναι η ύπαρξη μιας ηγεσίας αποτελεσματικής που θα σχεδιάζει, θα οργανώνει, θα ενθαρρύνει και θα ενδυναμώνει όλες τις δράσεις που οδηγούν στην πρόληψη και αντιμετώπιση του φαινομένου, καθώς και την ανάληψη τέτοιων πρωτοβουλιών που θα τον καθιστούν πρότυπο σε όλους τους εμπλεκόμενους του σχολικού περιβάλλοντος.

5.3 Αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού και ο ρόλος του/της Διευθυντή/ντριας

Ο ρόλος του/της Διευθυντή/ντριας στο σχολείο αναμφισβήτητα έχει πολλές διαστάσεις, και καλείται να υποστηρίξει ως ηγέτης μιας σχολικής μονάδας με όλες τις δυνάμεις του, έναν από τους βασικότερους ρόλους για την εύρυθμη λειτουργία της. Όταν ο/η Διευθυντής/ντρια αντιληφθεί ότι στη σχολική μονάδα αρχίζουν να κάνουν την εμφάνιση περιστατικά σχολικού εκφοβισμού οφείλει άμεσα να αναλάβει κάποιες πρωτοβουλίες. Αρχικά καλό είναι να δραστηριοποιήσει τον σύλλογο διδασκόντων και από κοινού να συνεργαστούν, για να βελτιώσουν τις σχέσεις που έχουν δημιουργηθεί μεταξύ των μαθητών, των εκπαιδευτικών και των γονέων (Γραϊκός, Μαρκάδας & Τάρη, 2013).

Οι προσπάθειες αντιμετώπισης περιστατικών σχολικού εκφοβισμού επιβάλλεται να γίνονται κάτω από τη στενή, αδιάκοπη παρακολούθηση και καθοδήγηση του/της Διευθυντή/ντριας της σχολικής μονάδας. Οι στρατηγικές διαχείρισης περιστατικών σχολικού εκφοβισμού όπως και η αποτελεσματικότητα των διαφόρων δράσεων είναι στενά συνδεδεμένες και εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τη συνεργασία με το εκπαιδευτικό προσωπικό. Σε μια σχολική μονάδα αυτός που αναλαμβάνει να ενισχύσει τη συνεργασία όλων των μελών της, εκπαιδευτικών, μαθητών και γονέων είναι ο Διευθυντής, ανατροφοδοτώντας τους με όλα εκείνα τα απαραίτητα στοιχεία που θα μπορέσουν να αμβλύνουν τα προβλήματα και θα τους βοηθήσουν να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά τα περιστατικά εκφοβισμού εντός του σχολικού χώρου.

Ο διευθυντής ως ηγέτης και συντονιστής μιας σχολικής μονάδας είναι υπεύθυνος για τη δημιουργία ομάδας δράσεων πρόληψης, διαχείρισης και αντιμετώπισης περιστατικών σχολικού εκφοβισμού, αποτελούμενη από εκπαιδευτικούς. Η αρμοδιότητα αυτής της ομάδας είναι να δραστηριοποιηθεί αμέσως μόλις διαπιστώσει ένα περιστατικό εκφοβισμού, να αναζητούν πληροφορίες για το περιστατικό και να οργανώνουν συναντήσεις με τους μαθητές που συνεπλάκησαν με τους γονείς των μαθητών, είτε και με

κάποιες ειδικές υπηρεσίες, προκειμένου να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά το περιστατικό. Η ομάδα πρόληψης και διαχείρισης των περιστατικών, αφού συγκεντρώσει όλες τις απαραίτητες πληροφορίες, ενημερώνει το μαθητή ή την ομάδα μαθητών που άσκησαν εκφοβισμό ότι το σχολείο είναι ενήμερο για το περιστατικό και θα τους επιβληθούν οι προβλεπόμενες κυρώσεις (ΥΠ.ΠΑΙ.Π. Κύπρου, 2015).

Έχει παρατηρηθεί ότι αναποτελεσματικές μπορεί να αποδειχθούν η επίπληξη του μαθητή που ασκεί εκφοβισμό, η μείωση του βαθμού, η παραπομπή του στον Διευθυντή της σχολικής μονάδας, διότι προκαλούν ανεπιθύμητες συμπεριφορές και υπάρχουν πολλές πιθανότητες να διαιωνίσουν την αντιπαλότητα των μαθητών με τους εκπαιδευτικούς, το Διευθυντή και τους συμμαθητές τους (Κουρκούτας, 2007).

Η μείωση του βαθμού, η ωριαία απομάκρυνση του μαθητή από την τάξη, η αποβολή από τη σχολική μονάδα, θεωρούνται ως μη αποτελεσματικοί τρόποι αντιμετώπισης περιστατικών σχολικού εκφοβισμού και έχουν ως συνέπεια τη μη συμμόρφωση των μαθητών. Ο διευθυντής του σχολείου σε αυτό το σημείο καλείται να δώσει την καλύτερη δυνατή λύση σε συνεργασία με τους εκπαιδευτικούς της σχολικής μονάδας. Με αυτόν τον τρόπο ο Διευθυντής και το εκπαιδευτικό προσωπικό βοηθούν το μαθητή να καλλιεργήσει μια θετική στάση και συμπεριφορά απέναντί τους, ώστε να προσαρμοστεί στο σχολείο (Πετρόπουλος & Παπαστυλιανού, 2000).

Από τα παραπάνω μπορεί κάποιος να διαπιστώσει ότι ο ρόλος του/της Διευθυντή/ντριας στην αντιμετώπιση περιστατικών σχολικού εκφοβισμού μιας σχολικής μονάδας είναι σημαντικός, αφού αυτός ως ηγέτης, μπορεί να συμβάλλει ουσιαστικά και δημιουργικά στη διαμόρφωση ενός θετικού κλίματος, που θα βοηθά στην αποτελεσματική αντιμετώπιση του φαινομένου του σχολικού εκφοβισμού.

5.4 Στρατηγικές αντιμετώπισης του σχολικού εκφοβισμού από τους εκπαιδευτικούς

Ένα μεγάλο μέρος των εκπαιδευτικών αντιλαμβάνονται και αναγνωρίζουν την σοβαρότητα του σχολικού εκφοβισμού, όπως και τη σημασία του δικού τους ρόλου στην αντιμετώπιση του φαινομένου, αναφέρουν δε ότι έχουν κάποιες αδυναμίες παρέμβασης σε σχέση με τις δυνατότητές τους (Craig, Bell & Leschied, 2011).

Σε σχετική έρευνα που έχει γίνει φαίνεται ότι οι εκπαιδευτικοί γνωρίζουν το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού, παρόλα αυτά δείχνουν να μη μπορούν να εκτιμήσουν τα περιστατικά. Δηλαδή όταν αντιλαμβάνονται ένα περιστατικό που έχει προκύψει στο σχολείο λειτουργούν πυροσβεστικά με τη λήψη περιορισμένων μέτρων, γεγονός που αφήνει να εννοηθεί ότι η στάση τους έχει χαρακτήρα παθητικό (Αθανασιάδου & Ψάλτη, 2011). Στην ίδια έρευνα, οι εκπαιδευτικοί δήλωσαν ότι θεωρούν τους ίδιους μη κατάλληλα

καταρτισμένους, για να αντιμετωπίσουν τα περιστατικά εκφοβισμού, και ούτε στηρίζονται όσο πρέπει από τους συναδέλφους, γονείς και ειδικούς σε θέματα σχολικού εκφοβισμού, εκφράζοντας έτσι τις αμφιβολίες τους για το είδος των παρεμβάσεων τους και την αποτελεσματικότητά τους.

Σύμφωνα με ποιοτική έρευνα που διενεργήθηκε, με προσωπικές συνεντεύξεις σε εκπαιδευτικούς, για το πώς κατανοούν το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού μεταξύ των μαθητών διαπιστώθηκε ότι πολλοί και ποικίλοι είναι οι παράγοντες που μπορούν να επηρεάσουν τον τρόπο αντιμετώπισης από την πλευρά τους (Mishna, Scarcello, Pepler & Wiener, 2005).

Σύμφωνα με άλλη πρόσφατη έρευνα σε εκπαιδευτικούς από τη Γερμανία και την Αυστρία σχετικά με τις καταλληλότερες στρατηγικές αντιμετώπισης περιστατικών σχολικού εκφοβισμού, οι περισσότεροι από τους εκπαιδευτικούς (82%) δήλωσαν ότι οι παρεμβάσεις στηρίζονται στην άσκηση της εξουσίας και στην επιβολή ελέγχου, ενώ ένας πολύ μικρός αριθμός εκπαιδευτικών επιλέγει άλλες στρατηγικές και τρόπους παρέμβασης που δεν περιέχουν τιμωρίες και ποινές στους μαθητές. Δηλαδή επιδιώκουν τη συνεργασία με τους μαθητές που εμπλέκονται σε περιστατικά εκφοβισμού ή και την εμπλοκή άλλων ενηλίκων (Burger, Strohmeier, Sprober, Bauman & Rigby, 2015).

Ένας άλλος ερευνητής, ο Rigby (2014) σε έρευνα σχετικά με την αποτελεσματικότητα των στρατηγικών που εφαρμόζουν οι εκπαιδευτικοί για να μπορέσουν να αντιμετωπίσουν τα περιστατικά σχολικού εκφοβισμού κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η πιο συχνή μορφή επιβολής πειθαρχικών μέτρων στους θύτες είναι οι άμεσες τιμωρίες, ποινές και κυρώσεις, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι είναι και οι πιο αποτελεσματικές τακτικές αντιμετώπισης περιστατικών σχολικού εκφοβισμού. Σύμφωνα με την ίδια μελέτη φαίνεται ότι πρακτικές άλλου είδους οι οποίες στηρίζονται ελάχιστα στην άσκηση ελέγχου του δράστη αλλά πιο πολύ στην ενεργή συμμετοχή των μαθητών (όπως η βοήθεια από ομήλικους των δραστών να επανορθώσουν, η άμεση διαμεσολάβηση μεταξύ των εμπλεκόμενων ομάδων και οι ομάδες υποστήριξης) μπορούν να οδηγήσουν σε λύσεις που θα είναι πιο μακροπρόθεσμες και αποτελεσματικές.

Τέλος, αρκετές έρευνες επιβεβαιώνουν ότι οι εκπαιδευτικοί δεν εφαρμόζουν τις στρατηγικές που γνωρίζουν για την αντιμετώπιση περιστατικών σχολικού εκφοβισμού, αλλά εστιάζουν μονάχα στον περιορισμό των εμφανών προβληματικών συμπεριφορών μεταξύ των μαθητών. Αντίθετα, αυτό που πρέπει να κάνουν είναι να εφαρμόσουν πιο ολιστικές παρεμβάσεις, καθώς αυτές υιοθετούν ποικίλες και άλλου είδους μεθόδους αντιμετώπισης περιστατικών ταυτόχρονα (Burger, et.al., 2015).

5.5 Σχολικό κλίμα ως μέσω αντιμετώπισης του σχολικού εκφοβισμού

Για την αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού η Σμυρναίου (2014) υποστηρίζει ότι για να μπορέσει μια σχολική μονάδα να αντιμετωπίσει αυτό το φαινόμενο πρέπει να συντρέχουν κάποιες βασικές προϋποθέσεις: α) να καλλιεργήσει και να αναπτύξει τη συνεργασία μεταξύ των μαθητών, των γονέων και του εκπαιδευτικού προσωπικού, β) να ενθαρρύνει και να ευαισθητοποιήσει τους μαθητές και το εκπαιδευτικό προσωπικό κατά του σχολικού εκφοβισμού, γ) να εφαρμόσει κανόνες δίκαιους και με συνέπεια, δ) να οργανώνει προγράμματα επιμόρφωσης για τους μαθητές, για το εκπαιδευτικό προσωπικό, και τους γονείς, ώστε να μπορούν να διαχειρίζονται κατάλληλα περιστατικά εκφοβισμού, ε) να ενθαρρύνει τους παρευρισκόμενους να παρεμβαίνουν, στ) να μετατρέψει το σχολικό κλίμα σε κλίμα φροντίδας, ζεστασιάς, και υποστήριξης.

Ο Harris (2013) παρατήρησε ότι κάθε σχολική μονάδα είναι μοναδική, σχετικά με τον πολιτισμό και το κλίμα του. Το ιδιαίτερο και μοναδικό διαπροσωπικό κλίμα κάθε σχολείου είναι αποτέλεσμα ποικίλων ψυχολογικών και θεσμικών χαρακτηριστικών (Kuperminc, Leadbeater & Blatt, 2001). Το ίδιο παρατήρησε και ο Σαΐτης (2008) υποστηρίζοντας ότι σχολικό κλίμα είναι αυτό που έχουν πιστέψει οι μαθητές, το εκπαιδευτικό προσωπικό και ο διευθυντής ως μέλη της σχολικής μονάδας, και όχι αυτό που επηρεάζεται από την πολυπλοκότητα της οργανωτικής δομής, από τον τρόπο που η σχολική ηγεσία ασκεί τα καθήκοντά της, ή από τις ατομικές ανάγκες, επιδιώξεις και στόχους του εκπαιδευτικού προσωπικού. Το κλίμα κάθε σχολικής μονάδας διαμορφώνεται και χαρακτηρίζεται αρκετές φορές από παράγοντες που δεν μπορούν να ελεγχθούν. Αυτοί οι παράγοντες είναι το μέγεθος της σχολικής μονάδας, η περιοχή (αγροτική, προαστιακή ή αστική), η ηλικία των μαθητών, ο τύπος της σχολικής μονάδας (πρωτοβάθμιας-δευτεροβάθμιας). Όλα αυτά μπορούν να διαδραματίσουν καθοριστικό ρόλο στο μαθησιακό κλίμα των μαθητών και στο εργασιακό κλίμα των εκπαιδευτικών (Meristo & Eisenschmidt, 2014).

Οι μαθητές, όταν αντιληφθούν ότι το περιβάλλον στο σχολικό χώρο είναι διαταραγμένο, όπως όταν παρατηρούνται συγκρούσεις ή διαπιστώνονται αδικίες, νιώθουν ένα περιβάλλον εχθρικό -αποκρουστικό και η σύνδεσή τους με το σχολείο είναι αδύνατη. Σ' αυτή την περίπτωση υπάρχει πιθανότητα να καλλιεργήσουν τέτοιες στάσεις που να ενισχύουν την επιθετικότητα και τον εκφοβισμό (Gendron et.al., 2011). Επίσης, τα παιδιά όταν αντιληφθούν ότι τα περιστατικά εκφοβισμού είναι ανεκτά από τους συνομηλικούς και τους εκπαιδευτικούς, η συμπεριφορά τους μειώνεται και είναι πολύ πιθανόν να εκφράσουν άσχημες συμπεριφορές εκφοβισμού (Wang et.al., 2013).

Σύμφωνα με πολλούς ερευνητές το σχολικό κλίμα είναι μια σημαντική και αναγνωρίσιμη μεταβλητή στην αποτελεσματικότητα των σχολικών μονάδων. Σύμφωνα με τους (Wang et.al. 2013), οι βασικοί παράγοντες που μπορούν να παίξουν καθοριστικό

ρόλο και να συμβάλλουν προκειμένου να καλλιεργηθεί ένα υγιές σχολικό κλίμα είναι η συμμετοχή σε σχολικά προγράμματα, η θετική στάση της ηγεσίας του σχολείου, η θετική στάση των εκπαιδευτικών, και η επικοινωνία του σχολείου με τους γονείς. Πρόκειται δηλαδή για ένα σχολείο το οποίο οδηγεί έναν μαθητή, έναν εκπαιδευτικό, το διευθυντή ή οποιοδήποτε άλλο μέλος του προσωπικού που συνεργάζεται με τη σχολική μονάδα να αισθάνεται αγάπη για το σχολείο και να αξιοποιεί την κάθε σχολική ημέρα. Ένα σχολείο το οποίο βοηθά όλα τα μέλη του να αισθάνονται την προσωπική τους αξία, αξιοπρέπεια, σπουδαιότητα, δημιουργικότητα και εμπιστοσύνη, μπορεί να σχετίζεται με αυτό που λέμε ποιοτικό σχολικό κλίμα. Το ποιοτικό σχολικό κλίμα μπορεί να βοηθήσει στην ανθεκτικότητα, σε αντίθεση με ένα σχολικό κλίμα που μπορεί να αποτελέσει σημαντικό παράγοντα κινδύνου των ανθρώπων που εργάζονται και κυρίως αυτών που φοιτούν. Το κλίμα μιας σχολικής μονάδας είναι αυτό που στην πραγματικότητα διαμορφώνει εκείνη την ιδιαίτερη και ξεχωριστή ατμόσφαιρα που έχει δημιουργηθεί στην σχολική μονάδα και μπορεί να γίνει αντιληπτή από τους επισκέπτες (Αθανασούλα- Ρέππα, 1999· Κατσαρού, Πιτσιάβας &Κάκκος, 2016).

Καθώς ο σχολικός εκφοβισμός εδώ και μερικές δεκαετίες έχει πάρει ανησυχητικές διαστάσεις, ολοένα και περισσότερα σχολεία εφαρμόζουν προγράμματα πρόληψης και παρέμβασης που στηρίζονται και εστιάζουν στο σχολικό κλίμα. Πολλά από αυτά τα προγράμματα αναφέρουν ότι είχαν επιτυχία στο να μειώσουν το σχολικό εκφοβισμό, αλλά και πολλά από αυτά το αντίθετο. Οι συγκρίσεις μεταξύ αυτών των προγραμμάτων είναι περίπλοκες, γιατί το κάθε πρόγραμμα μετρά και αντιλαμβάνεται το σχολικό κλίμα με άλλο τρόπο και άλλες σχετικές παραμέτρους, άρα τα συμπεράσματα του κάθε προγράμματος δεν είναι εύκολο να συγκριθούν, όπως και να ταυτιστούν με τα συμπεράσματα ανάλογης μελέτης. Επίσης, οι εργασίες κάποιων επιτυχημένων προγραμμάτων ερευνητικού χαρακτήρα είναι δύσκολο να δώσουν ακριβή συμπεράσματα. Συγχρόνως είναι ανέφικτο να γίνει αντιληπτό ποιοι μηχανισμοί απέδωσαν την αλλαγή του σχολικού κλίματος, σε διαπιστωμένες περιπτώσεις περιορισμού του σχολικού εκφοβισμού (Merrell et.al., 2008).

Σε έρευνα που διενήργησαν οι Klein, Cornell & Konold (2012) διαπίστωσαν ότι το σχολικό κλίμα και ο εκφοβισμός αλληλοεπηρεάζονται, επομένως η επίδραση με αρνητικό πρόσημο που έχουν οι μαθητές θύτες στο κλίμα πρέπει να ληφθεί υπόψη κατά την εξέταση της αιτιότητας περιστατικών σχολικού εκφοβισμού.

Το σχολικό κλίμα επηρεάζεται θετικά όταν σε μια σχολική μονάδα, οι μαθητές που δέχονται εκφοβισμό ή αντιλαμβάνονται τις επικίνδυνες προθέσεις κάποιου συμμαθητή τους επιλέγουν να παρέμβουν και όχι να είναι παθητικά θύματα ή και θεατές. Οι Davis, Merrin, Ingram & Espelage (2019), επεξεργάστηκαν και ανέλυσαν στοιχεία από 13 σχολεία και 1933 μαθητές μέσης εκπαίδευσης. Μελέτησαν τις απαντήσεις που έδωσαν οι

μαθητές σχετικά με την άμεση παρέμβαση των ιδίων, δηλαδή την αντίδραση όταν αντιληφθούν ότι στο σχολείο τους «κάτι επικίνδυνο» εγκυμονεί. Οι μαθητές κλήθηκαν να απαντήσουν τι είναι ποιο πιθανό να πράξουν μετά από την εμφάνιση ενός περιστατικού εκφοβιστικής συμπεριφοράς, να παρέμβουν από μόνοι τους να λύσουν τη διαφορά, να κάνουν γνωστό το περιστατικό σε έναν εκπαιδευτικό, να το μεταφέρουν στο/στη διευθυντή/ντρια του σχολείου, να συζητήσουν το περιστατικό με ένα φίλο τους, ή με έναν ενήλικα, ή να επιλέξουν να κρατήσουν μια παθητική στάση όπως να μην κάνουν τίποτα. Τα αποτελέσματα αυτής της διερεύνησης έδειξαν ότι οι μαθητές που τις περισσότερες πιθανότητες να αναλάβουν δράση και να παρέμβουν προκειμένου να σταματήσουν ένα περιστατικό σχολικού εκφοβισμού είχαν θετική άποψη για το σχολικό κλίμα. Ευρήματα τέτοιου τύπου μπορούν να αποδείξουν πόσο σημαντικό ρόλο μπορούν να διαδραματίσουν αυτές οι σχολικές μονάδες που έχουν δημιουργήσει ένα θετικό κλίμα, καθώς οι μαθητές έχουν τη διάθεση και είναι πρόθυμοι να στηρίξουν ο ένας τον άλλον.

Επίσης, σημαντικό ρόλο μπορούν να διαδραματίσουν οι εκπαιδευτικοί μιας σχολικής μονάδας, ώστε στο σχολείο που εργάζονται να δημιουργηθεί ένα κλίμα τέτοιο που θα βοηθήσει ή θα δυσκολέψει τα πράγματα σχετικά με τον εκφοβισμό. Οι Hanish, Ryan, Martin και Fabes (2005) θεωρούν ότι αρκετές φορές το εκπαιδευτικό προσωπικό δεν έχει εκπαιδευτεί να αντιλαμβάνεται τα περιστατικά εκφοβισμού των μαθητών, δε γνωρίζει τις συνέπειες, και την έκταση που μπορεί να πάρει ένα περιστατικό, δεν αποκωδικοποιούν την ταυτότητα των μαθητών θυτών. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα οι εκπαιδευτικοί να μην επεμβαίνουν γρήγορα προκειμένου να προστατεύσουν τους μαθητές που κινδυνεύουν να γίνουν θύματα. Επιπλέον, οι Hazler, Hoover και Oliver (1992) τονίζουν ότι συχνά το εκπαιδευτικό προσωπικό δεν γνωρίζει τρόπους που θα μπορούσαν αποτελεσματικά να αντιμετωπίσουν τα περιστατικά εκφοβισμού, αρχικά να υπερασπιστούν τα παιδιά που γίνονται θύματα και στη συνέχεια να αντιμετωπίσουν τους θύτες. Οι εξαρχής μη ξεκάθαροι και λανθασμένοι τρόποι παρέμβασης των εκπαιδευτικών μπορεί να έχουν πολύ άσχημες και κακές συνέπειες στο θύμα αλλά και στο θύτη. Η έλλειψη διακριτικότητας από την πλευρά τους εξάλλου μπορεί να φέρει σε πολύ δύσκολη θέση το θύμα, ακόμη και να το στιγματίσει, οδηγώντας το σε νέα απομόνωση. Μπορεί ακόμα ο θύμα να ενοχοποιηθεί ακόμα πιο πολύ από τον μαθητή που άσκησε εκφοβισμό, εξαιτίας των ποινών που ίσως ο δεύτερος έχει υποστεί (Κάπαρη, 2014). Η χωρίς αποτέλεσμα αντιμετώπιση περιστατικών από την πλευρά των εκπαιδευτικών, δεν ενθαρρύνει τους μαθητές θύματα να πλησιάσουν και να αναφέρουν τα συμβάντα και τις εκφοβιστικές συμπεριφορές που έχουν υποστεί, με αποτέλεσμα το θύμα να νιώθει ανυπεράσπιστο, και ο εκφοβισμός να λαμβάνει ολοένα και μεγαλύτερες διαστάσεις (Dupper, & Mayer- Adams, 2002).

Είναι λοιπόν διαπιστωμένο πως εκείνοι που μπορούν να συμβάλλουν στη δημιουργία,

καλλιέργεια και συντήρηση ενός θετικού κλίματος μέσα σε μια σχολική μονάδα είναι οι εκπαιδευτικοί, με την προϋπόθεση ότι, για να το κάνουν αυτό σωστά πρέπει να λάβουν ένα είδος εκπαίδευσης εξειδικευμένης σε θέματα σχολικού εκφοβισμού.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6ο ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

Εισαγωγή

Σε αυτό το κεφάλαιο γίνεται αναφορά στη μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε για τη διεκπεραίωση και διεξαγωγή της έρευνας. Αναλυτικότερα, περιγράφεται ο σκοπός, οι στόχοι της έρευνας, η μέθοδος προσέγγισης του θέματος. Επιπρόσθετα, δίνονται πληροφορίες του αντιπροσωπευτικού δείγματος και γίνεται αναφορά στο μεθοδολογικό εργαλείο της έρευνας. Επίσης, δίνονται πληροφορίες για την εγκυρότητα και την αξιοπιστία του ερωτηματολογίου ως ερευνητικού εργαλείου.

Για την παρούσα έρευνα χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της ποσοτικής έρευνας με επισκόπηση. Πιο συγκεκριμένα, αξιοποιήθηκε το εργαλείο του ερωτηματολογίου, προκειμένου να απαντηθούν τα ερευνητικά ερωτήματα που είχαν τεθεί στην αρχή αυτής της διπλωματικής εργασίας.

6.1 Σκοπός και στόχοι της έρευνας

Όπως προαναφέρθηκε και παραπάνω το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού είναι αρκετά διαδεδομένο και υπαρκτό στη χώρα μας. Αρκετές έρευνες δείχνουν ότι δεν αντιμετωπίζονται με την απαιτούμενη προσοχή όλα τα περιστατικά που λαμβάνουν χώρα εντός του σχολικού περιβάλλοντος. Πολλές φορές τα συμβάντα εκφοβισμού στις σχολικές μονάδες συνεχίζουν να μη γίνονται αντιληπτά και να διαφεύγουν της απαιτούμενης προσοχής, ίσως μερικές φορές να αγνοούνται ή και να αποσιωπώνται, από τους εκπαιδευτικούς, τους μαθητές ή ακόμα και από τους γονείς, γιατί υπάρχει ο φόβος στιγματισμού των ιδίων ή και του σχολείου τους.

Η επιλογή του θέματος ήταν αποτέλεσμα του προβληματισμού και της ανησυχίας του ερευνητή, σε θέματα σχολικού εκφοβισμού, της συχνότητας εμφάνισης κρουσμάτων με διαφορετικές μορφές, αιτίες και ένταση, και της διαπίστωσης ότι ένα μέρος των εκπαιδευτικών δε διαθέτει τις απαιτούμενες γνώσεις, για τον ρόλο του, στην πρόληψη, διαχείριση και αντιμετώπιση περιστατικών σχολικού εκφοβισμού. Επομένως, ως αναγκαίο θεωρείται να διερευνηθούν οι αντιλήψεις, οι απόψεις και η στάση των εκπαιδευτικών, σε θέματα που αφορούν το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού, και κατά πόσο μπορούν να συμβάλλουν στη διαχείριση, πρόληψη, αντιμετώπιση, ακόμα και στην εξάλειψη του φαινομένου.

Στη χώρα μας κάποιες έρευνες επιβεβαιώνουν ότι ο σχολικός εκφοβισμός παρουσίασε αύξηση μέσα σε μικρό χρονικό διάστημα, παρ' όλα αυτά όμως θεωρείται πως παραμένει ακόμα σε χαμηλά ποσοστά, σε σύγκριση με περιοχές που έχουν ανάλογες με εμάς κοινωνικοοικονομικές συνθήκες διαβίωσης στη δυτική και κεντρική Ευρώπη. Οι μαθητές

της μέσης εκπαίδευσης δηλώνουν ότι ένας στους τρεις, δηλαδή το 30% των μαθητών έχει υπάρξει στο παρελθόν θύμα σχολικού εκφοβισμού. Επίσης ένας στους δύο μαθητές, που αντιστοιχεί στο 50% του μαθητικού πληθυσμού βρέθηκε ότι ήταν παρόν σε περιστατικά ανάλογα του φαινομένου του σχολικού εκφοβισμού (ως παρατηρητές). Τα περιστατικά που εντοπίζονται στο σχολικό περιβάλλον περισσότερο είναι ο λεκτικός εκφοβισμός, η σωματική βία, ο συναισθηματικός, ο εσκεμμένος και ο ηλεκτρονικός εκφοβισμός μέσω διαδικτύου ο οποίος εμπεριέχει απειλές και μηνύματα υβριστικού χαρακτήρα (Χαραλαμποπούλου, 2014).

Οι περισσότερες έρευνες έχουν εστιάσει το ενδιαφέρον τους στη μελέτη του σχολικού εκφοβισμού μεταξύ των μαθητών, στο πώς και πού εκδηλώνεται μέσα στον σχολικό χώρο, στη συχνότητα, τη μορφή εκδήλωσής του και σε άλλες πτυχές του φαινομένου. Δεν εστιάζουν ιδιαίτερα την έρευνά τους και σε άλλα μέλη της σχολικής μονάδας όπως τους εκπαιδευτικούς, κάτι το οποίο θα διερευνηθεί στην παρούσα έρευνα. Η αναγκαιότητα να διερευνηθεί ο ρόλος των εκπαιδευτικών της σχολικής μονάδας στη διαχείριση, πρόληψη και αντιμετώπιση του φαινομένου του σχολικού εκφοβισμού είναι μεγάλη, καθώς οι εκπαιδευτικοί και ο διευθυντής ως σχολικός ηγέτης είναι εκείνοι που καλούνται περισσότερο από οποιονδήποτε να διαχειριστούν, να προλάβουν και να αντιμετωπίσουν αυτό το περίπλοκο, ραγδαία αναπτυσσόμενο και μεταβαλλόμενο φαινόμενο και να εφαρμόσουν σε αυτό κατάλληλες εκπαιδευτικές αλλαγές, για να προλάβουν τις συνέπειες.

Σκοπός αυτής της έρευνας είναι η διερεύνηση των αντιλήψεων και στάσεων των εκπαιδευτικών αναφορικά με την ιδιαίτερη πολιτική των ιδίων, του σχολείου και του διευθυντή τους πάνω στο θέμα αυτό. Η έρευνα αυτή εξετάζει, κατά πόσο είναι ενημερωμένοι και από πού έχουν λάβει αυτή την ενημέρωση, αν έχουν κατανοήσει έναν ξεκάθαρο ορισμό για το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού, ποιες μορφές σχολικού εκφοβισμού παρατηρούνται μεταξύ των μαθητών, και τέλος το κλίμα που έχει διαμορφώσει το σχολείο για την πρόληψη, διαχείριση και αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού (bullying).

Επομένως, γίνονται κατανοητά τα οφέλη που μπορούν να προκύψουν από την διερεύνηση αυτού του προβληματισμού, καθώς αυτές οι διαπιστώσεις θα βοηθήσουν αρχικά στο να κατανοηθούν καλύτερα τα αίτια της έντονης ύπαρξης αυτού του φαινομένου στις σχολικές μονάδες και στη συνέχεια θα χρησιμοποιηθούν για τη δημιουργία καταλληλότερων πολιτικών διαχείρισης προγραμμάτων, πρόληψης και αντιμετώπισης του σχολικού εκφοβισμού.

6.2 Μέθοδος της έρευνας και ερευνητικό εργαλείο

Για τη διερεύνηση του θέματος «του ρόλου των εκπαιδευτικών στην πρόληψη

διαχείριση και αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε είναι η ποσοτική έρευνα, με την οποία επιχειρήθηκε να δοθούν απαντήσεις στα ερευνητικά ερωτήματα που είχαν τεθεί στην αρχή της έρευνας.

Έχοντας υπόψη τους επιδιωκόμενους στόχους και σκοπούς πιο συγκεκριμένα χρησιμοποιήθηκε η επισκόπηση πεδίου, καθώς θεωρείται ως η πιο συνηθισμένη, στις έρευνες στην εκπαίδευση. Με την επισκόπηση πεδίου συλλέχθηκαν αριθμητικά δεδομένα μέσου του ερωτηματολογίου για τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή και έχει σκοπό να περιγράψει και να αναλύσει τις υπάρχουσες συνθήκες αλλά και να καθορίσει το είδος της έρευνας. Πιο συγκεκριμένα θα καταγράψει τις αντιλήψεις των εκπαιδευτικών για το ρόλο τους στην αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού.

Ως ερευνητικό εργαλείο χρησιμοποιήθηκε το ερωτηματολόγιο με κατανοητά και μικρά ερωτήματα που μετατρέπει τις πληροφορίες σε δεδομένα για κατηγοριοποίηση και επεξεργασία αποτελεσμάτων. Στα πλεονεκτήματα του ερωτηματολογίου είναι η διασφάλιση της ανωνυμίας, καθώς τα ερωτηματολόγια ήταν σύντομα, ώστε να ελκύσουν τους συμμετέχοντες να απαντήσουν. Οι ερωτήσεις είναι όσο το δυνατόν πιο σύντομες, σαφείς και απλές ως προς την διατύπωση, προκειμένου να αποφευχθούν φαινόμενα ελλιπούς κατανόησης από όσους συμμετείχαν στην έρευνα.

Το συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο έχει ξαναχρησιμοποιηθεί σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε σε διπλωματική εργασία στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων της Σχολής Επιστημών Αγωγής του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης σε πρόγραμμα μεταπτυχιακών σπουδών της κ. Ζέρβα Βαΐας το 2017 με τίτλο «Ο ρόλος του διευθυντή της σχολικής μονάδας στη διαχείριση του φαινομένου του σχολικού εκφοβισμού» Εξαιρέθηκαν αρκετές ερωτήσεις και αυτές που χρησιμοποιήθηκαν τροποποιήθηκαν ανάλογα λαμβάνοντας υπόψη το σκοπό, τους στόχους και τις ανάγκες της συγκεκριμένης έρευνας που αφορούσε μόνο εκπαιδευτικούς δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης του νομού Λάρισας.

Το ερωτηματολόγιο αποτελείται από 26 ερωτήσεις κλειστού τύπου, πλην των δημογραφικών στοιχείων, δομημένες με βάση την πενταβάθμια κλίμακα Likert που χρησιμοποιούνται για τη συλλογή δεδομένων άποψης με τις επιλογές: (1. Καθόλου), (2. Λίγο), (3. Αρκετά), (4. Πολύ), (5. Πάρα Πολύ). Επίσης, συνοδεύεται από μια εισαγωγική επιστολή προς τους ερωτώμενους με τα στοιχεία του ερευνητή, σε ποιους απευθύνεται, το σκοπό της έρευνας και τη βεβαιότητα της ανωνυμίας.

Το ερωτηματολόγιο είναι δομημένο σε τέσσερις ενότητες: Η πρώτη ενότητα αφορά τα δημογραφικά στοιχεία. Οι εκπαιδευτικοί καλούνταν να συμπληρώσουν: το φύλο, την ηλικία, την εργασιακή τους κατάσταση, τα έτη διδακτικής εμπειρίας, τις σπουδές, και το είδος της σχολικής μονάδας που υπηρετούν (αστική ημιαστική). Η δεύτερη ενότητα με τέσσερις ερωτήσεις εξετάζει τη γενική εικόνα που έχουν οι εκπαιδευτικοί για το φαινόμενο

του σχολικού εκφοβισμού, όπως το εάν είναι ενήμεροι και από πού έχουν ενημερωθεί, ποια κατά τη γνώμη τους η σημασία του σχολικού εκφοβισμού, και ποια μορφή σχολικού εκφοβισμού παρατηρούν στο σχολείου τους πιο συχνά. Η τρίτη ενότητα με δεκατέσσερις ερωτήσεις εξετάζει τις αντιλήψεις, απόψεις, στάσεις για το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού και τον ρόλο των εκπαιδευτικών στη πρόληψη, διαχείριση, και αντιμετώπισή του. Η τέταρτη ενότητα με οκτώ ερωτήσεις εξετάζει τις αντιλήψεις και απόψεις των εκπαιδευτικών σχετικά με τον τρόπο διαχείρισης, αντιμετώπισης, πρόληψης, παρέμβασης, οργάνωσης, συνεργασίας και αποτελεσματικότητας από τον/την διευθυντή/ντρια της σχολικής μονάδας.

6.3 Αξιοπιστία και εγκυρότητα του ερευνητικού εργαλείου

Από τις βασικότερες και απαραίτητες παραμέτρους για τη διεξαγωγή μιας έρευνας είναι η εγκυρότητα και η αξιοπιστία του ερωτηματολογίου ως ερευνητικού εργαλείου, προκειμένου να θεωρηθεί ως έγκυρη και επιστημονικά ολοκληρωμένη. Ως έγκυρο μπορεί να θεωρηθεί ένα ερευνητικό εργαλείο, όταν αυτό που μέτρησε ήταν το επιδιωκόμενο εξαρχής, και είναι αξιόπιστο, όταν η ίδια έρευνα-μελέτη διενεργείται για δεύτερη φορά στον ίδιο πληθυσμό, στο ίδιο δείγμα και κάτω από τις ίδιες συνθήκες, ενώ τα αποτελέσματα και των δύο μελετών συμφωνούν και είναι τα ίδια (Ουζούνη, & Νακάκης, 2011).

Πριν από την έναρξη μιας έρευνας το ερευνητικό εργαλείο, το ερωτηματολόγιο πρέπει να διανεμηθεί πιλοτικά, σε ένα μικρό δείγμα, από τον προς έρευνα πληθυσμό, προκειμένου να εντοπισθούν πιθανές ατέλειες και να γίνουν η απαραίτητες αλλαγές και τροποποιήσεις για την τελική χρήση του (Patton, 2002). Εξάλλου, η εγκυρότητα των ερωτήσεων αναφέρεται στο βαθμό που οι μετρήσεις ανταποκρίνονται στον αρχικό σκοπό της έρευνας.

Το ερωτηματολόγιο, πριν ξεκινήσει η κυρίως έρευνα, διανεμήθηκε πιλοτικά σε δέκα εκπαιδευτικούς οι οποίοι υπηρετούσαν σε διαφορετικές σχολικές μονάδες, προκειμένου να αναδειχθούν τα πιθανά προβλήματα κατά τη χρήση του και να γίνουν οι ανάλογες τροποποιήσεις στο περιεχόμενό του. Τα αποτελέσματα ήταν ικανοποιητικά και έδειξαν ότι το ερωτηματολόγιο ανταποκρινόταν στους στόχους και τους σκοπούς της έρευνας που είχαν τεθεί.

Η αξιοπιστία καθορίζεται από τη σταθερότητα των μετρήσεων ή από το βαθμό στον οποίο οι μετρήσεις δεν επηρεάζονται από τυχαία σφάλματα, τα οποία μειώνουν την αξιοπιστία της μέτρησης, όταν οι απόψεις των ιδίων ερωτηθέντων εξετάζονται σε διαφορετικές χρονικές περιόδους (ο συντελεστής αξιοπιστίας Cronbach's α πρέπει να είναι $\geq 0,7$) (Ζαλβανός, 2006).

Η αξιοπιστία και η εγκυρότητα του ερωτηματολογίου μπορεί να θεωρηθεί ελεγχόμενη

μετά από έλεγχο που έγινε μέσω του (SPSS Package for Social Sciences) ο συντελεστής αξιοπιστίας Cronbach's α είναι (0,813) και ως αποτέλεσμα αυτού τα αποτελέσματα της έρευνας αυτής δεν παρουσιάζουν μεγάλες και σοβαρές αποκλίσεις από άλλες έρευνες με παρόμοιο ερωτηματολόγιο, αν και έχουν διερευνηθεί σε διαφορετικά γεωγραφικά διαμερίσματα.

Ενδεικτικές τιμές αξιοπιστίας είναι οι εξής:

- ✓ <0.6 η κλίμακα είναι αναξιόπιστη
- ✓ 0.6 ελάχιστο αποδεκτό όριο αξιοπιστίας
- ✓ 0.7 επαρκές επίπεδο αξιοπιστίας
- ✓ 0.8 πολύ καλή αξιοπιστία
- ✓ 0.9 άριστο επίπεδο αξιοπιστίας (τιμές σχετικά σπάνιες)

6.4 Πληθυσμός και Δείγμα

Ο συνολικός πληθυσμός για τον οποίο διενεργήθηκε αυτή η έρευνα είναι το σύνολο των εκπαιδευτικών της Μέσης Εκπαίδευσης του Νομού Λάρισας. Ο αριθμός ανέρχεται περίπου στους 2.130 εκπαιδευτικούς που υπηρετούν σε αστικές και ημιαστικές περιοχές. Ωστόσο, επειδή είναι στην πράξη δύσκολο, τεχνικά αδύνατο, χρονοβόρο και από οικονομικής άποψης πολυδάπανο να μπορέσει η έρευνα να συμπεριλάβει όλους τους εκπαιδευτικούς, περιορίστηκε στη διερεύνηση ενός ενδεικτικού μέρους του πληθυσμού.

Ο τρόπος που επιλέχθηκε για τη συγκομιδή του απαραίτητου δείγματος είναι η επιλογή των ερωτηθέντων με γνώμονα την προθυμία και τη διάθεση τους να συμβάλουν απαντώντας στις ερωτήσεις για την διερεύνηση της παρούσας έρευνας. Τα ερωτηματολόγια διανεμήθηκαν και μοιράστηκαν χέρι-χέρι μέσω γνωστών και φίλων που υπηρετούν σε αστικές και ημιαστικές σχολικές μονάδες του νομού.

Λόγο της δυσκολίας της άμεσης επαφής με τους εκπαιδευτικούς και των λόγων που αναφέρθηκαν παραπάνω, το ερωτηματολόγιο της έρευνας διανεμήθηκε προς συμπλήρωση και διαδικτυακά (μέσω ηλεκτρονικής φόρμας της Google). Στην εισήγηση του ερωτηματολογίου πέρα από τους σκοπούς και τους στόχους της έρευνας υπήρχε διευκρινιστική σημείωση ότι το παρόν ερωτηματολόγιο απευθύνεται μόνο σε εκπαιδευτικούς Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης του Νομού Λάρισας. Με αυτόν τον τρόπο ήταν εύκολη αλλά και γρήγορη η συμπλήρωση από τους ερωτώμενους.

Αρχικά το ερωτηματολόγιο μοιράστηκε σε έντυπη μορφή σε 120 εκπαιδευτικούς, επεστράφησαν 101 πλήρως συμπληρωμένα ερωτηματολόγια, επίσης στάλθηκαν μέσω (gmail) σε 88 διευθύνσεις όπου και απάντησαν 74 ερωτώμενοι. Ο βαθμός ανταπόκρισης των εκπαιδευτικών που συμμετείχαν στην έρευνα ανέρχεται στο 85% περίπου και από τους δύο τρόπους συλλογής δεδομένων.

Ο αριθμός των εκπαιδευτικών που απάντησαν στην πρόσκληση συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου είτε γραπτώς είτε μέσω της φόρμας της Google τελικά ανήλθε στους 175 εκπαιδευτικοί που αποτέλεσαν και το δείγμα της έρευνας.

6.5 Περιορισμοί της έρευνας

Όπως έχει αναφερθεί και παραπάνω ο πληθυσμός όπως και το δείγμα της παρούσας έρευνας είναι αρκετά μικρά σε σχέση με τον συνολικό αριθμό των εκπαιδευτικών που υπηρετούν σε σχολεία του νομού ή και της χώρας. Άρα, παρότι το δείγμα προήλθε από αστικές και ημιαστικές περιοχές, από εκπαιδευτικούς όλων των ειδικοτήτων, από Γυμνάσια και Λύκεια με μικρό η και μεγάλο αριθμό μαθητών και εκπαιδευτικών, αλλά και άλλες περιοχές του νομού δεν μπορεί να θεωρηθεί απολύτως αντιπροσωπευτικό. Κατά συνέπεια και τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας, δεν μπορούν να χαρακτηρισθούν ως γενικά και ακριβή. Πιθανόν ακόμη να μην είναι αντιπροσωπευτικά του ανάλογου πληθυσμού, από τον οποίο πάρθηκε το δείγμα. Αυτό συμβαίνει καθώς, σε λίγα έως και ελάχιστα ερωτηματολόγια τα υποκείμενα, δηλαδή οι ερωτηθέντες εκπαιδευτικοί απάντησαν σε όλες τις ερωτήσεις σε μια μόνο κλίμακα, π.χ. κάποιες ερωτήσεις είχαν απαντηθεί όλες στο πάρα πολύ (5) ή καθόλου (1) που σημαίνει ότι απαντήθηκαν χωρίς την απαιτούμενη προσοχή και υπευθυνότητα. Αυτές οι απαντήσεις δεν είναι δυνατόν να ληφθούν ως έγκυρες.

Σε αρκετές έρευνες που διενεργούνται με ερωτηματολόγια, παρόλο που αυτά είναι εμπιστευτικά και ανώνυμα κάποιοι από τους ερωτώμενους αποφεύγουν να απαντήσουν με ειλικρίνεια, και γι' αυτόν τον λόγο οι απαντήσεις δεν αντιπροσωπεύουν τις πραγματικές αντιλήψεις και απόψεις αυτών των εκπαιδευτικών. Παρόλα αυτά, τα αποτελέσματα και τα συμπεράσματα που ακολουθούν συμφωνούν με αποτελέσματα αρκετών παρόμοιων ερευνών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7ο

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Εισαγωγή

Στο κεφάλαιο αυτό γίνεται η ανάλυση των απαντήσεων που συγκεντρώθηκαν από τους ερωτηθέντες εκπαιδευτικούς που συμμετείχαν στην έρευνα. Μετά τη συλλογή, άρχισε η επεξεργασία των στοιχείων, η οποία παρουσιάζεται παρακάτω σε ενότητες, όπως αρχικά είχε σχεδιαστεί.

Για την ανάλυση των αποτελεσμάτων η μέθοδος που ακολουθήθηκε είναι η στατιστική μέθοδος και πιο συγκεκριμένα η περιγραφική στατιστική. Με την περιγραφική στατιστική καθίσταται δυνατή η ποσοτική παρουσίαση και ανάλυση των αποτελεσμάτων. Για την εξαγωγή των ποσοστών που αντιστοιχεί σε κάθε ερευνητικό ερώτημα, χρησιμοποιήθηκε το πρόγραμμα υπολογιστικών φύλλων MS Excel 2007. Επίσης τα γραφήματα και οι πίνακες δημιουργήθηκαν με το ίδιο πρόγραμμα.

Πιο κάτω αναλύονται και παρουσιάζονται τα δημογραφικά και τα ερευνητικά ερωτήματα που προκύπτουν από τους ερευνητικούς στόχους και πλαισιώνουν την παρούσα έρευνα, τα οποία χωρίστηκαν σε τέσσερις ενότητες:

- Ενότητα Α: Τα δημογραφικά στοιχεία.
- Ενότητα Β: Η γενική εικόνα που έχουν οι εκπαιδευτικοί για το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού.
- Ενότητα Γ: Οι αντιλήψεις, απόψεις των εκπαιδευτικών για τον ρόλο τους στη πρόληψη, διαχείριση, αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού.
- Ενότητα Δ: Οι αντιλήψεις και απόψεις των εκπαιδευτικών σχετικά με τον τρόπο διαχείρισης, αντιμετώπισης, πρόληψης, παρέμβασης, οργάνωσης, συνεργασίας και αποτελεσματικότητας από τον διευθυντή/ντρια.

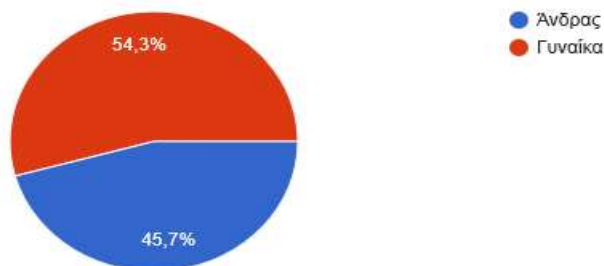
7.1. Ενότητα Α. Δημογραφικά στοιχεία

Τα στοιχεία που αναλύονται και μελετώνται όσον αφορά τα δημογραφικά για την παρούσα έρευνα είναι: Το φύλο, η ηλικία, η εργασιακή κατάσταση, τα έτη διδακτικής εμπειρίας, οι σπουδές, και το είδος (αστικής-ημιαστικής) της σχολική μονάδας που υπηρετούν. Το δείγμα των εκπαιδευτικών που συμμετείχαν στην έρευνα ανέρχεται στους 175 εκπαιδευτικούς. Παρακάτω αποτυπώνονται αναλυτικά περιγραφικά για την κάθε ενότητα τα αποτελέσματα, καθώς και τα ποσοστά των ερωτηθέντων με γραφήματα και πίνακες.

1^ο Στοιχείο: Το φύλο

Ως προς το φύλο το δείγμα έδειξε ότι το (45,7%) είναι άνδρες και το (54,3%) γυναίκες.

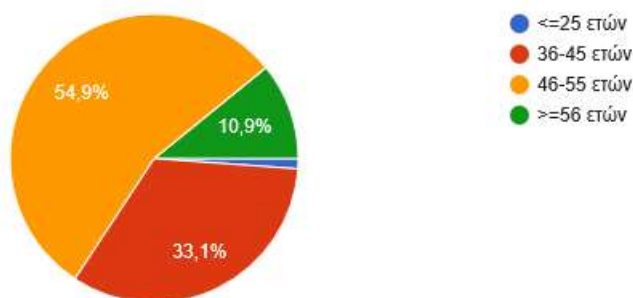
Το συγκεκριμένο εύρημα έχει αποδειχτεί και από άλλες έρευνες ότι η εκπαίδευση έλκει σε μεγαλύτερο βαθμό το γυναικείο φύλο. Επίσης, κάποιες έρευνες σχετικά με τον σχολικό εκφοβισμό συμπέραναν ότι το γυναικείο φύλο δείχνει περισσότερο ενδιαφέρον και έχει αναπτυγμένο το αίσθημα της εν-συναίσθησης σε σχέση με τους άνδρες σε θέματα σχολικού εκφοβισμού.



Γράφημα 1: Το φύλο των εκπαιδευτικών.

2° Στοιχείο: Η ηλικία

Σχετικά με την ηλικία των συμμετεχόντων στην έρευνα παρατηρείται, όπως φαίνεται και στο γράφημα 2,ότι το 54,9% των εκπαιδευτικών είναι 46-55 ετών, το 33,1% είναι 36-45ετών, το 10,9% είναι 56 ετών και πάνω και μόλις το 1,1% 25-35 ετών. Από τα αποτελέσματα φαίνεται ότι οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί που υπηρετούν σε σχολεία της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης είναι μεταξύ 46 και 55 ετών (54,9%). Αξίζει να σημειωθεί ότι μόλις το 1,1% των εκπαιδευτικών είναι από 25-35ετών, δηλαδή η συντριπτική πλειοψηφία των εκπαιδευτικών εισάγονται στην εκπαίδευση μετά το 35^ο έτος της ηλικίας τους.

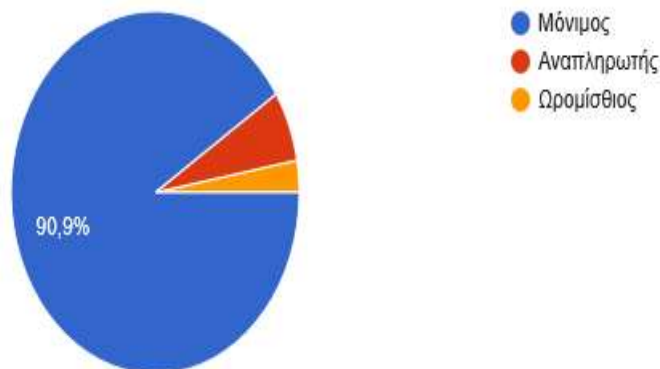


Γράφημα 2: Ηλικία των εκπαιδευτικών.

3° Στοιχείο: Εργασιακή κατάσταση

Σε ότι αφορά την εργασιακή κατάσταση τους παρατηρούμε ότι το 90,9% των εκπαιδευτικών είναι μόνιμοι και το υπόλοιπο 9,1% αναπληρωτές και ωρομίσθιοι. Από τα αποτελέσματα μπορούμε να συμπεράνουμε ότι οι μόνιμοι εκπαιδευτικοί έχουν μια συνεχή επαφή με τα σχολεία και τους δίνεται η δυνατότητα να γνωρίσουν και να αναπτύξουν σχέσεις με τους μαθητές, σε σύγκριση με τους αναπληρωτές και τους ωρομίσθιους που

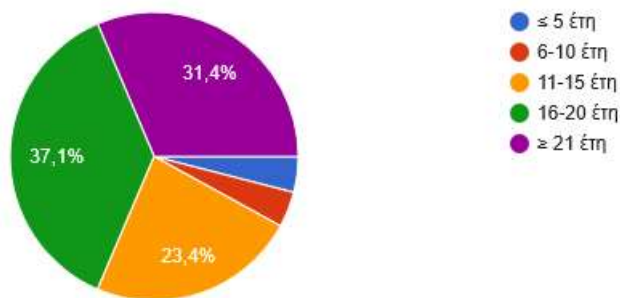
κάθε χρόνο ή θα βρίσκονται σε άλλο σχολείο.



Γράφημα 3: Εργασιακή κατάσταση των εκπαιδευτικών

4^ο Στοιχείο: Τα έτη διδακτικής εμπειρίας

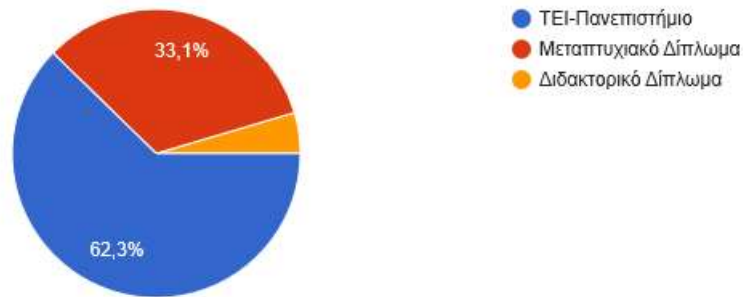
Σε ότι αφορά τα έτη διδακτικής εμπειρίας των εκπαιδευτικών παρατηρείται ότι το 37,1% των εκπαιδευτικών έχουν διδακτική εμπειρία από 16-20 έτη, το 31,4% των εκπαιδευτικών έχουν διδακτική εμπειρία από 21 έτη και πάνω, ενώ το 23,4% έχουν διδακτική εμπειρία από 11-15 έτη. Αναλύοντας τα αποτελέσματα παρατηρείται ότι το μεγαλύτερο ποσοστό, 91%, των εκπαιδευτικών έχει διδακτική εμπειρία πάνω από δέκα έτη, που σημαίνει ότι διαθέτουν την ανάλογη εμπειρία να διαχειριστούν περιστατικά σχολικού εκφοβισμού.



Γράφημα 4: Έτη διδακτικής εμπειρία

5^ο Στοιχείο: Οι σπουδές

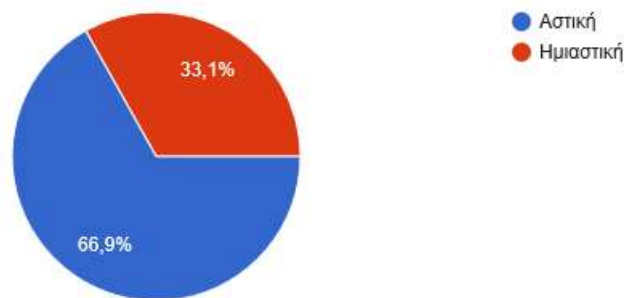
Σε ότι αφορά τις σπουδές των εκπαιδευτικών που συμμετείχαν στην έρευνα παρατηρείται ότι το 62,3% των εκπαιδευτικών έχουν πτυχίο πανεπιστημίου, το 33,1% έχουν μεταπτυχιακό τίτλο και το 4,6% έχουν διδακτορικό. Από τα αποτελέσματα αυτού του στοιχείου ίσως μπορούμε να υποθέσουμε ότι οι εκπαιδευτικοί που διαθέτουν μεταπτυχιακό τίτλο ή διδακτορικό είναι σε καλύτερη θέση λόγω της διεύρυνσης των γνώσεων τους να διαχειριστούν περιστατικά εκφοβισμού.



Γράφημα 5: Σπουδές

6° Στοιχείο: Σχολική μονάδα που υπηρετούν (αστική- ημιαστική)

Σε ότι αφορά τη σχολική μονάδα που υπηρετούν παρατηρούμε ότι το 66,9% των εκπαιδευτικών υπηρετούν σε αστικές σχολικές μονάδες της Λάρισας, ενώ το 33,1% υπηρετούν σε ημιαστικές σχολικές μονάδες του νομού. Από τη βιβλιογραφία προκύπτει ότι ένας από τους παράγοντες που συντελούν και διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην αντιμετώπιση περιστατικών σχολικού εκφοβισμού είναι και ο τύπος της σχολικής μονάδας.



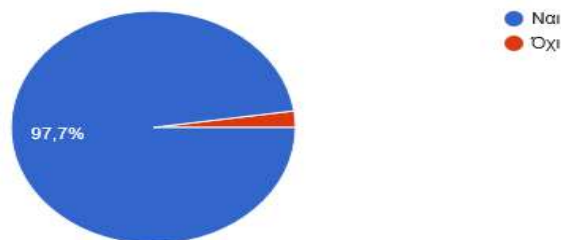
Γράφημα 6: Σχολική μονάδα που υπηρετούν

7.2 Ενότητα Β. Γενική εικόνα που έχουν οι εκπαιδευτικοί για το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού

Σε αυτήν την ενότητα δίνονται και αναλύονται τα αποτελέσματα των ερευνητικών ερωτημάτων σχετικά με τη γενική εικόνα που έχουν οι εκπαιδευτικοί για το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού και πιο συγκεκριμένα, αν γνωρίζουν, αν είναι ενήμεροι, την πηγή ενημέρωσής τους, τη σημασία του όρου και ποιες μορφές σχολικού εκφοβισμού παρατηρούν περισσότερο στο σχολικό χώρο.

1^η Ερώτηση. Είστε ενημερωμένος/η για το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού;

Το 97,7% των εκπαιδευτικών δηλώνουν ότι είναι ενήμεροι για το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού και το 2,3% αυτών δηλώνουν ότι δε γνωρίζουν.



Γράφημα 7: Κατά πόσο οι εκπαιδευτικοί είναι ενήμεροι για το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού.

2^η Ερώτηση. Εάν ναι, από πού έχετε ενημερωθεί;

Από την έρευνα προκύπτει ότι το μεγαλύτερο ποσοστό 32% έχουν ενημερωθεί μέσω της παρακολούθησης εκπαιδευτικών σεμιναρίων, επιστημονικών συνεδρίων, ημερίδων και το 29,1% δηλώνουν ότι έχουν ενημερωθεί μέσω επιστημονικών άρθρων, βιβλίων και το διαδίκτυο. Εξάλλου το 19,8% δηλώνουν ότι έχουν ενημερωθεί από το έντυπο υλικού που έχει διανεμηθεί από το Υπουργείο Παιδείας, το 14,5% δηλώνουν ότι έχουν ενημερωθεί από τη διεύθυνση του σχολείου τους, ενώ το 2,3% δηλώνουν ότι έχουν ενημερωθεί με όλους τους παραπάνω τρόπους. Από τα παραπάνω αποτελέσματα μπορούμε να συμπεράνουμε πως το μεγαλύτερο μέρος του δείγματος ενημερώνεται για το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού από διάφορες πηγές, ενώ αξίζει να σημειωθεί ότι μόλις το 14,5% των εκπαιδευτικών ενημερώνεται από τον/την διευθυντή/ντρια του σχολείου τους.



Γράφημα 8: Πηγή ενημέρωσης των εκπαιδευτικών για το σχολικό εκφοβισμό.

3^η Ερώτηση. Ποια είναι κατά τη γνώμη σας η σημασία του όρου «σχολικός εκφοβισμός»;

Ως επικρατέστερη άποψη με ποσοστό 77,7% είναι: «Επιθετικές πράξεις που συμβαίνουν κατ' επανάληψη και σκοπεύουν στην υποταγή συγκεκριμένων παιδιών που δεν μπορούν να υπερασπιστούν τον εαυτό τους». Η αμέσως επόμενη με μικρότερο ποσοστό 20,6% είναι «Απόρριψη ή περιθωριοποίηση από την ομάδα των συνομηλίκων διαφορετικού παιδιού κάθε φορά ανάλογα με την περίπτωση». Επίσης, ένα μικρό ποσοστό μόλις το 1,7% θεωρεί πως είναι «Περιστατικό διαμάχης μεταξύ 2 παιδιών».

Από τα αποτελέσματα γίνεται κατανοητό ότι οι εκπαιδευτικοί γνωρίζουν την έννοια του σχολικού εκφοβισμού, καθώς οι περισσότεροι θεωρούν ότι είναι «Επιθετικές πράξεις που συμβαίνουν κατ' επανάληψη και σκοπεύουν στην υποταγή συγκεκριμένων παιδιών που δεν μπορούν να υπερασπιστούν τον εαυτό τους», άποψη η οποία είναι και η πιο επικρατέστερη και από άλλες έρευνες.



Γράφημα 9: Η έννοια του όρου σχολικός εκφοβισμός.

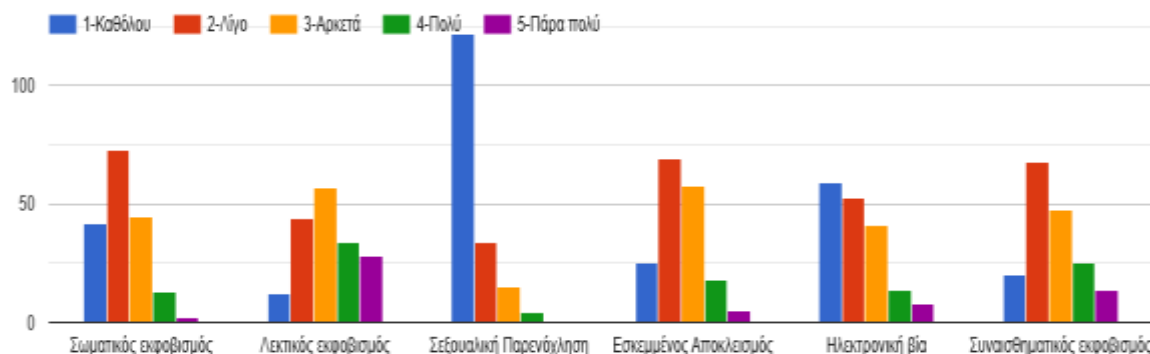
4^η Ερώτηση. Ποιες μορφές σχολικού εκφοβισμού παρατηρούνται περισσότερο μεταξύ των μαθητών του σχολείου σας;

Όπως προκύπτει από τον 1^ο πίνακα και το 10^ο γράφημα, οι εκπαιδευτικοί παρατηρούν ότι η μορφή σχολικού εκφοβισμού που παρατηρείται συχνότερα σε σύγκριση με άλλες μορφές μεταξύ των μαθητών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης είναι ο λεκτικός εκφοβισμός. Ο σωματικός εκφοβισμός ασκείται λιγότερο στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση σε σύγκριση με την πρωτοβάθμια εκπαίδευση, η σεξουαλική παρενόχληση βρίσκεται σε χαμηλά επίπεδα από καθόλου έως λίγο, ο εσκεμμένος αποκλεισμός παρατηρείται λίγο έως αρκετά, η ηλεκτρονική βία από καθόλου έως λίγο και ο συναισθηματικός εκφοβισμός παρατηρείται από λίγο έως αρκετά. Στον παρακάτω πίνακα απεικονίζονται πιο αναλυτικά τα αποτελέσματα του δείγματος ως προς την συχνότητα εμφάνισης των μορφών σχολικού εκφοβισμού μεταξύ των μαθητών όπως τις αντιλαμβάνονται οι εκπαιδευτικοί.

	Καθόλου 1	Λίγο 2	Αρκετά 3	Πολύ 4	Πάρα πολύ 5
Σωματικός εκφοβισμός	24%	42%	26%	7%	1%
Λεκτικός εκφοβισμός	7%	25%	33%	19%	16%
Σεξουαλική παρενόχληση	70%	19%	9%	2%	0%
Εσκεμμένος Αποκλεισμός	14%	39%	33%	10%	3%

Ηλεκτρονική Βία	34%	30%	23%	8%	5%
Συναισθηματικός εκφοβισμός	12%	39%	27%	14%	8%

Πίνακας 1: Συχνότητα εμφάνισης των σχολικών μορφών εκφοβισμού που παρατηρούνται από τους εκπαιδευτικούς μεταξύ των μαθητών.

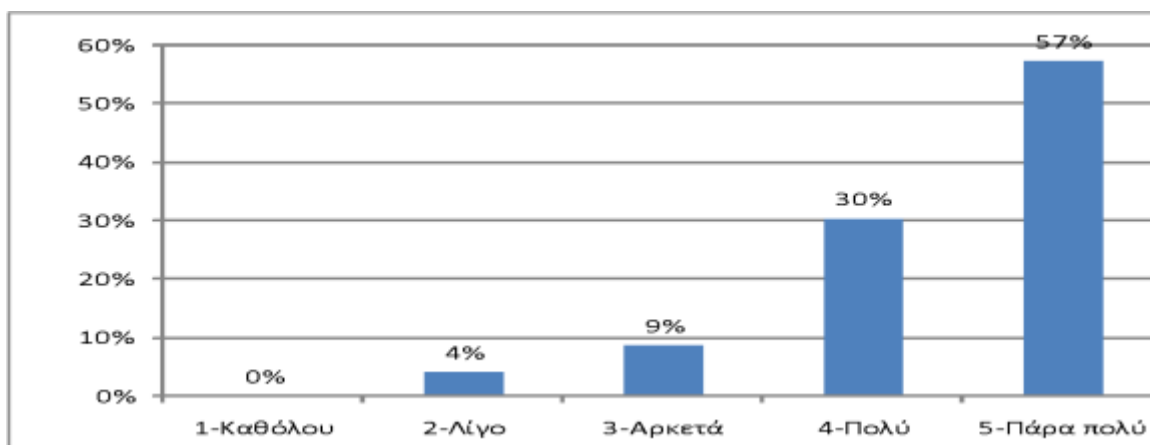


Γράφημα 10: Συχνότητα εμφάνισης των σχολικών μορφών εκφοβισμού που παρατηρούνται από τους εκπαιδευτικούς μεταξύ των μαθητών.

7.3 Ενότητα Γ: Αντιλήψεις-απόψεις για το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού και για το ρόλο του εκπαιδευτικού στη πρόληψη, διαχείριση και αντιμετώπιση.

1^η Ερώτηση. Πιστεύετε ότι οι επιπτώσεις του σχολικού εκφοβισμού σε έναν μαθητή είναι σημαντικές;

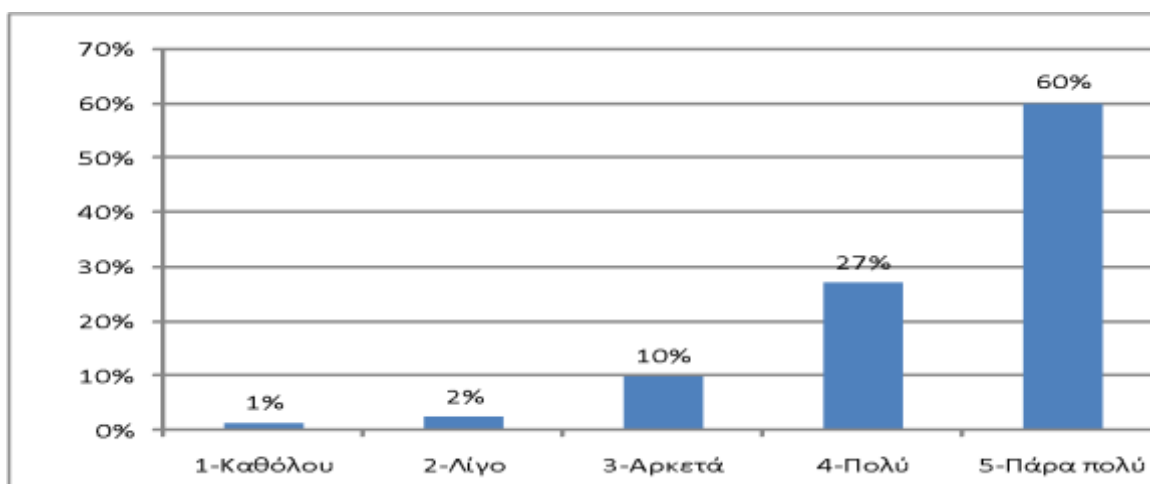
Οι εκπαιδευτικοί θεωρούν σε ποσοστό 96%αθροιστικά (αρκετά- πολύ- πάρα πολύ) ότι οι επιπτώσεις του σχολικού εκφοβισμού σε έναν μαθητή είναι από αρκετά, πολύ, έως και πάρα πολύ σημαντικές. Επίσης, ένα μικρό ποσοστό 4% πιστεύει ότι οι επιπτώσεις είναι λίγο σημαντικές. Παρατηρείται λοιπόν πως οι εκπαιδευτικοί κατανοούν τις σημαντικές αρνητικές επιπτώσεις που μπορεί να έχει σε έναν μαθητή ο σχολικός εκφοβισμός. Ταυτόχρονα αυτό έρχεται να ενισχύσει την άποψη για το πόσο σημαντικός μπορεί να θεωρηθεί ο ρόλος τους στην αντιμετώπιση του φαινομένου. Η χρόνια θυματοποίηση έχει αποδειχτεί και από άλλες έρευνες που έχουν γίνει στο παρελθόν ότι οι μαθητές παρουσιάζουν ψυχολογικά προβλήματα, υπέρμετρη αναστολή, μοναξιά, διακατέχονται από χαμηλή αυτοεκτίμηση, θεωρούν τους εαυτούς τους αποτυχημένους, έχουν χαμηλές κοινωνικές δεξιότητες. Οι επιπτώσεις στους μαθητές-θύματα υπάρχει περίπτωση να διαρκέσουν μεγάλο χρονικό διάστημα και μετά από το σχολείο να τους ακολουθούν στην ενήλικη ζωή.



Γράφημα 11: Πόσο σημαντικές είναι οι επιπτώσεις του σχολικού εκφοβισμού σε έναν μαθητή.

2^η Ερώτηση. Ο ρόλος του εκπαιδευτικού στην πρόληψη του σχολικού εκφοβισμού στην σχολική μονάδα είναι σημαντικός;

Το 97% των εκπαιδευτικών θεωρούν αθροιστικά (αρκετά- πολύ- πάρα πολύ) ότι ο ρόλος τους στην πρόληψη του σχολικού εκφοβισμού είναι αρκετά, πολύ έως πάρα πολύ σημαντικός. Επιπρόσθετα, παρατηρείται ότι αντιλαμβάνονται τη σπουδαιότητα του ρόλου τους και τη συμβολή τους στο να προλάβουν αρνητικές συμπεριφορές. Η παρέμβαση των εκπαιδευτικών είναι απαραίτητη για να προληφθούν περιστατικά εκφοβισμού και βίας που εντοπίζονται μέσα στο σχολικό περιβάλλον (Pepler, 2004).

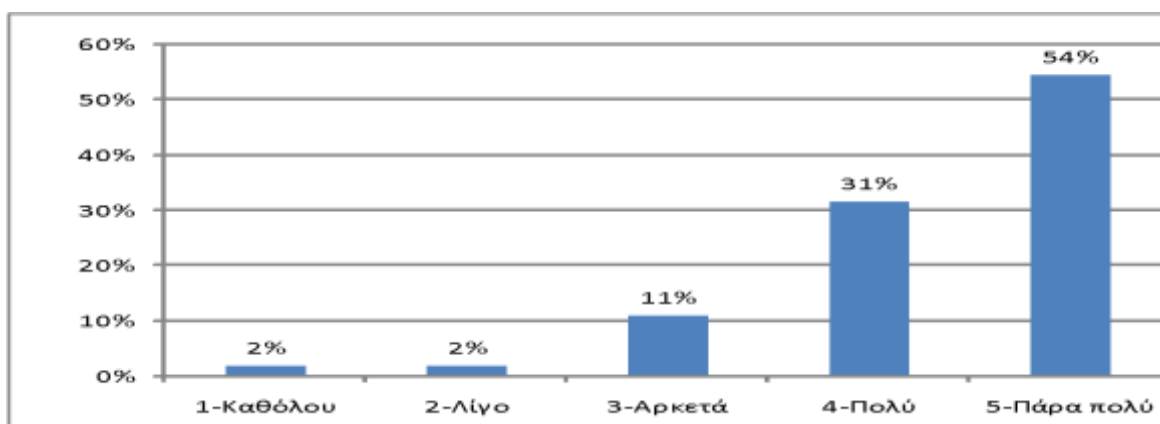


Γράφημα 12: Πόσο σημαντικός είναι ο ρόλος του εκπαιδευτικού στην πρόληψη του σχολικού εκφοβισμού.

3^η Ερώτηση. Ο ρόλος του εκπαιδευτικού στην αντιμετώπιση, διαχείριση του σχολικού εκφοβισμού στη σχολική μονάδα είναι σημαντικός;

Το 96% (αρκετά- πολύ- πάρα πολύ) των εκπαιδευτικών υποστηρίζει ότι ο ρόλος τους

στη διαχείριση -αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού στη σχολική μονάδα είναι αρκετά, πολύ έως πάρα πολύ σημαντικός. Από τα αποτελέσματα φαίνεται ότι η άποψη των ερωτηθέντων έρχεται να ενισχύσει τη σημαντικότητα του ρόλου των εκπαιδευτικών για το πώς θα διαχειριστούν και ποιους τρόπους πρέπει να εφαρμόσουν για την αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού. Αναμφισβήτητο είναι ότι ο ρόλος των εκπαιδευτικών στις σχολικές μονάδες γίνεται όλο και περισσότερο καθοριστικός όχι μόνο στην επιμόρφωση αλλά και στην διαμόρφωση της προσωπικότητας των μαθητών. Οι εκπαιδευτικοί έχουν τη δυνατότητα λόγω της καθημερινής συναναστροφής με τους μαθητές να επιδρούν με τα διάφορα ερεθίσματα που τους παρουσιάζονται στη διαμόρφωση της ψυχοσύνθεσης των μαθητών. Από τα παραπάνω γίνεται κατανοητό ότι οι εκπαιδευτικοί θεωρούνται από τους βασικότερους ρυθμιστές αντιμετώπισης του σχολικού εκφοβισμού (Farmer,et,al 2011).

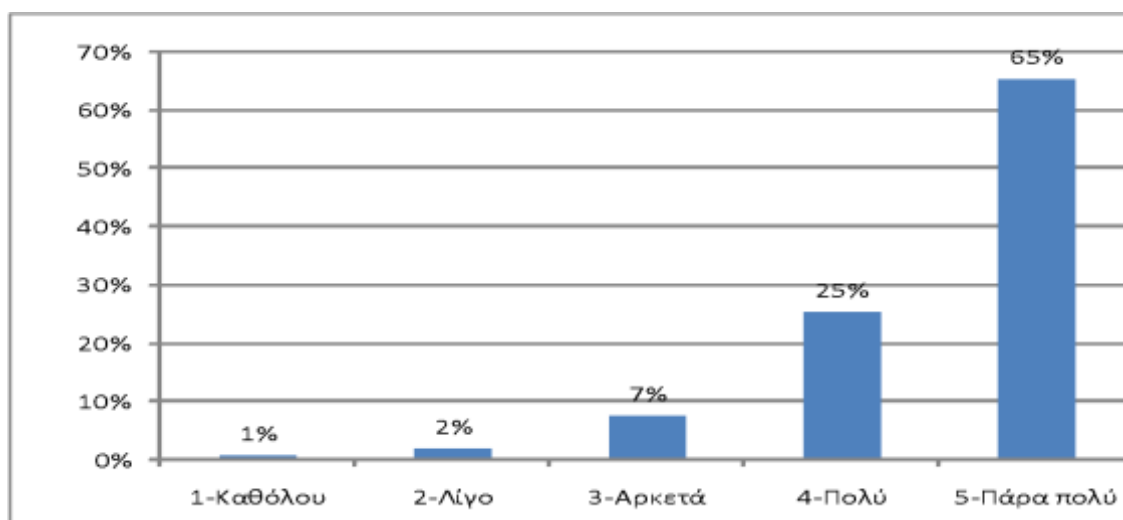


Γράφημα 13: Πόσο σημαντικός είναι ο ρόλος των εκπαιδευτικών στην διαχείριση, αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού.

4^η Ερώτηση. Πόσο σημαντική είναι η συνεργασία των εκπαιδευτικών με τους γονείς των μαθητών που εμπλέκονται σε περιστατικά εκφοβισμού (θύτες – θύματα) για την αντιμετώπιση των περιστατικών σχολικού εκφοβισμού;

Η συντριπτική πλειοψηφία (97% (αρκετά – πολύ- πάρα πολύ)) των εκπαιδευτικών υποστηρίζει ότι η συνεργασία τους με τους γονείς των παιδιών που εμπλέκονται σε περιστατικά σχολικού εκφοβισμού είναι αρκετά, πολύ και πάρα πολύ σημαντική. Πιστεύουν επίσης ότι η συνεργασία αυτή μπορεί να συμβάλλει στην αντιμετώπιση ή ακόμη και στην πρόληψη των αρνητικών επιπτώσεων του σχολικού εκφοβισμού. Επιπλέον, η συνεργασία μαζί τους πρέπει να είναι πολύ συχνή και στενή, καθώς οι γονείς μπορούν να συμβάλλουν ουσιαστικά στη θεραπεία του σχολικού εκφοβισμού. Ο εκπαιδευτικός για να ενισχύσει το ρόλο του μεταξύ άλλων απαιτείται να είναι αυτός που θα μπορέσει να εμπυχώνει, να λαμβάνει υπόψη, να συνυπολογίζει τους γονείς ως βασικούς συνεργάτες και όχι ως αμέτοχους παρατηρητές. Πρέπει δηλαδή να επιδιώκει την αδιάλειπτη και εις βάθος επικοινωνία, καθώς η επικοινωνία είναι κύριος παράγοντας

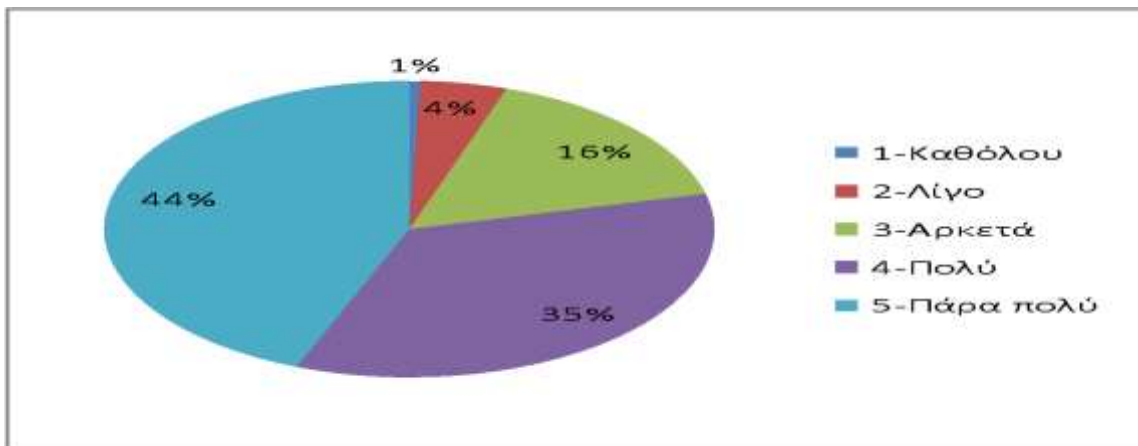
επιτυχημένης πορείας των μαθητών (Βόντσα, 2012).



Γράφημα 14: Πόσο σημαντική είναι η συνεργασία των εκπαιδευτικών με τους γονείς στην αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού.

5^η Ερώτηση. Πιστεύετε ότι η στάση που θα επιλέξει ο/η εκπαιδευτικός να διαχειριστεί κάποιο περιστατικό σχολικού εκφοβισμού παίζει καθοριστικό ρόλο στην αντιμετώπισή του;

Όπως διαφαίνεται από την επισκόπηση του 15^{ου} γραφήματος το 95% των ερωτηθέντων πιστεύουν (αρκετά- πολύ- πάρα πολύ) ότι η στάση που θα επιλέξουν για να διαχειριστούν τα περιστατικά σχολικού εκφοβισμού παίζει σημαντικό και καθοριστικό ρόλο στην αντιμετώπιση. Επίσης ένα ποσοστό αυτών το 5% (λίγο – καθόλου) πιστεύουν ότι είναι άλλοι οι παράγοντες που παίζουν καθοριστικό ρόλο στην αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού. Οι εκπαιδευτικοί φαίνεται να κατανοούν και να συμμερίζονται την άποψη ότι η στάση που θα επιλέξουν να διαχειριστούν κάποιο περιστατικό σχολικού εκφοβισμού μπορεί να παίζει καθοριστικό ρόλο στην αντιμετώπισή του φαινομένου. Μια από τις βασικότερες στρατηγικές διαχείρισης περιστατικών σχολικού εκφοβισμού είναι η άμεση παρέμβαση των εκπαιδευτικών. Οι εκπαιδευτικοί παρεμβαίνουν και μεσολαβούν όταν αντιληφθούν περιστατικά εκφοβισμού, οπότε η ικανότητα εκ μέρους των εκπαιδευτικών να αναγνωρίζουν τα περιστατικά παίζει αρκετά σημαντικό ρόλο (Olweus, 1997).



Γράφημα 15: Πόσο καθοριστική είναι η στάση που θα επιλέξουν οι εκπαιδευτικοί να διαχειριστούν περιστατικά σχολικού εκφοβισμού και αν παίζει καθοριστικό ρόλο στην αντιμετώπιση του φαινομένου.

6^η Ερώτηση. Πόσο υπεύθυνα θεωρείτε τα παρακάτω στελέχη της σχολικής μονάδας στην αντιμετώπιση, πρόληψη και επίλυση των περιστατικών σχολικού εκφοβισμού;

Όπως διαφαίνεται από την επισκόπηση του 2^{ου} πίνακα οι εκπαιδευτικοί θεωρούν ότι τη μεγαλύτερη ευθύνη για την αντιμετώπιση, πρόληψη και επίλυση των περιστατικών σχολικού εκφοβισμού μεταξύ: των Εκπαιδευτικών, του/της Διευθυντή/ντριας, των Γονέων, των Σχολικών Συμβούλων (Συντονιστών) και των Προϊσταμένων Διεύθυνσης, φέρουν πρώτα ο/η Διευθυντής/ντρια με ποσοστό αθροιστικά (αρκετά- πολύ- πάρα πολύ) 97%, ακολουθούν οι εκπαιδευτικοί με ποσοστό αθροιστικά (αρκετά- πολύ- πάρα πολύ) 95%, έπονται οι γονείς με ποσοστό αθροιστικά (αρκετά- πολύ- πάρα πολύ) 90%, ενώ λιγότερη ευθύνη φέρουν οι Σχολικοί Σύμβουλοι 75% και οι Προϊστάμενοι των Διευθύνσεων 56%.

Ο/Η Διευθυντής/ντρια ενός σχολείου όταν διαπιστώσει ότι στο σχολείο του έχουν κάνει την εμφάνιση εκφοβιστικές συμπεριφορές οφείλει να πάρει πρωτοβουλίες, ώστε να καταφέρει ο σύλλογος των εκπαιδευτικών να συνεργαστεί με όλους τους εμπλεκόμενους και να βελτιώσει τις σχέσεις μεταξύ των μαθητών, εκπαιδευτικών και των γονέων (Γραϊκάς, Μαρκάδας, & Τάρη 2013).

Στον παρακάτω πίνακα απεικονίζεται η άποψη των εκπαιδευτικών σχετικά με τον βαθμό υπευθυνότητας των στελεχών και των εμπλεκόμενων στην αντιμετώπιση, πρόληψη και επίλυση των περιστατικών σχολικού εκφοβισμού.

	Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ
	1	2	3	4	5
Εκπαιδευτικοί	1%	4%	18%	33%	44%

Διεύθυνση του σχολείου	0%	3%	14%	25%	58%
Γονείς	2%	8%	12%	21%	57%
Σχολικοί Σύμβουλοι	13%	22%	23%	18%	24%
Προϊστάμενοι	17%	27%	24%	13%	19%

Πίνακας 2:Βαθμό υπευθυνότητας των στελεχών και των εμπλεκομένων στην αντιμετώπιση και πρόληψη του σχολικού εκφοβισμού.

7^η Ερώτηση. Σε ποιο βαθμό οι παρακάτω τρόποι εφαρμόζονται από εσάς για την αντιμετώπιση, πρόληψη περιστατικών σχολικού εκφοβισμού;

Ο τρόπος πρόληψης και ο βαθμός προτεραιότητας που επιλέγουν να εφαρμόσουν οι εκπαιδευτικοί για την αντιμετώπιση και πρόληψη των περιστατικών σχολικού εκφοβισμού απεικονίζεται στο 3^ο πίνακα παρακάτω. Το 97% αθροιστικά (αρκετά - πολύ - πάρα πολύ) επιλέγει να συζητήσει με τον μαθητή, το 96% να προστατεύσει το μαθητή που εκφοβίζεται, το 91% να ενισχύσει τις διαπροσωπικές σχέσεις των μαθητών και να ενημερώσει τους γονείς, το 91% να επιβλέπει τον σχολικό χώρο, το 87% προτιμά να κάνει παρατήρηση, το 74% να επιβάλλει τιμωρίες, το 72% αυτών να επικοινωνήσει με συμβουλευτικές υπηρεσίες, και το 81% δεν επιλέγουν την αδιαφορία (δηλαδή επιλέγουν να παρεμβαίνουν) ως τρόπο αντιμετώπισης περιστατικών σχολικού εκφοβισμού.

	Καθόλου 1	Λίγο 2	Αρκετά 3	Πολύ 4	Πάρα πολύ 5
Ενημέρωση των γονέων του μαθητή	2%	5%	20%	29%	42%
Επικοινωνία με συμβουλευτικές υπηρεσίες	10%	18%	32%	19%	21%
Προστασία του παιδιού που εκφοβίζεται	2%	2%	13%	29%	54%
Ενίσχυση των διαπροσωπικών σχέσεων	2%	7%	17%	31%	43%
Περισσότερη αυστηρή επίβλεψη	2%	7%	25%	35%	31%
Πυροσβεστική αντιμετώπιση	10%	16%	29%	28%	17%

(τιμωρία των παιδιών)					
Συζήτηση με τον μαθητή	2%	1%	12%	27%	58%
Παρατήρηση	6%	7%	26%	25%	36%
Αδιαφορία	81%	9%	5%	2%	3%

Πίνακας 3: Επιλογή τρόπων και ο βαθμός προτεραιότητας που επιλέγουν οι εκπαιδευτικοί για την αντιμετώπιση, πρόληψη περιστατικών σχολικού εκφοβισμού.

8^η Ερώτηση. Πόσο αποτελεσματικοί είναι οι παρακάτω τρόποι αντιμετώπισης και πρόληψης του σχολικού εκφοβισμού;

Όπως φαίνεται από την επισκόπηση του 4^{ου} πίνακα σχετικά με τις απόψεις των εκπαιδευτικών ως προς την αποτελεσματικότητα των τρόπων που εφαρμόζουν οι ίδιοι για να αντιμετωπίσουν τα περιστατικά σχολικού εκφοβισμού δηλώνουν, το 96% αθροιστικά (αρκετά- πολύ - πάρα πολύ) αρχικά επιλέγουν να συζητήσουν με τον μαθητή, το 96% ενισχύει τις διαπροσωπικές σχέσεις των μαθητών, το 95% προστατεύει το μαθητή που εκφοβίζεται, το 94% δηλώνει πως χρειάζεται περισσότερο αυστηρή επίβλεψη, το 94% ενημερώνει άμεσα τους γονείς, το 87% να επικοινωνεί με συμβουλευτικές υπηρεσίες, το 79% κάνει παρατήρηση. Επίσης, το 90% (καθόλου- λίγο)δήλωσε ότι η αδιαφορία δεν είναι αποτελεσματικός τρόπος αντιμετώπισης και πρόληψης σχολικού εκφοβισμού.

Όπως έχει αναφερθεί και στη βιβλιογραφία, η συζήτηση με τους εμπλεκόμενους μαθητές είναι μείζονος σημασίας, καθώς πολύ χρήσιμες και σημαντικές πληροφορίες μπορούν να αντληθούν για το περιστατικό, αλλά και να βοηθήσει τους μαθητές να εκφράσουν ελεύθερα τα συναισθήματά του και τις σκέψεις τους.

	Καθόλου 1	Λίγο 2	Αρκετά 3	Πολύ 4	Πάρα πολύ 5
Ενημέρωση των γονέων του μαθητή	1%	6%	22%	25%	46%
Επικοινωνία με συμβουλευτικές υπηρεσίες	5%	8%	26%	26%	35%
Προστασία του παιδιού που εκφοβίζεται	2%	3%	14%	30%	51%
Ενίσχυση των διαπροσωπικών σχέσεων	2%	2%	14%	29%	53%
Περισσότερο αυστηρή επίβλεψη	1%	6%	20%	37%	37%

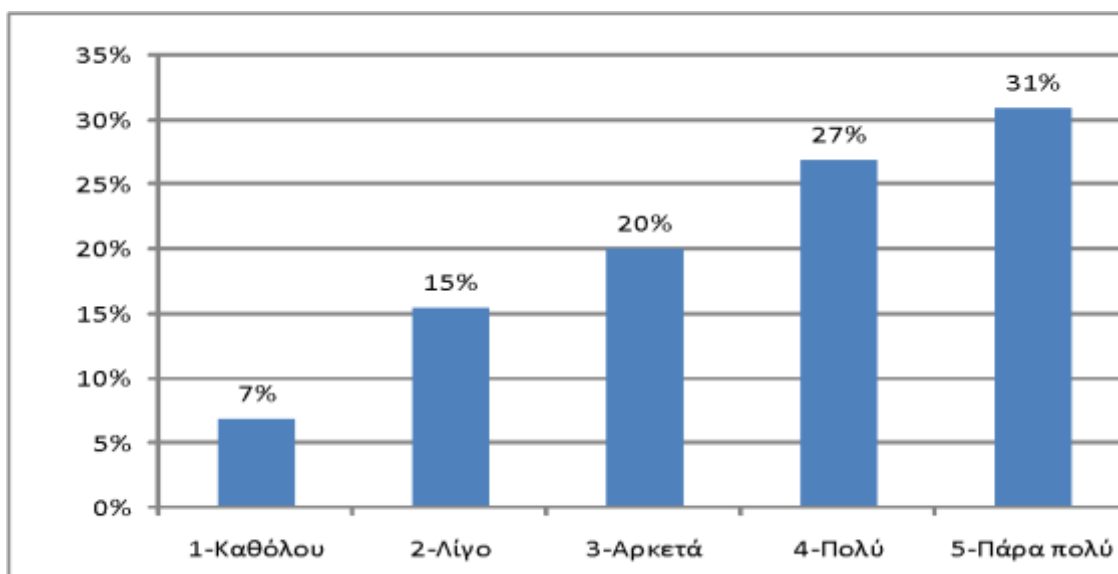
Πυροσβεστική αντιμετώπιση (τιμωρία των παιδιών)	11%	14%	34%	22%	19%
Συζήτηση με τον μαθητή	2%	2%	14%	25%	57%
Παρατήρηση	11%	10%	25%	25%	29%
Αδιαφορία	83%	7%	5%	1%	4%

Πίνακας 4: Αποτελεσματικότητα των τρόπων αντιμετώπισης και πρόληψης του σχολικού εκφοβισμού από τους εκπαιδευτικούς

9^η Ερώτηση: Από την αρχή της σχολικής χρονιάς έχει καταστεί σαφές στους εκπαιδευτικούς ότι όταν αντιλαμβάνονται περιστατικά εκφοβισμού θα πρέπει να τα χειρίζονται άμεσα και με βάση συγκεκριμένες οδηγίες;

Οι εκπαιδευτικοί δήλωσαν ότι από την αρχή της σχολικής χρονιάς έχει καταστεί σαφές σε αυτούς και το 78%αυτών συμφωνούν (αρκετά, πολύ, πάρα πολύ)πως όταν αντιλαμβάνονται περιστατικά εκφοβιστικής συμπεριφοράς θα πρέπει να αντιμετωπίζονται άμεσα και σύμφωνα με συγκεκριμένες κατευθυντήριες γραμμές, ενώ το 15% συμφωνεί λίγο και το 7% καθόλου.

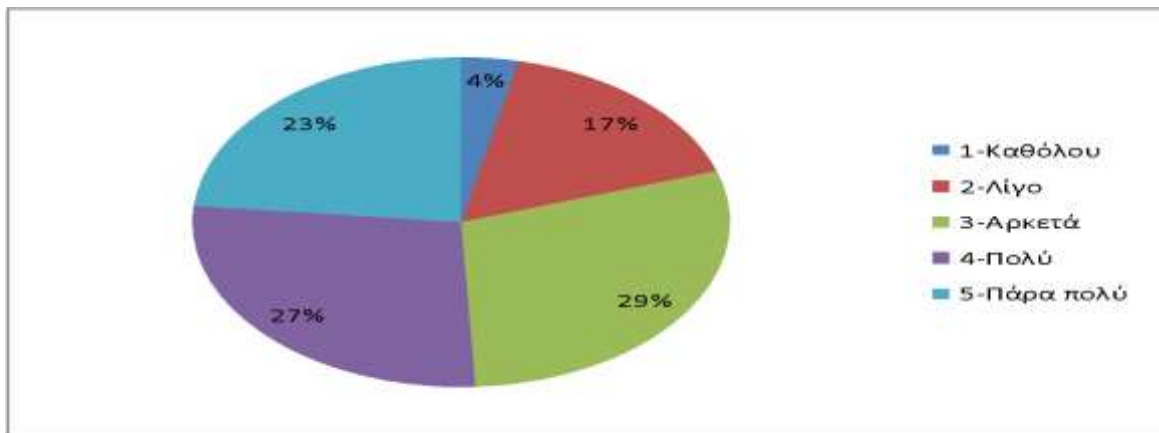
Αυτή η άποψη είναι ερευνητικά αποδεδειγμένη και από άλλους ερευνητές, οι οποίοι θεωρούν ότι όταν από την αρχή της σχολικής χρονιάς τίθενται και εφαρμόζονται κάποιοι κανόνες, τα περιστατικά σχολικού εκφοβισμού μειώνονται. Επίσης με την άμεση δράση των εκπαιδευτικών και λαμβάνοντας υπόψη τις ειδικές οδηγίες αντιμετώπισης περιστατικών εκφοβιστικής συμπεριφοράς τα περιστατικά σχολικού εκφοβισμού μειώνονται..



Γράφημα 16: Πόσο σαφές κατέστη στους εκπαιδευτικούς ότι, όταν αντιλαμβάνονται περιστατικά εκφοβισμού θα πρέπει να αντιμετωπίζονται άμεσα και βάσει ειδικών κατευθυντήριων γραμμών.

10^η Ερώτηση. Στο σχολείο είναι σαφές σε όλους τους μαθητές ότι, όταν αντιλαμβάνονται ένα περιστατικό εκφοβιστικής συμπεριφοράς μέσα στο σχολείο πρέπει να το αναφέρουν αμέσως σε κάποιον εκπαιδευτικό;

Το 79% των εκπαιδευτικών δήλωσαν ότι από την αρχή της σχολικής χρονιάς έχει καταστεί (αρκετά, πολύ, πάρα πολύ) σαφές σε όλους τους μαθητές πως όταν αντιλαμβάνονται περιστατικά εκφοβιστικής συμπεριφοράς θα πρέπει να το αναφέρουν αμέσως σε κάποιον εκπαιδευτικό, το 4% των εκπαιδευτικών δηλώνουν ότι δεν έχει γίνει καθόλου σαφές σε όλους τους μαθητές και το 17% δηλώνει ότι έχει γίνει λίγο σαφές.

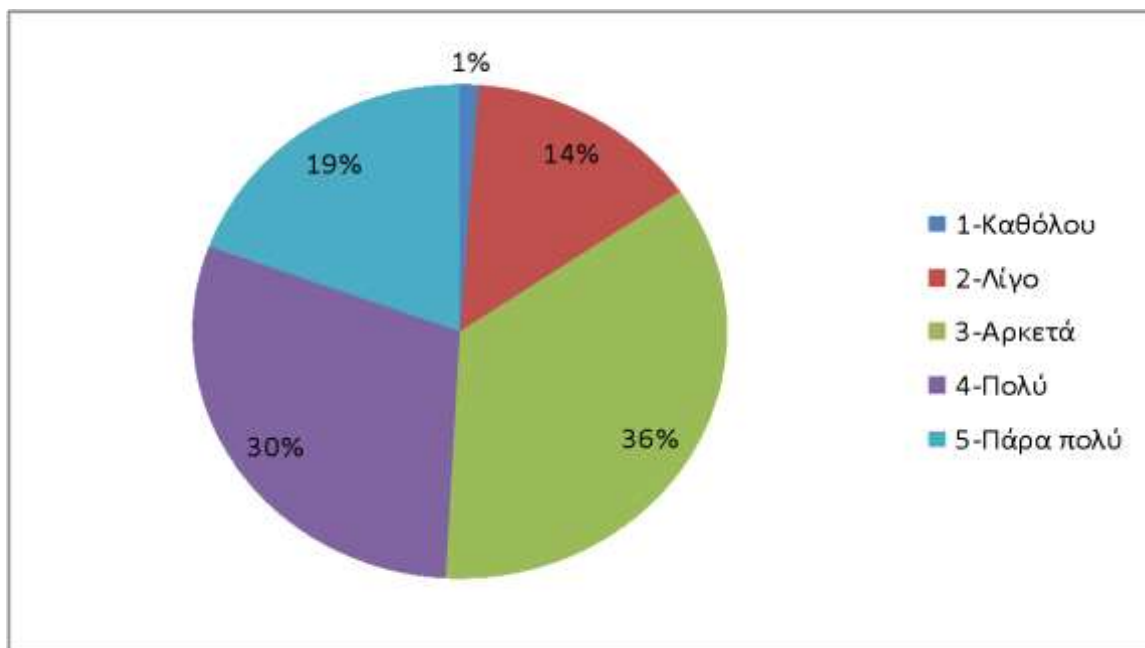


Γράφημα 17: Πόσο σαφές έγινε στους μαθητές ότι όταν αντιλαμβάνονται κάποιο περιστατικό εκφοβιστικής συμπεριφοράς μέσα στο σχολείο πρέπει να το αναφέρουν αμέσως σε έναν εκπαιδευτικό

11^η Ερώτηση. Θεωρείτε πως είναι αποτελεσματική η εφαρμογή προγραμμάτων διαχείρισης συγκρούσεων και καταπολέμησης του σχολικού εκφοβισμού;

Το 36% των εκπαιδευτικών θεωρούν ότι η εφαρμογή προγραμμάτων διαχείρισης συγκρούσεων και καταπολέμησης του σχολικού εκφοβισμού είναι αρκετά αποτελεσματική, το 30% θεωρεί ότι είναι πολύ αποτελεσματική, το 19% πάρα πολύ αποτελεσματική, ενώ το 14% πιστεύει ότι η εφαρμογή προγραμμάτων διαχείρισης συγκρούσεων και καταπολέμησης του σχολικού εκφοβισμού είναι λιγότερο αποτελεσματική και μόνο το 1% καθόλου αποτελεσματική. Στα πλαίσια διαχείρισης των περιστατικών εκφοβισμού έχουν προταθεί και προτείνονται στις σχολικές μονάδες να δημιουργούνται ομάδες διαχείρισης συγκρούσεων ακολουθώντας κάποιες βασικές αρχές που στοχεύουν στην αλλαγή του

σχολικού κλίματος. Εφικτή και αποτελεσματική μπορεί να θεωρηθεί η διαχείριση συγκρούσεων, όταν το κάθε περιστατικό αντιμετωπίζεται από την ομάδα διαχείρισης εφαρμόζοντας προσεγγίσεις οι οποίες λαμβάνουν υπόψη τη φύση, τη μορφή, τις προσωπικότητες και τις ικανότητες των μαθητών καθώς και την αντίδραση του θύματος (Ίδρυμα Θεμιστοκλή & Δημήτρη Τσάτσου 2015).

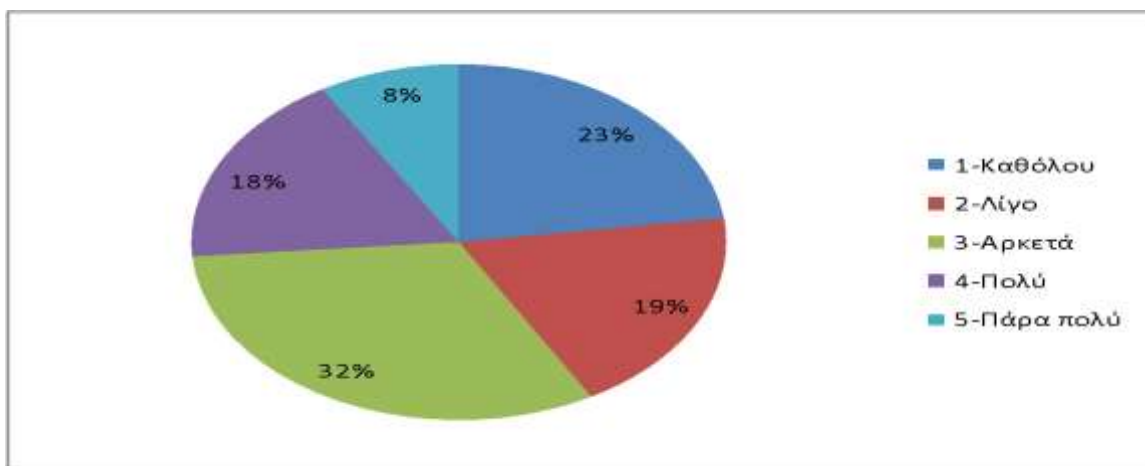


Γράφημα 18: Πόσο αποτελεσματική είναι η εφαρμογή προγραμμάτων διαχείρισης συγκρούσεων και καταπολέμησης του σχολικού εκφοβισμού

12^η Ερώτηση. Συμμετέχετε σε προγράμματα διαχείρισης συγκρούσεων και καταπολέμησης του σχολικού εκφοβισμού που οργανώνονται από τη σχολική διεύθυνση;

Οι εκπαιδευτικοί αναφέρουν ότι το 32% από αυτούς συμμετέχουν αρκετά σε προγράμματα διαχείρισης συγκρούσεων και καταπολέμησης του σχολικού εκφοβισμού που οργανώνονται από τη διοίκηση του σχολείου, το 23% καθόλου, το 19% λίγο, το 18% πολύ και το 8% πάρα πολύ. Αθροιστικά διαπιστώνεται ότι ένα μεγάλο μέρος, το 42%, από τους εκπαιδευτικούς συμμετέχουν λίγο έως καθόλου σε προγράμματα διαχείρισης συγκρούσεων σχολικού εκφοβισμού και μόλις το 26% συμμετέχουν πολύ έως πάρα πολύ. Έρευνες έχουν καταλήξει στο συμπέρασμα ότι οι εκπαιδευτικοί εμφανίζονται διστακτικοί στο να ανταποκριθούν και να διαχειριστούν συγκρούσεις σχολικού εκφοβισμού, εκτός και αν είναι απολύτως σίγουροι για τα γεγονότα που έχουν συμβεί ή όταν οι ίδιοι είναι

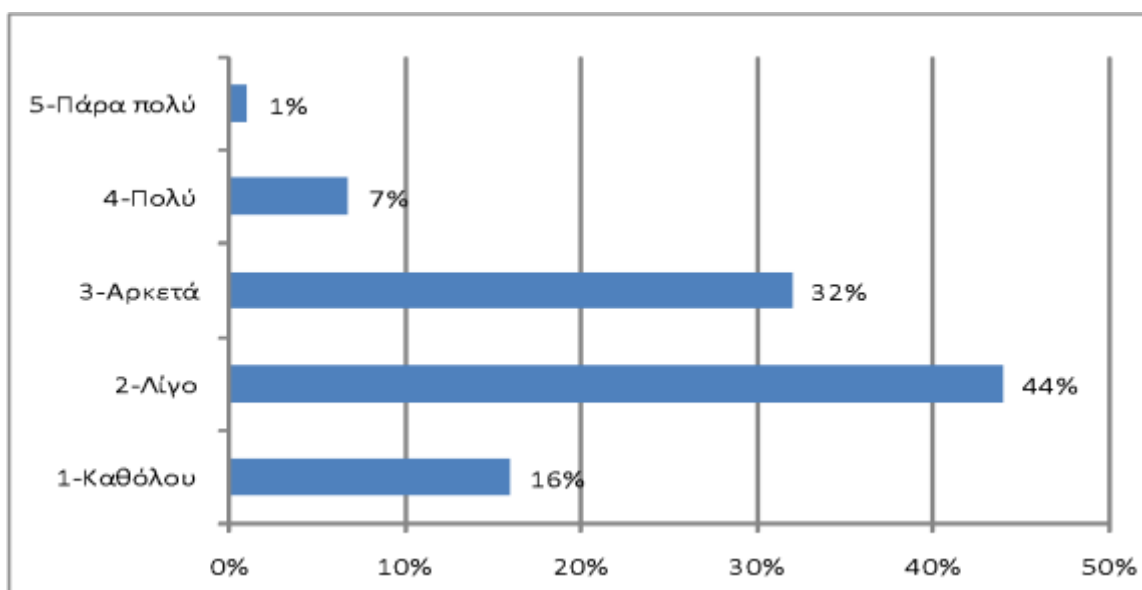
μάρτυρες αυτών των συμπεριφορών (Hein, 2016).



Γράφημα19: Συμμετοχή εκπαιδευτικών σε προγράμματα διαχείρισης συγκρούσεων και καταπολέμηση του σχολικού εκφοβισμού που διοργανώνονται από τη διεύθυνση του σχολείου.

13^η Ερώτηση. Πόσο συχνά καλούνται ειδικοί για να ενημερώσουν τους μαθητές της σχολικής μονάδας για τον σχολικό εκφοβισμό;

Στην ερώτηση πόσο συχνά καλούνται οι ειδικοί στα σχολεία να ενημερώνουν τους μαθητές για τον σχολικό εκφοβισμό, το 16% δηλώνουν ότι δεν καλούνται καθόλου, το 44% λίγο, το 32% αρκετά, το 7% πολύ, και μόλις το 1% πάρα πολύ. Το 60% των εκπαιδευτικών αισθάνονται ότι οι μαθητές δεν είναι τόσο ενημερωμένοι όσο θα έπρεπε να είναι για το σχολικό εκφοβισμό.

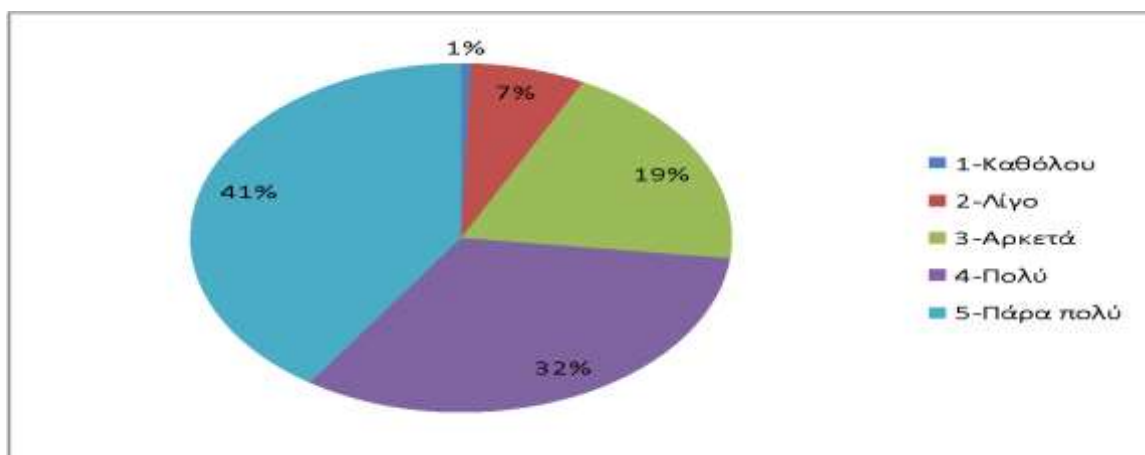


Γράφημα 20: Πόσο συχνά καλούνται οι ειδικοί για να ενημερώσουν τους μαθητές της σχολικής μονάδας σχετικά με το σχολικό εκφοβισμό;

14^η Ερώτηση. Χρειάζεται κάποια εκπαίδευση το εκπαιδευτικό προσωπικό για να μπορέσει να αντιμετωπίσει, να διαχειριστεί, να προλάβει το σχολικό εκφοβισμό;

Οι εκπαιδευτικοί θεωρούν πως δεν είναι κατάλληλα εφοδιασμένοι για να μπορέσουν να διαχειριστούν, να αποτρέψουν και να αντιμετωπίσουν τα περιστατικά σχολικού εκφοβισμού και γι' αυτό ζητούν περαιτέρω εκπαίδευση. Από την ανάλυση αυτής της ερώτησης προκύπτει ότι μόνο το 1% αυτών κρίνει ότι δε χρειάζεται κάποια εκπαίδευση, το 7% αυτών ότι χρειάζεται λίγο, το 19% ότι χρειάζεται αρκετά, το 32% πολύ και το μεγαλύτερο ποσοστό 41% αυτών πως χρειάζεται οπωσδήποτε κάποια εκπαίδευση, για να μπορέσουν να διαχειριστούν, να προλάβουν και να αντιμετωπίσουν το σχολικό εκφοβισμό.

Αναφορικά με την επιμόρφωση, η μεγαλύτερη πλειοψηφία των εκπαιδευτικών (92%) τάχθηκε υπέρ της επιμόρφωσης, θεωρώντας πως η επιμόρφωση θα τους διευκόλυε να κατανοήσουν και να υποστηρίξουν τον ρόλο τους, γεγονός που αποδεικνύει ότι οι εκπαιδευτικοί χρειάζονται την επιμόρφωση, για να μπορέσουν να διαχειριστούν, να προλάβουν, να αποτρέψουν και να αντιμετωπίσουν το πολυδιάστατο φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού.



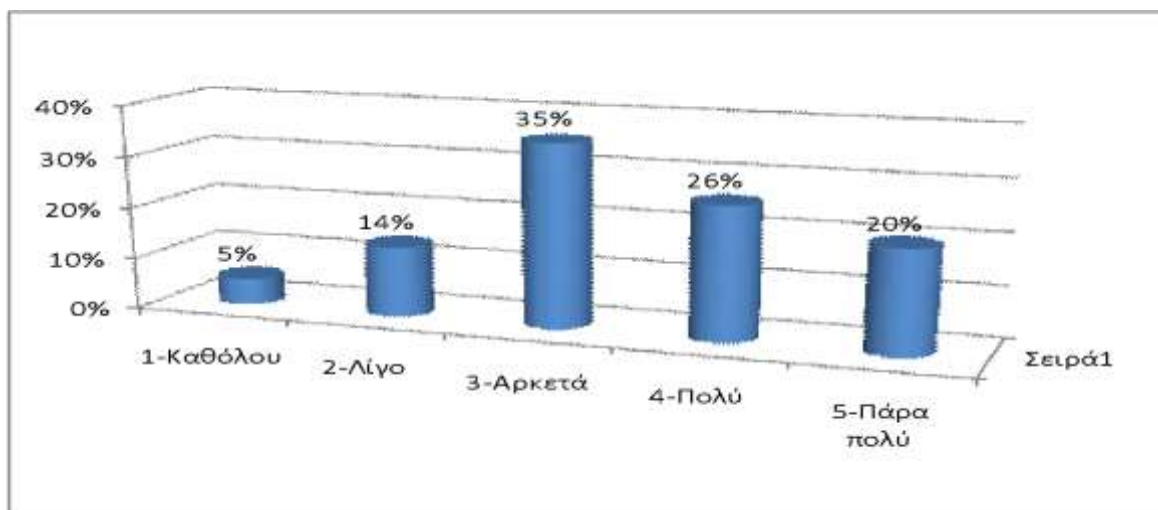
Γράφημα 21: Χρειάζεται το εκπαιδευτικό προσωπικό εκπαίδευση να αντιμετωπίσει, να διαχειριστεί, να προλάβει το σχολικό εκφοβισμό

7.4 Ενότητα Δ: Αντιλήψεις και απόψεις των εκπαιδευτικών σχετικά με τον τρόπο διαχείρισης, αντιμετώπισης, πρόληψης, παρέμβασης, οργάνωσης, συνεργασίας και αποτελεσματικότητας από τον/την διευθυντή/ντρια.

1^η Ερώτηση. Είστε ικανοποιημένοι από τον τρόπο που ο/η διευθυντής/ντρια διαχειρίζεται τα περιστατικά σχολικού εκφοβισμού;

Αναλύοντας το 22^ο διάγραμμα παρατηρούμε με βάση τις δηλώσεις των εκπαιδευτικών

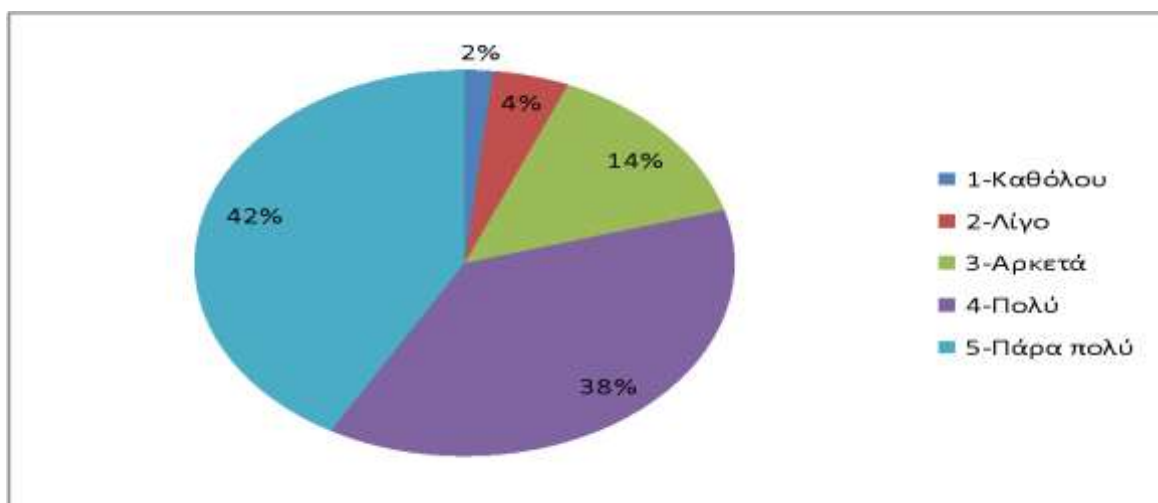
ότι ένα μεγάλο ποσοστό αυτών, το 81% αυτών, είναι ικανοποιημένοι με τον τρόπο που ο/η διευθυντής/ντρια διαχειρίζεται τα περιστατικά σχολικού εκφοβισμού (αρκετά, πολύ, πάρα πολύ), το 19% των εκπαιδευτικών να δηλώνει ότι είναι (λίγο, καθόλου) ικανοποιημένοι με τον τρόπο που ο/η διευθυντής/ντρια διαχειρίζεται τα περιστατικά σχολικού εκφοβισμού.



Γράφημα 22: Πόσο ικανοποιημένοι είναι οι εκπαιδευτικοί από τον τρόπο που ο/η διευθυντής/ντρια διαχειρίζεται τα περιστατικά σχολικού εκφοβισμού.

2^η Ερώτηση. Πιστεύετε πως η άμεση δράση και παρέμβαση του διευθυντή παίζει καθοριστικό ρόλο στην αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού;

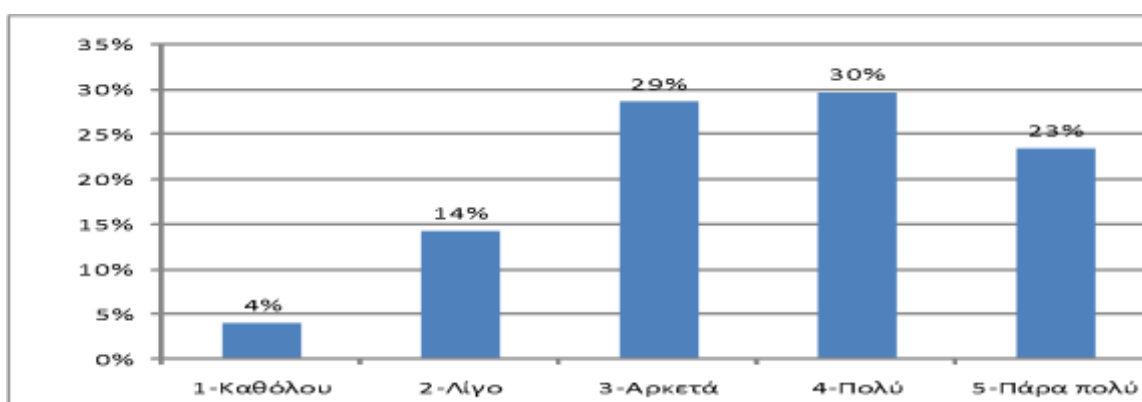
Οι ερωτηθέντες εκπαιδευτικοί, σε ποσοστό 42%, πιστεύουν ότι η άμεση δράση και παρέμβαση του διευθυντή διαδραματίζει πάρα πολύ κρίσιμο ρόλο στην αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού, το 38% πολύ σημαντικό, το 14% αρκετά σημαντικό, και μόνο το 6% λίγο έως καθόλου. Αξίζει να σημειωθεί ότι η άμεση δράση και παρέμβαση του διευθυντή διαπιστώθηκε ότι εξαρτάται από διάφορους παράγοντες όπως η συνεργασία με τους εκπαιδευτικούς του σχολείου, η επικοινωνία με τους γονείς των μαθητών, η έλλειψη κατάρτισης, η έλλειψη επίσκεψης ειδικών στα σχολεία, η ασάφεια των τρόπων παρέμβασης, και ο φόβος της απαξίωσης του σχολείου.



Γράφημα 23: Πόσο καθοριστικός είναι ο ρόλος του διευθυντή στην αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού παρεμβαίνοντας άμεσα.

3^η Ερώτηση. Παροτρύνει συχνά ο διευθυντής τους εκπαιδευτικούς να συνεργάζονται για την αντιμετώπιση των προβλημάτων συμπεριφοράς των μαθητών;

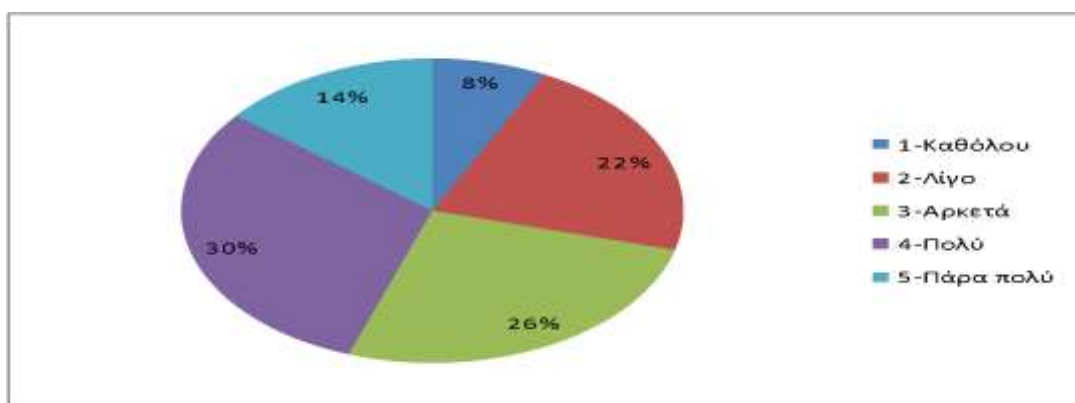
Αναλύοντας το 24ο διάγραμμα παρατηρείται με βάση τις δηλώσεις των εκπαιδευτικών ότι το μεγαλύτερο ποσοστό αυτών, το 82% αθροιστικά (αρκετά, πολύ, πάρα πολύ), δείχνει ότι ο/η διευθυντής/ντρια παροτρύνει και ενθαρρύνει τους εκπαιδευτικούς να συνεργάζονται μεταξύ τους, δημιουργώντας ένα κλίμα συνεργασίας μεταξύ τους για την αντιμετώπιση προβληματικών συμπεριφορών των μαθητών. Επίσης, το 14% των συμμετεχόντων δήλωσαν ότι ο/η Διευθυντής/ντρια παροτρύνει λίγο τους εκπαιδευτικούς να συνεργάζονται μεταξύ τους για την αντιμετώπιση προβλημάτων συμπεριφοράς των μαθητών και μόλις το 4% των ερωτηθέντων δήλωσαν ότι δεν υπάρχει παρότρυνση εκ μέρους του διευθυντή να αναπτυχθούν σχέσεις συνεργασίας μεταξύ των εκπαιδευτικών προκειμένου να αντιμετωπισθούν προβλήματα συμπεριφοράς των μαθητών.



Γράφημα 24: Πόσο συχνά παροτρύνει ο διευθυντής τους εκπαιδευτικούς να συνεργαστούν για την αντιμετώπιση των προβλημάτων συμπεριφοράς των μαθητών.

4^η Ερώτηση: Συνεργάζεται συχνά ο Διευθυντής με καθέναν από τους εκπαιδευτικούς ξεχωριστά για την αντιμετώπιση και πρόληψη περιστατικών σχολικού εκφοβισμού;

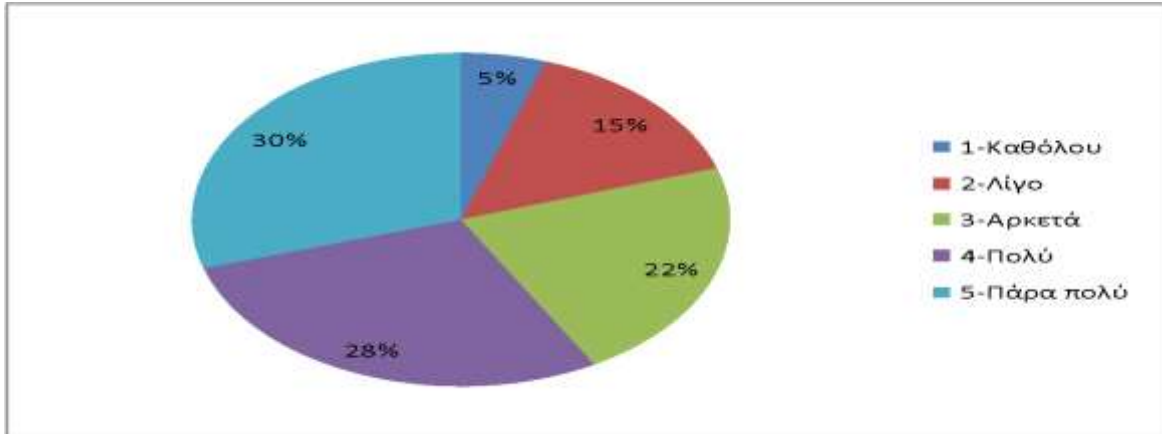
Αναλύοντας το 25^ο διάγραμμα παρατηρείται από τις δηλώσεις των εκπαιδευτικών ότι οι απόψεις δίστανται για τη συχνότητα συνεργασίας του/της Διευθυντή/ντριας με τον καθέναν χωριστά για την αντιμετώπιση και πρόληψη περιστατικών σχολικού εκφοβισμού. Από τις δηλώσεις των ερωτηθέντων επιπρόσθετα παρατηρείται ότι το 8% δηλώνουν πως ο Διευθυντής δε συνεργάζεται καθόλου με τον καθένα εκπαιδευτικό χωριστά, το 22% των ερωτηθέντων δηλώνει ότι συνεργάζεται λίγο, το 26% αρκετά, το 30% πολύ και μόνο το 14% των ερωτηθέντων πάρα πολύ.



Γράφημα 25: Πόσο συχνά συνεργάζεται ο Διευθυντής με κάθε έναν από τους εκπαιδευτικούς ξεχωριστά για την αντιμετώπιση και την πρόληψη περιστατικών σχολικού εκφοβισμού

5^η Ερώτηση. Θεωρείται αποτελεσματική τη συνεργασία του διευθυντή με τον καθένα από τους εκπαιδευτικούς χωριστά για την αντιμετώπιση και πρόληψη περιστατικών σχολικού εκφοβισμού;

Το 30% των εκπαιδευτικών θεωρούν πάρα πολύ αποτελεσματικό να συνεργαστούν με το Διευθυντή μεμονωμένα για την αντιμετώπιση και την πρόληψη περιστατικών σχολικού εκφοβισμού, το 28% πολύ αποτελεσματικό, το 22% αρκετά αποτελεσματικό, το 15% λίγο και το 5% αναποτελεσματικό, Αθροιστικά (αρκετά – πολύ - πάρα πολύ) το 80% των εκπαιδευτικών θεωρούν ότι η συνεργασία του/της Διευθυντή/ντριας με κάθε εκπαιδευτικό ξεχωριστά είναι αποτελεσματική στην αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού και το 20% ότι είναι καθόλου και λίγο αποτελεσματική.

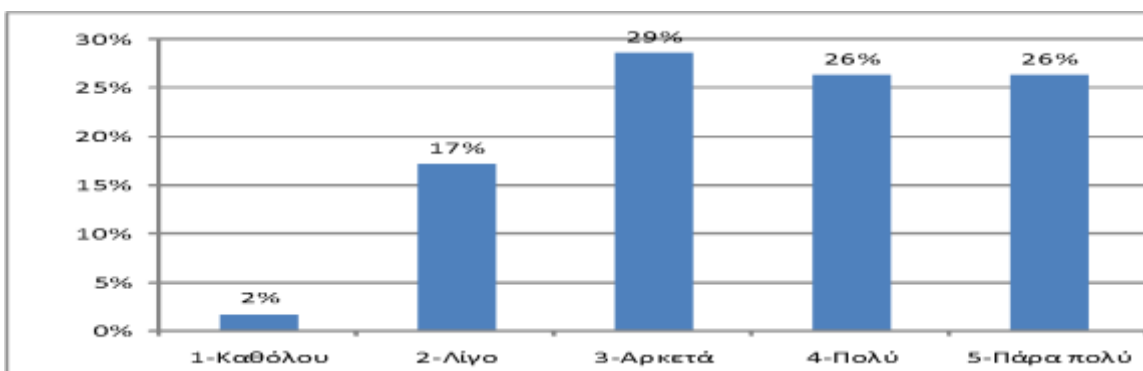


Γράφημα 26: Πόσο αποτελεσματική είναι η συνεργασία του Διευθυντή με κάθε έναν από τους εκπαιδευτικούς ξεχωριστά για την αντιμετώπιση και την πρόληψη περιστατικών σχολικού εκφοβισμού.

6^η Ερώτηση. Ο διευθυντής συνεργάζεται με τους γονείς των μαθητών που εμπλέκονται στα περιστατικά εκφοβισμού (θύτες και θύματα);

Στην ερώτηση προς τους εκπαιδευτικούς σε ποιο βαθμό ο Διευθυντής συνεργάζεται με τους γονείς των μαθητών που εμπλέκονται σε περιστατικά εκφοβισμού, δήλωσαν ότι το 29% συνεργάζεται αρκετά, το 26% πολύ, 26% επίσης πάρα πολύ, το 17% λίγο και μόνο το 2% καθόλου.

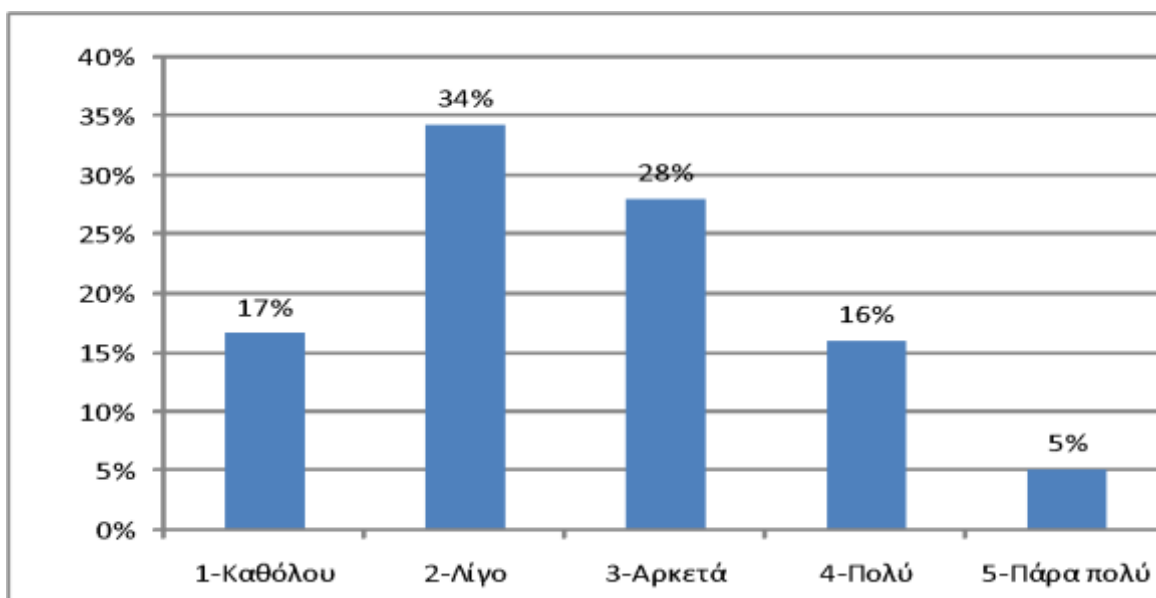
Όσον αφορά τους παράγοντες που λειτουργούν ως εμπόδιο στη διαχείριση, τη διάγνωση, την πρόληψη και τη θεραπεία του σχολικού εκφοβισμού, αυτά σχετίζονται σε μεγάλο βαθμό με την έλλειψη συνεργασίας-επικοινωνίας με τους γονείς των μαθητών που εμπλέκονται σε περιστατικά εκφοβισμού, επομένως είναι επιτακτική ανάγκη ο Διευθυντής να συνεργάζεται με τους γονείς, τους κηδεμόνες των μαθητών που εμπλέκονται σε περιστατικά σχολικού εκφοβισμού.



Γράφημα 27:Συνεργάζεται ο διευθυντής με τους γονείς των μαθητών που εμπλέκονται στα περιστατικά εκφοβισμού (δράστες και θύματα)

7^η Ερώτηση: Οργανώνει συχνά ο/η Διευθυντής/ντρια εκδηλώσεις για να ενημερώσει τους γονείς των μαθητών της σχολικής μονάδας για το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού;

Στην ερώτηση προς τους εκπαιδευτικούς σχετικά με τη συχνότητα που ο/η Διευθυντής/ντρια διοργανώνει ενημερωτικές εκδηλώσεις προκειμένου να ενημερωθούν οι γονείς των μαθητών του σχολείου για το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού δήλωσαν ότι το 34% οργανώνονται λίγες ενημερωτικές εκδηλώσεις, το 17% καθόλου, το 28% αρκετά, το 16% πολύ και μόλις το 5% πάρα πολύ. Οι γονείς και οι κηδεμόνες όλων των μαθητών είναι πρόσωπα που εμπλέκονται και μπορεί να θεωρηθούν ως σημαντικοί παράγοντες στην εκπαιδευτική διαδικασία. Ως εκ τούτου, η ενημέρωση και η οργάνωση αυτών των εκδηλώσεων οδηγεί σε βελτίωση των σχολικών και οικογενειακών σχέσεων και μπορεί να είναι ιδιαίτερα αποτελεσματική σε θέματα έγκαιρης παρέμβασης που σχετίζονται με σχολικό εκφοβισμό ή συμπεριφορά των μαθητών. Είναι αναγκαίο η πολιτική που θα εφαρμόσει ο/η Διευθυντής/ντρια σχετικά με την επιμόρφωση των γονέων σε θέματα σχολικού εκφοβισμού, να εστιάσει στις ανάγκες των γονέων και να τους προσφέρει νέες και σύγχρονες γνώσεις με απώτερο σκοπό την αποτελεσματική αντιμετώπιση και μείωση του σχολικού εκφοβισμού.

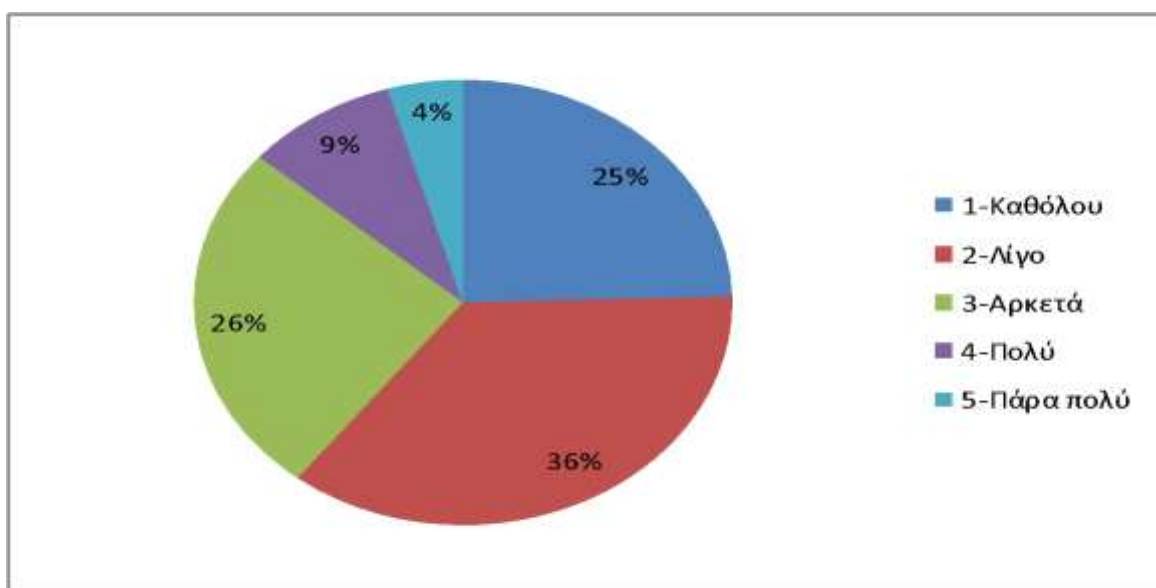


Γράφημα 28: Ο Διευθυντής διοργανώνει συχνά εκδηλώσεις για να ενημερώσει τους γονείς των μαθητών της σχολικής μονάδας για το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού.

8^η Ερώτηση. Οργανώνει συχνά ο/η Διευθυντής/ντρια επιμορφωτικά σεμινάρια για την ενημέρωση των εκπαιδευτικών σχετικά με το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού;

Στην ερώτηση προς τους εκπαιδευτικούς σχετικά με τη συχνότητα που ο/η Διευθυντής/ντρια οργανώνει σεμινάρια για την επιμόρφωση και την ενημέρωση των εκπαιδευτικών για το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού, το 36% αυτών δήλωσαν ότι οργανώνει λίγα επιμορφωτικά σεμινάρια, το 25% καθόλου, δηλαδή αθροιστικά το 61% δηλώνουν ότι οι προσπάθειες δεν επαρκούν για να καλύψουν τις ανάγκες τους, το 26% αρκετά, το 9% πολύ και μόνο το 4% πάρα πολύ.

Η διερεύνηση των εκπαιδευτικών αναγκών των εκπαιδευτικών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στη διαχείριση, την πρόληψη και τη θεραπεία του σχολικού εκφοβισμού είναι ένα ενδιαφέρον ζήτημα. Ο σχολικός εκφοβισμός εμφανίζεται πλέον στο σύνολο των σχολικών μονάδων, γεγονός που καθιστά επιτακτική ανάγκη για περαιτέρω επιμόρφωση και κατάρτιση, αφού οι πτυχές του φαινομένου είναι πολλές και οι παράγοντες που προσδιορίζουν τις επιμορφωτικές ανάγκες των εκπαιδευτικών ποικίλουν και διαφοροποιούνται. Είναι αναγκαίο η επιμορφωτική πολιτική του/της Διευθυντή/ντριας να εστιάσει στις ανάγκες των εκπαιδευτικών, επικεντρώνοντας στα καθημερινά προβλήματα που αντιμετωπίζουν, αποκτώντας γνώσεις εφαρμόσιμες και ρεαλιστικές λύσεις στα προβλήματα σχολικού εκφοβισμού που ανακύπτουν στη σχολική μονάδα.



Γράφημα 29: Διοργανώνει συχνά σεμινάρια κατάρτισης ο διευθυντής για να ενημερώσει τους εκπαιδευτικούς σχετικά με το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού.

Μετά την παρουσίαση των ερευνητικών αποτελεσμάτων της έρευνας μπορούμε να οδηγηθούμε σε κάποια συμπεράσματα σχετικά με τα υπό διερεύνηση ερωτήματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8ο ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

8.1 Συμπεράσματα

Από τα αποτελέσματα και με βάση τα ευρήματα της παραπάνω έρευνας σχετικά με τις αντιλήψεις και τις απόψεις των εκπαιδευτικών, σχετικά με τη σημασία του ρόλου τους στην αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού και την άποψη των ερωτώμενων σχετικά με τον τρόπο αντιμετώπισης του σχολικού εκφοβισμού από τον/την Διευθυντή/τρια η έρευνα καταλήγει στην εξαγωγή ορισμένων γενικών και συγκεκριμένων συμπερασμάτων που αντιπροσωπεύουν το δείγμα της έρευνας.

Συγκεκριμένα, επιβεβαιώνεται για άλλη μια φορά ότι ο σχολικός εκφοβισμός είναι υπαρκτός, συνεχίζει να παρατηρείται έντονα στα σχολεία της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Ο ρόλος των εκπαιδευτικών στην αντιμετώπιση του φαινομένου, τη διαχείριση περιστατικών εκφοβισμού και στην εφαρμογή προγραμμάτων πρόληψης θεωρείται σημαντικός. Επίσης, ο ρόλος τους κρίνεται από τη στάση του εκπαιδευτικού, το χρόνο αντίδρασής του να παρέμβει, από τις αντιλήψεις του σε θέματα σχολικού εκφοβισμού και ακόμα περισσότερο από τα αποτελέσματα. Από την έρευνα διαπιστώνεται ότι το 97,8% των εκπαιδευτικών, η συντριπτική πλειοψηφία δηλαδή, είναι ενημερωμένοι για τον σχολικό εκφοβισμό, ότι οι πηγές απ' όπου έχουν ενημερωθεί τους βοήθησαν να κατανοήσουν καλύτερα τη σημασία του όρου, καθώς δήλωσαν το 77,7 ότι είναι επιθετικές πράξεις που συμβαίνουν επανειλημμένα και σκόπιμα, σκοπεύουν στην υποταγή συγκεκριμένων παιδιών που δεν μπορούν να υπερασπιστούν τον εαυτό τους.

Για άλλη μια φορά ακόμη διαπιστώθηκε από την έρευνα ότι η κυρίαρχη μορφή σχολικού εκφοβισμού σε σχολεία της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης είναι ο λεκτικός εκφοβισμός, γεγονός που έχει επιβεβαιωθεί και από άλλες έρευνες, όπως από την Ευρωπαϊκή Έρευνα που πραγματοποιήθηκε στην Ελλάδα με συντονιστή το «Χαμόγελο του Παιδιού». Ο λεκτικός εκφοβισμός μπορεί λοιπόν να θεωρηθεί ως μια μορφή η οποία απαντάται περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη μορφή σε σχολεία της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Επίσης θεωρείται η πιο επικίνδυνη και μακράς διάρκειας, διότι οι λέξεις έχουν τεράστια δύναμη, μπορούν να πληγώσουν κάποιον ανεπανόρθωτα, αλλά και να εξυψώσουν, να στηρίξουν, να ενισχύσουν και να τονώσουν έναν μαθητή. Οι προσβλητικές λέξεις δημιουργούν πληγές χωρίς να φαίνονται. Επίσης, η λεκτική επίθεση μπορεί να επιφέρει ταπείνωση, εξευτελισμό, με αποτέλεσμα να αφήνει μακροχρόνια σημάδια που δεν μπορούν να επουλωθούν (Clarke, 2007).

Εξάλλου, από τα αποτελέσματα της έρευνας διαπιστώνεται ότι οι μορφές που παρατηρούνται αρκετά συχνά μετά τον λεκτικό εκφοβισμό σε σχολεία της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης είναι ο εσκεμμένος εκφοβισμός, ακολουθεί ο συναισθηματικός εκφοβισμός, η

ηλεκτρονική βία και ο σωματικός εκφοβισμός ο οποίος φαίνεται πως μειώνεται κατά πολύ σε σύγκριση με την πρωτοβάθμια εκπαίδευση και τέλος η σεξουαλική παρενόχληση παρατηρείται σε χαμηλά επίπεδα.

Ένας από τους κύριους στόχους αυτής της έρευνας ήταν να διερευνηθεί το ρόλο των εκπαιδευτικών στη διαχείριση, την πρόληψη και την αντιμετώπιση του φαινομένου του σχολικού εκφοβισμού. Το 97% των εκπαιδευτικών υποστηρίζουν ότι ο ρόλος τους στη διαχείριση, την πρόληψη και την αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού στη σχολική μονάδα είναι αρκετά, πολύ και πάρα πολύ σημαντικός. Ως εκ τούτου, ως συμπέρασμα, οι εκπαιδευτικοί μπορούν να συμβάλλουν σημαντικά και καθοριστικά στην αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού. Το εύρημα αυτό υποστηρίζεται και από τους (Farmer et al.,2011).

Όσον αφορά τον αντίκτυπο και τις συνέπειες του σχολικού εκφοβισμού στους μαθητές, το 96% των εκπαιδευτικών αισθάνονται ότι μπορούν οι επιπτώσεις να συνοδεύσουν τα θύματα αρκετά μετά την αποφοίτησή τους από το σχολείο, ή ακόμη και καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής τους. Επίσης, μπορούμε να πούμε ότι οι συνέπειες του σχολικού εκφοβισμού σε παιδιά που έχουν υποστεί εκφοβισμό οποιασδήποτε μορφής είναι σοβαρές και σε μεγάλο βαθμό μπορεί να είναι καθοριστικές για την ψυχοκοινωνική εξέλιξη και ανάπτυξη του κάθε μαθητή. Αυτή η άποψη υποστηρίζεται και από τους (Sharp & Smith, 1994) οι οποίοι αναφέρουν ότι ο σχολικός εκφοβισμός *«είναι συχνά επίμονος και μερικές φορές συνεχίζεται για εβδομάδες, μήνες ή ακόμα και χρόνια»*.

Σύμφωνα με τις απαντήσεις των ερωτηθέντων εκπαιδευτικών της έρευνας σχετικά με το πόσο σημαντική θεωρούν τη συνεργασία με τους γονείς των παιδιών που εμπλέκονται σε περιστατικά σχολικού εκφοβισμού, διαπιστώνεται από το 97% των ερωτηθέντων ότι η συχνή συνεργασία και επικοινωνία με όλους τους εμπλεκόμενους και ιδίως με τους γονείς των μαθητών που εμπλέκονται σε περιστατικά σχολικού εκφοβισμού είναι πολύ σημαντική και μπορεί να βοηθήσει στην αντιμετώπιση ή την πρόληψη των αρνητικών επιπτώσεων και των συνεπειών του εκφοβισμού. Με αυτό το εύρημα συμφωνεί και η Βόντσα (2012) η οποία αναφέρει πως οι συναντήσεις και η συμμετοχή των γονέων σε δράσεις που οργανώνονται από τους εκπαιδευτικούς στα πλαίσια της συνεργασίας για την επίλυση των προβλημάτων θεωρείται σημαντικής σημασίας.

Σύμφωνα με τις αντιλήψεις των εκπαιδευτικών σχετικά με το πόσο υπεύθυνα θεωρούν τα στελέχη μιας σχολικής μονάδας στην αντιμετώπιση πρόληψη και επίλυση του φαινομένου, οι εκπαιδευτικοί θεωρούν ότι τη μεγαλύτερη ευθύνη για την αντιμετώπιση, πρόληψη και επίλυση των φαινομένων του σχολικού εκφοβισμού μεταξύ των Εκπαιδευτικών, τη Διεύθυνση της Σχολικής Μονάδας (Διευθυντή - Διευθύντρια), των Γονέων, των Σχολικών Συμβούλων (Συντονιστών) και των Προϊσταμένων Διεύθυνσης,

φέρουν πρώτα ο/η Διευθυντής/ντρια, ακολουθούν οι Γονείς, και οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί ενώ λιγότερη ευθύνη φέρουν οι Σχολικοί Σύμβουλοι και οι Προϊστάμενοι των Διευθύνσεων. Το εύρημα αυτό υποστηρίζεται και από τους (Γραϊκάς, Μαρκάδας & Τάρη, 2013) οι οποίοι υποστηρίζουν ότι ο/η Διευθυντής/ντρια μιας σχολικής μονάδας για την εύρυθμη λειτουργία της, οφείλει, να πάρει πρωτοβουλίες προκειμένου να δράσει ο σύλλογος διδασκόντων, να συνεργαστεί με τον σχολικό σύμβουλο, και να βελτιώσει τις σχέσεις μεταξύ των εκπαιδευτικών και των γονέων υποστηρίζοντας έτσι το ρόλο του.

Οι εκπαιδευτικοί θεωρούν επίσης ότι ο πιο αποτελεσματικός τρόπος αντιμετώπισης σύμφωνα με τις απόψεις τους είναι: Αρχικά η συζήτηση με τον μαθητή, ακολουθούν η ενίσχυση των διαπροσωπικών σχέσεων, η προστασία του παιδιού που εκφοβίζεται, η ενημέρωση των γονέων του μαθητή, η αυστηρή εποπτεία, η επικοινωνία με τις συμβουλευτικές υπηρεσίες, η παρατήρηση και τέλος η πυροσβεστική αντιμετώπιση (τιμωρία των παιδιών) είναι ο τελευταίος τρόπος που θα επέλεγαν να διαχειριστούν ένα περιστατικό εκφοβιστικής συμπεριφοράς. Στην έρευνα της Βεγιάννη (2011) όπως έχει αναφερθεί και στη βιβλιογραφία, η συζήτηση με τους εμπλεκόμενους μαθητές είναι μείζονος σημασίας, καθώς πολύ χρήσιμες και σημαντικές πληροφορίες για το περιστατικό μπορούν να αντληθούν, αλλά και να βοηθήσει τους μαθητές να εκφράσουν ελεύθερα τα συναισθήματά τους και τις σκέψεις τους.

Παρατηρείται και διαπιστώνεται από τις απαντήσεις των εκπαιδευτικών που ρωτήθηκαν ότι από την αρχή του σχολικού έτους έχει καταστεί σαφές σε όλους τους εκπαιδευτικούς και τους μαθητές πως πρέπει, όταν αντιλαμβάνονται περιστατικά εκφοβιστικής συμπεριφοράς οι εκπαιδευτικοί, να τα αντιμετωπίζουν άμεσα και με βάση συγκεκριμένες οδηγίες, και οι μαθητές πρέπει να αναφέρουν το περιστατικό σε κάποιον εκπαιδευτικό.

Από τα αποτελέσματα της έρευνας το 85% των ερωτηθέντων εκπαιδευτικών θεωρούν την εφαρμογή προγραμμάτων διαχείρισης περιστατικών σχολικού εκφοβισμού και καταπολέμησης αρκετά, πολύ και πάρα πολύ αποτελεσματικά, και γι' αυτό το λόγο μπορούμε να πούμε ότι είναι απαραίτητο από τη διεύθυνση της σχολικής μονάδας να οργανώνονται προγράμματα, ημερίδες, σεμινάρια και κάθε τι άλλο που θα μπορούσε να βοηθήσει το εκπαιδευτικό προσωπικό να συμβάλλει στην καταπολέμηση του σχολικού εκφοβισμού.

Σε ένα άλλο ερώτημα της έρευνας σχετικά με το αν καλούνται ειδικοί στο σχολείο τους για να ενημερώσουν τους μαθητές σε θέματα σχολικού εκφοβισμού το 60% των εκπαιδευτικών δήλωσαν ότι δε δίνονται στους μαθητές αρκετές ευκαιρίες να ενημερωθούν σε θέματα σχολικού εκφοβισμού, με αποτέλεσμα να μη γνωρίζουν πως πρέπει να χειριστούν ή και να αντιμετωπίσουν το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού.

Σχετικά με την επιθυμία και τη διάθεση των εκπαιδευτικών να συμβάλλουν στη διαχείριση, την αντιμετώπιση και την πρόληψη του σχολικού εκφοβισμού, διαπιστώνεται ότι υπάρχει διάθεση εκ μέρους των εκπαιδευτικών, αλλά για να μπορέσουν να βοηθήσουν προς αυτή την κατεύθυνση και να υποστηρίξουν αυτή την προσπάθεια χρειάζονται συνεχή κατάρτιση και υποστήριξη από ειδικούς και αρμόδιους φορείς σε θέματα σχολικού εκφοβισμού. Είναι λοιπόν απαραίτητο να σχεδιαστούν και να οργανωθούν εκπαιδευτικά προγράμματα, σεμινάρια, εργαστήρια που να τους εκπαιδεύουν και να τους δοθούν οι απαραίτητοι πόροι, ώστε να μπορούν να αντιμετωπίσουν σωστά και αποτελεσματικά περιστατικά σχολικού εκφοβισμού στα σχολεία τους, αναπτύσσοντας έτσι συγκεκριμένους τρόπους και τεχνικές για τη διαχείριση και την αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού. Η μη λήψη μέτρων για την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών σχετικά με το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού έχει αναφερθεί σε πολλές έρευνες, όπως αυτή της Παπαλαζάρου (2015) και της Βεγιάνη (2011), ως ένα από τα βασικότερα στοιχεία που επηρεάζουν την μη αποτελεσματική αντιμετώπιση του φαινομένου του σχολικού εκφοβισμού.

Σχετικά με τις αντιλήψεις και τις απόψεις των εκπαιδευτικών για το πώς ο/η Διευθυντής/ντρια διαχειρίζεται, αντιμετωπίζει, παρεμβαίνει, οργανώνει, συνεργάζεται, δηλώνουν ότι είναι αρκετά ικανοποιημένοι από τον τρόπο που ο διευθυντής διαχειρίζεται τα περιστατικά σχολικού εκφοβισμού. Πιστεύουν ότι η άμεση δράση και παρέμβαση του/της Διευθυντή/ντριας παίζει καθοριστικό ρόλο στην αντιμετώπιση. Επίσης δηλώνουν ότι ο/η Διευθυντής/ντρια τους παροτρύνει αρκετά συχνά να συνεργάζονται μεταξύ τους για την αντιμετώπιση προβληματικών συμπεριφορών των μαθητών. Σύμφωνα με (Yeung & Leadbeater, 2010) ο/η Διευθυντής/ντρια της σχολικής μονάδας είναι εκείνος/νη που καλείται πρώτος/τη από όλους να λάβει μέτρα, να παρέμβει και να διαχειριστεί περιστατικά εκφοβισμού και ως αποτέλεσμα η στάση του και οι χειρισμοί του να είναι κρίσιμοι για την εξέλιξη μίας κατάστασης για την αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού. Επίσης, το 80% των εκπαιδευτικών θεωρούν αρκετά, πολύ και πάρα πολύ αποτελεσματική τη συνεργασία του/της Διευθυντή/ντριας με τον καθέναν από τους εκπαιδευτικούς χωριστά για την αντιμετώπιση και πρόληψη περιστατικών σχολικού εκφοβισμού. Επομένως λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω η άμεση δράση και παρέμβαση, η σωστή οργάνωση, η συνεργασία με τους εκπαιδευτικούς, του/της Διευθυντή/ντριας είναι καθοριστικής σημασίας στην αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού.

Στην ερώτηση προς τους εκπαιδευτικούς σε ποιο βαθμό ο/η διευθυντής/ντρια συνεργάζεται με τους γονείς των μαθητών που εμπλέκονται σε περιστατικά εκφοβισμού δηλώνουν το 81% ότι ο/η Διευθυντής/ντρια αναπτύσσει και καλλιεργεί συνεργασίες αρκετά, πολύ και πάρα πολύ μεγάλο βαθμό, καθώς οι παράγοντες που δρουν

ανασταλτικά στη διάγνωση, πρόληψη και αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού, σε μεγάλο βαθμό σχετίζονται με την ελλιπή συνεργασία-επικοινωνία με τους κηδεμόνες των μαθητών που παίρνουν μέρος σε περιστατικά εκφοβισμού. Επομένως έχοντας υπόψη τα παραπάνω κρίνεται επιτακτική η ανάγκη συνεργασίας του/της διευθυντή/ντριας με τους κηδεμόνες των μαθητών που παίρνουν μέρος σε περιστατικά εκφοβισμού.

Στην ερώτηση προς τους εκπαιδευτικούς σχετικά με τη συχνότητα που ο/η Διευθυντής/ντρια διοργανώνει εκδηλώσεις προκειμένου να ενημερωθούν οι γονείς των μαθητών της σχολικής μονάδας για θέματα που έχουν σχέση με το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού δηλώνουν το 51% αυτών ότι οι εκδηλώσεις που οργανώνονται δεν αρκούν, ώστε οι γονείς να ενημερώνονται κατάλληλα σε θέματα σχολικού εκφοβισμού. Σε μια σύγχρονη σχολική μονάδα οι γονείς και οι κηδεμόνες των μαθητών είναι άμεσα και έμμεσα εμπλεκόμενοι παράγοντες και συμμετέχουν στην εκπαιδευτική διαδικασία. Συνεπώς, η ενημέρωση και η οργάνωση αυτών των εκδηλώσεων έχει ως συνέπεια την καλλιέργεια και βελτίωση των στενών σχέσεων του σχολείου με την οικογένεια, ενώ μπορεί να αποδειχτεί και να συντελέσει αποτελεσματικά σε περιπτώσεις που χρήζουν άμεσης παρέμβασης σχετικά με θέματα σχολικού εκφοβισμού ή και τη στάση των μαθητών μέσα στο σχολικό χώρο.

Η διερεύνηση και η διεύρυνση των εκπαιδευτικών αναγκών των εκπαιδευτικών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στη διαχείριση, την πρόληψη και τη θεραπεία του σχολικού εκφοβισμού είναι ένα μάλλον ενδιαφέρον ζήτημα. Ο σχολικός εκφοβισμός εμφανίζεται πλέον στο σύνολο των σχολικών μονάδων, γεγονός που καθιστά επιτακτική την ανάγκη για περαιτέρω επιμόρφωση, αφού οι πτυχές του φαινομένου είναι πολλές και οι παράγοντες που καθορίζουν τις εκπαιδευτικές ανάγκες των εκπαιδευτικών ποικίλλουν και διαφοροποιούνται. Ωστόσο, το 35% των εκπαιδευτικών που συμμετείχαν σε αυτή την έρευνα δηλώνουν ότι από την πλευρά της διοίκησης της σχολικής μονάδας, δηλαδή του Διευθυντή, δε γίνονται προσπάθειες για τη διοργάνωση σεμιναρίων κατάρτισης εκπαιδευτικών σχετικά με το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού. Επομένως, συμπερασματικά είναι αναγκαίο η πολιτική του/της Διευθυντή/ντριας σε θέματα επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών να εστιάσει στις ανάγκες των εκπαιδευτικών, επικεντρώνοντας στα καθημερινά προβλήματα που αντιμετωπίζουν, αποκτώντας γνώσεις και πρακτικές εφαρμόσιμες και ρεαλιστικές λύσεις στα προβλήματα σχολικού εκφοβισμού που ανακύπτουν στη σχολική μονάδα. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας της Παπαλαζάρου (2015) αλλά και άλλων ερευνών, συμφωνούν στην άποψη ότι η κατάρτιση και η συνεχιζόμενη εκπαίδευση των εκπαιδευτικών θα πρέπει να καθιερωθεί και να διενεργείται με τρόπο συστηματικό, ώστε να ενδυναμωθεί το αίσθημα ετοιμότητάς τους απέναντι στη διαχείριση περιστατικών εκφοβισμού (Farmer et al., 2011. Holt et al., 2013,

όπ. αναφ. στο Παπαλαζάρου, 2015).

Συνοψίζοντας, είναι φανερό ότι ο ρόλος του εκπαιδευτικού στη διαχείριση, την πρόληψη και την αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού είναι υψίστης σημασίας, αποφασιστικός και αποτελεσματικός υπό προϋποθέσεις, ώστε να είναι σε θέση να συμβάλλει στη μείωση και την εξάλειψη αυτού του φαινομένου. Ένα φαινόμενο το οποίο επαναλαμβάνεται συστηματικά, δεν μπορεί να επιλυθεί γρήγορα και δραστικά, αλλά χρειάζεται συνέπεια και σταθερότητα στη αντιμετώπιση και διαχείρισή του από όλους τους εμπλεκόμενους με στόχο τη διαμόρφωση κατάλληλου σχολικού κλίματος και με απώτερο σκοπό την πάταξη του φαινομένου του σχολικού εκφοβισμού.

8.2 Προτάσεις

Από τα αποτελέσματα και τα συμπεράσματα της έρευνας ο ερευνητής μπορεί να καταλήξει σε κάποιες προτάσεις. Είναι απαραίτητο τα σχολεία να εφαρμόσουν μια καλά οργανωμένη και πολυδιάστατη παρέμβαση για την αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού, που θα περιλαμβάνει και θα απευθύνεται προς όλους τους εμπλεκόμενους της σχολικής κοινότητας (διοικητικό προσωπικό, εκπαιδευτικούς, μαθητές, γονείς, ειδικούς ψυχικής υγείας και δημόσιους φορείς).

Στην αρχή της σχολικής χρονιάς, όλοι οι μαθητές, οι εκπαιδευτικοί, το διοικητικό προσωπικό και οι γονείς πρέπει να ενημερωθούν για την τακτική, τις στρατηγικές, τις μορφές σχολικού εκφοβισμού, τις αιτίες εμφάνισης, τις επιπτώσεις και τα προγράμματα που θα εφαρμοστούν για το τρέχον σχολικό έτος προκειμένου να αντιμετωπιστεί και να προληφθεί αποτελεσματικά ο σχολικός εκφοβισμός. Επίσης, με την έναρξη της σχολικής χρονιάς θα πρέπει να συνταχθούν κανόνες σχετικοί με τον σχολικό εκφοβισμό, τους οποίους θα συντάξουν από κοινού όλοι οι εμπλεκόμενοι της σχολικής κοινότητας λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητες της σχολικής μονάδας. Οι σχολικοί κανόνες που θα συνταχθούν χρειάζεται να είναι σαφείς, να αφορούν όλες τις εκφάνσεις του σχολικού εκφοβισμού, να είναι αναρτημένοι σε πολλά εμφανή σημεία του σχολείου και να κοινοποιηθούν προς όλους του εμπλεκόμενους. Επίσης, πρέπει να γίνεται εκτενής αναφορά κάθε φορά που αυτοί παραβιάζονται ή δεν τηρούνται από όλους.

Οι εκπαιδευτικοί για να μπορέσουν να υπηρετήσουν το ρόλο τους πρέπει άμεσα να επεμβαίνουν εφαρμόζοντας τις στρατηγικές που θα έχουν τεθεί από την αρχή της σχολικής χρονιάς, για να αποτρέψουν τα περιστατικά εκφοβισμού κάθε μορφής ανάμεσα στους μαθητές. Είναι επιτακτική ανάγκη οι εκπαιδευτικοί να δράσουν άμεσα και χωρίς καθυστέρηση ακόμα και σε λιγότερο σοβαρά κατά τη γνώμη τους περιστατικά θυματοποίησης μαθητών.

Οι εκπαιδευτικοί για να μπορέσουν να υποστηρίξουν το ρόλο τους στη διαχείριση

περιστατικών σχολικού εκφοβισμού που τους αναφέρονται πρέπει να τα αντιμετωπίζουν με όσο το δυνατόν μεγαλύτερη διακριτικότητα, ώστε να μην στιγματίζονται οι μαθητές που έπεσαν θύματα εκφοβισμού αλλά ούτε και οι μαθητές που άσκησαν εκφοβισμό (θύτες).

Οι εκπαιδευτικοί πρέπει να διασφαλίζουν την ανωνυμία και να προστατεύουν τους μαθητές θύματα και πολύ περισσότερο τους παρατηρητές που αναφέρουν ή καταγγέλλουν περιστατικά εκφοβισμού που έχουν πέσει στην αντίληψή τους. Αυτό διότι πολλές φορές τα θύματα και οι παρατηρητές δε θέλουν να αναφέρουν ή και να καταγγείλουν τα περιστατικά από το φόβο τους για αντίποινα από τους θύτες. Επίσης οι εκπαιδευτικοί του σχολείου, όταν αποφασίσουν να παρέμβουν συζητώντας με το θύμα, πρέπει αρχικά να στηρίξουν το μαθητή και σε καμιά περίπτωση να μην προσπαθήσουν να του επιρρίψουν ευθύνη, καθώς έτσι ενισχύουν την πράξη του θύτη.

Οι εκπαιδευτικοί δεν πρέπει να ασχολούνται μόνο με τους μαθητές που δέχτηκαν εκφοβισμό αλλά στον ίδιο βαθμό και με το ίδιο ενδιαφέρον να ασχολούνται και με τους επιθετικούς μαθητές. Αξίζει να σημειωθεί ότι δεν ασχολούνται με το μαθητή θύτη μόνο για να τον επιπλήξουν ή και να του επιβάλουν ποινές τιμωρώντας τους για τις πράξεις τους, αλλά να προσπαθούν να τον προσεγγίσουν δείχνοντας το πραγματικό ενδιαφέρον τους και να τον στηρίξουν όταν εκείνος ζητά τη βοήθειά τους.

Οι εκπαιδευτικοί για να μπορέσουν να στηρίξουν τον καθοριστικό και σημαντικό ρόλο τους σχετικά με τα μέτρα πρόληψης που έχουν τεθεί από την αρχή του σχολικού έτους πρέπει να ανιχνεύουν τους «κρυφούς» χώρους μέσα στο σχολείο, ώστε αυτοί οι χώροι να επιτηρούνται περισσότερο και επαρκώς από τους εκπαιδευτικούς κατά την ώρα των διαλειμμάτων και όχι μόνο, καθώς οι μαθητές γνωρίζουν για αυτού του είδους τυπικές και επιφανειακές εφημερίες.

Τέλος, οι εκπαιδευτικοί για να μπορέσουν να στηρίξουν και να ενισχύσουν τον ρόλο τους σε αυτό το πολυδιάστατο φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού και ιδιαίτερα στην αντιμετώπιση τέτοιων κοινωνικών φαινομένων πρέπει δια μέσου προγραμμάτων πρόληψης, της προσεκτικής διαχείρισης και μέσω της εκπαίδευσης των ιδίων, να μεταδώσουν και να καλλιεργήσουν στους μαθητές την έννοια της ενσυναίσθησης.

«Μην κάνεις και μη λες στους άλλους αυτό που δεν θέλεις να κάνουν και να πουν οι άλλοι σε εσένα»

Όταν ο εκπαιδευτικός μπορέσει και καταφέρει να ενσταλάξει στους μαθητές διάθεση να εφαρμόσουν και να συμμορφωθούν με αυτόν τον κανόνα, τότε θα τους έχει διδάξει ένα μάθημα με το οποίο μπορούν να αξιολογήσουν τη θέση τους και τη θέση των άλλων. Έτσι με αυτόν τον τρόπο σε πολλούς, θα έχει ανοίξει διάπλατα η πόρτα που θα τους επιτρέψει να γίνουν μέρος της σχολικής κοινωνικής πραγματικότητας χωρίς εκφοβισμό, οδεύοντας

έτσι σε ένα σχολικό κλίμα προόδου και σεβασμού προς το συνάνθρωπο. Με αυτά τα απλά λόγια κλείνει αυτή η εργασία προσδοκώντας από τους αναγνώστες να το κάνουν πράξη. Εφαρμόζοντας όλοι τον παραπάνω κανόνα θα είμαστε σε θέση να καλυτερέψουμε την ύπαρξη μας, κι εκείνη των γύρω μας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση

Αθανασιάδου, χ., & Ψάλτη, Α. (2011). Γνώσεις και απόψεις των εκπαιδευτικών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης για τον εκφοβισμό στο σχολείο. *Hellenic Journal of Psychology*, 8, 66-95.

Αθανασούλα-Ρέππα, Α.(1999). Επίπεδα και όργανα λήψης εκπαιδευτικών αποφάσεων. Στο Α. Κόκκος (Επιμ.), Διοίκηση Εκπαιδευτικών Μονάδων. Διοίκηση Ανθρώπινου Δυναμικού (σς.80-96). Τόμος Α. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Ανδρέου, Ε., & Smith, P.K. (2002). Το φαινόμενο 'bullying' στο χώρο του σχολείου και η άσκηση σωματικής και ψυχολογικής βίας από συνομηλίκους Παιδαγωγική Επιθεώρηση

Ανθοπούλου, Α. (1999). Διαχείριση Ανθρώπινου Δυναμικού. Στο: Α. Κόκκος (Επιμ.), Διοίκηση Εκπαιδευτικών Μονάδων (σελ. 17-92). Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Αντωνίου, Α.-Σ. (2006). Επαγγελματίες υγείας στη διάγνωση και αντιμετώπιση θυμάτων ενδο-οικογενειακής βίας. Σεμινάριο στο Κέντρο Επαγγελματικής Κατάρτισης Γενικού Νοσοκομείου Ελευσίνας «Θριάσιο» στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Υγεία-Πρόνοια 2000-2006»

Αρτινοπούλου, Β. (2001). Βία στο σχολείο, Έρευνες και πολιτικές στην Ευρώπη Αθήνα: Μεταίχμιο

Αντζουλή, Α. & Ηξιοπούλου, Χ. (2015). Έρευνα για το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού σε Δημοτικά σχολεία του Δήμου Αθηναίων. Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης: Αθήνα. Διαθέσιμο: <file:///C:/Users/loannis/Downloads/139-221-1-SM.pdf>. Ανασύρθηκε: 19/11/2019.

Βεγιάννη, Ε.(2011). Η αντίληψη και η συμβουλευτική παρέμβαση του εκπαιδευτικού της Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης γύρω από τον σχολικό εκφοβισμό (Bullying)/ διπλωματική εργασία. Πανεπιστήμιο, Πατρών.

Βόντσα, Α. (2012). Σχέσεις σχολείου και οικογένειας. Το ζήτημα της γονεϊκής εμπλοκής ατόμων που προέρχονται από διαφορετικά εθνοπολιτισμικά περιβάλλοντα,. Μεταπτυχιακή εργασία στο Α.Π.Θ.

Γαλανάκη, Ε. (2010α). Σχολικός εκφοβισμός: Πόσο αποτελεσματικές είναι οι παρεμβάσεις; Πρακτικά του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), 5ο Πανελλήνιο Συνέδριο με θέμα «Μαθαίνω πώς να μαθαίνω», 7–9 Μαΐου 2010.

Γαλανάκη, Ε. (2010β). Βέλτιστες Πρακτικές για την Αντιμετώπιση του Σχολικού Εκφοβισμού: Τι Δείχνει η Σύγχρονη Έρευνα. Στον συλλογικό τόμο: Η Ειδική Αγωγή Αφετηρία Εξελίξεων στην Επιστήμη και στην Πράξη. Αθήνα:

Γεωργίου, Σ. (2000). Σχέση σχολείου-Οικογένειας και ανάπτυξη του παιδιού. Αθήνα:

Ελληνικά Γράμματα .

Γραίκος, Ν., Μαρκάδας, Σ. & Τάρη, Ε. (2013). Αρμοδιότητες Σχολικών Συμβούλων, διευθυντών Σχολικών μονάδων και Συλλόγου διδασκόντων για ζητήματα σχολικής βίας: Γενικό νομοθετικό και τυπικό πλαίσιο, εναλλακτικές προτάσεις αντιμετώπισης της σχολικής βίας με τη συνεργασία των εμπλεκόμενων φορέων. στο(συντ. Σοφία Βαβέτση & Αικατερίνη Σουσαμίδου). *Επιθετική Συμπεριφορά στο Σχολείο - Ζητήματα και Προτάσεις*. Θεσσαλονίκη: Φυλάτος.

Ζαλβανός, Μ. (2006). Οργάνωση Συμπεριφορά. Αθήνα: Εκδόσεις Σταμούλη.

Θάνος, Θ. (2012). Αποκλίνουσα και παραβατική συμπεριφορά των μαθητών στο σχολείο. Οι απόψεις των εκπαιδευτικών Νηπιαγωγείο - Δημοτικό σχολείο. (Γ. Πανούσης, Πρόλογος - Επίμετρο) Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.

Θάνος, Θ.(2017). Σχολική Διαμεσολάβηση. Θεωρία, Εφαρμογή, Αξιολόγηση. Θεσσαλονίκη: Κυριακίδη.

Θάνος, Θ. (2017). Σχολική βία, εκφοβισμός και παραβατικότητα των μαθητών. Στο: *Η Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης στην Ελλάδα. Ερευνών Απάνθισμα*. Θάνος, Θ. (Επιστ. Επιμ.). Αθήνα: Gutenberg

Θεριανός, Κ. (2008). Η παθολογία του σχολείου. Διαθέσιμο:

www.alfavtta.gr/.../art8621a.php. Ανασύρθηκε: 19/11/2019

Ίδρυμα Θεμιστοκλή και Δημήτρη Τσάτσου, (2015) Οδηγός διαχείρισης περιστατικών σχολικής βίας & εκφοβισμού. Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου <http://www.cecl.gr>

Κάπαρη, Κ. (2014). Σχολικός εκφοβισμός και θυματοποίηση στο Γυμνάσιο: Ο ρόλος των εξωγενών και των ενδογενών χαρακτηριστικών του σχολείου στο πλαίσιο της οικοσυστημικής προσέγγισης (Διδακτορική Διατριβή). Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Ιωάννινα.

Κασάπη, Σ. (2007). Εκφοβισμός και θυματοποίηση συνομηλίκων σε χώρους προσχολικής αγωγής Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Κατσαρού, Ε. Πιτσιάβας, Δ. & Κάκκος, Γ.(2016). Η διαμόρφωση θετικού κλίματος ως παράγοντας αποτελεσματικότητας της εκπαιδευτικής μονάδας και ο καταλυτικός ρόλος του διευθυντή. Επιστημονικό Εκπαιδευτικό Περιοδικό «εκπ@ιδευτικός κύκλος», Vol.4(No.3),184207. Ανακτήθηκε 12 Δεκ., 2019 από

<http://journal.educircle.gr/images/teuxos/2016/teuxos3/teuxos310.pdf>

Κανδαράκης, Α. (2004). Συνυπάρχουν οι μαθησιακές δυσκολίες με τα προβλήματα συμπεριφοράς. Θεωρητική διερεύνηση- Πρακτική Αντιμετώπιση. Αθήνα: Σαββάλας.

Κουρκούτας, Η. (2007). Προβλήματα συμπεριφοράς στα παιδιά: Παρεμβάσεις στο πλαίσιο της οικογένειας και του σχολείου. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Κούτρας, Β. & Γιαννοπούλου, Μ. (2015). Μορφές βίαιης συμπεριφοράς μεταξύ των

παιδιών στο χώρο του σχολείου: Παρεμβάσεις για την αντιμετώπισή της. Επιστημονική Επετηρίδα Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.

Κυριακίδη, Μ. (2013). Ο σχολικός εκφοβισμός σε έξαρση. Περίληψη ημερίδας της «Πυξίδας» για την αποτροπή των φαινομένων σχολικού εκφοβισμού.

Κωνσταντινίδου, Μ. (2005). Σχολικός εκφοβισμός: Φαινόμενο θυματοποίησης ή μαγκιά.

Διαθέσιμο:<http://4grkids.pbworks.Com/w/page/968933/FrontPage>.

Ανασύρθηκε : 20/11/2019.

Κυριαζή, Ν. (2011). Η κοινωνιολογική έρευνα: Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών. Αθήνα : Πεδίο.

Μανιάτης, Π. (2010). Σχολική βία και ετερότητα στην Ελλάδα. Η αναγκαιότητα της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης. Μέντορας.

Μαγγανάς, Α., & Λάζος, Γ. (1997). Κοινωνικές αξίες των παραβατικών και των μη παραβατικών. Αθήνα: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Πάντειου Πανεπιστημίου.

Μάνος, Μ. (1998). Βασικά στοιχεία κλινικής ψυχιατρικής. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.

Μυλωνάκου, Η. (2009). Συνεργασία σχολείου οικογένειας και κοινότητας. Αθήνα: Αυτοέκδοση.

Μπογιατζόγλου Ν., Βίλλη Μ., Γαλάνη Α. (2012). Το Φαινόμενο του Σχολικού Εκφοβισμού και Προγράμματα Πρόληψης του. e-Περιοδικό Επιστήμης & Τεχνολογίας, τεύχος 25. Διαθέσιμο:http://ejst.teiath.gr/issues/issue_25/Bogiatzoglou_25.pdf. Ανασύρθηκε: 10/12/2019.

Μπογιατζόγλου Ν., Βίλλη Μ., & Γαλάνη Α. (2015). Το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού και προγράμματα πρόληψής του, e-Περιοδικό Επιστήμης και Τεχνολογίας, 15-23.

Νακάκης, Κ. & Ουζούνη, Χ. (2011). Η Αξιοπιστία και η Εγκυρότητα των Εργαλείων Μέτρησης σε Ποσοτικές Μελέτες. Νοσηλευτική 2011, 50(2): 231-239. Διαθέσιμο:http://utopia.duth.gr/xsakonid/index_htm_files/1_5_2015.pdf. Ανασύρθηκε 18/11/2019.

Πανούσης, Γ. (2013). Ενδοσχολική βία, Στο: Σχολική βία και παραβατικότητα.

Παπαλαζάρου (2015). Επιθετική συμπεριφορά μεταξύ μαθητών/τριών γυμνασίου: Η οπτική των εκπαιδευτικών/ διπλωματική εργασία. Πανεπιστήμιο, Θεσσαλονίκης.

Παπάνης, Ε. (2008). Σχολική βία: Φαινόμενο της εποχής. Διαθέσιμο:

www.iatronet.gr/article.asp?art_id=6022. Ανασύρθηκε: 15/11/2019

Παραδεισιώτη, Α. & Τζιόγκουρος, Π. (2008). Η εκφοβιστική συμπεριφορά μεταξύ των μαθητών στο σχολείο- Εγχειρίδιο για τους εκπαιδευτικούς. Διαθέσιμο:http://www.moec.gov.cy/edu/psychology/pdf/dafni_teachers.pdf.

Ανασύρθηκε: 19/11/2019

Πετρόπουλος, Ν. & Παπαστυλιανού, Α. (2000). Επιθετικότητα στο σχολείο. Προτάσεις για πρόληψη και αντιμετώπιση. Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.

Ρούσσου, Αλ. (2010). Το φαινόμενο της θυματοποίησης παιδιών από παιδιά στα σχολεία- Χαρακτηριστικά των παιδιών θυτών και θυμάτων και του περιβάλλοντός τους. Στο Άλ. Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου (δ/ση έκδοσης), Ομαδική βία και επιθετικότητα στα σχολεία (σ. 241-258). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Σαϊτής, Χ. (2007). Ο Διευθυντής στο σύγχρονο σχολείο. Αθήνα: Αυτοέκδοση.

Σαϊτής, Χ. (2008). Εκπαιδευτικό Υλικό της Ενότητας. *Οργάνωση και Διοίκηση Δομών Εκπαίδευσης*, Αθήνα. Ανακτήθηκε 20 Νοεμβρίου, 2019 από <https://repository.edulll.gr/edulll/bitstream/10795/1377/2/1377.pdf>

Σαϊτής, Χ. & Σαϊτή, Α. (2011). Εισαγωγή στη διοίκηση της εκπαίδευσης : Θεωρία και μελέτη περιπτώσεων.

Σμυρναίου, Ζ. (2014). Εννοιολογική οριοθέτηση του φαινομένου της σχολικής βίας και του εκφοβισμού και σύγχρονες ερμηνευτικές προσεγγίσεις. Ανακτήθηκε, 18 Δεκεμβρίου, 2019 από: <https://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/PPP263/>.pdf

Σπυρόπουλος, Φ. (2007). Bullying «το πρώτο βήμα» στην παραβατικότητα.

Διαθέσιμο: www.theartofcrime.gr/assets/Bullying.doc. Ανασύρθηκε: 16/11/2019

Σώκου, Κ. (2003). Η Προαγωγή της Ψυχικής και Κοινωνικής Υγείας ως Πολιτική Πρόληψης της Βίας στο Σχολείο.

Τσιάντης, Ι. (2008). Ενδοσχολική Βία. 11ο Πρόγραμμα Προαγωγής Ψυχικής Υγείας, Αθήνα.

Τσιάντης, Γ. (2010). Δραστηριότητες στην τάξη για την πρόληψη του εκφοβισμού και της βίας μεταξύ των μαθητών - εγχειρίδιο εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού.

Τσιγκάνου, Ι., Δασκαλάκη, Κ., Τσαμπαρλή, Δ. (2004). Εικόνες και αναπαραστάσεις βίας στο Ελληνικό σχολείο. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

ΥΠ.ΠΑΙ.Π. Κύπρου (2015). Πρόληψη, αντιμετώπιση και διαχείριση περιστατικών σχολικού εκφοβισμού. Λευκωσία .Ιστοσελίδα: <http://www.moec.gov.cy>

Χαραλαμποπούλου, Ι. (2014, Μάρτιος 1). Ένας στους τρεις μαθητές γυμνασίου λυκείου θύματα bullying. Protothema.

Διαθέσιμο: <http://www.protothema.gr/greece/article/357649/enas-stous-treis-mathites-gumnasioulukeiou-thuma-bullying/>. Ανακτήθηκε: 10/11/2019

Χηνάς, Π. & Χρυσοφίδης, Κ. (2000). Επιθετικότητα στο σχολείο: Προτάσεις για πρόληψη και αντιμετώπιση. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.

Εγκύκλιος: Εγκύκλιος του Υπουργείου Παιδείας & Θρησκευμάτων (03-10-2014),

Αρ.Πρωτ.9103 «Εγκύκλιος Υλοποίησης των Πράξεων «Ανάπτυξη και Λειτουργία Δικτύου Πρόληψης και Αντιμετώπισης φαινομένων της Σχολικής Βίας και εκφοβισμού (ΣΒΕ) στους Άξονες Προτεραιότητας 1,2 και 3» του ΕΠ «Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση», σχολικού έτους 2014-2015.

Ξενόγλωσση

Albee, G. W.(1996). A model for classifying prevention programs. In G. W. Albee, J. M. Joffe & L.A. Dusenbury (Eds), *Prevention, Powerlessness & Politics: Readings on Social Change*, (13–22), Newbury Park, Ca: Sage.

Alcaraz, R., Kim, T. & Gendron, B. (2010). *Bullying in Schools*. University of California.

Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50, p. 179-211.

Alward, M. (2005). *Bullying: How to Help Your Child Cope*. Διαθέσιμο: <http://nefeli.lib.teicrete.gr/browse/seyp/ker/2009/KarkanakiMelpo,KaffetziPolyxeni/attached-document-1279269634-544117-20435/Karkanaki2009.pdf>. Ανασύρθηκε: 18/11/2019

Ahtola, A., Haataja, A., Karna, A., Poskiparta, E., & Salmivalli, C. (2012). For children only Effects of the KiVa antibullying program on teachers. *Teaching and Teacher Education*, 28, 851-859.

Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, Inc.

Bauman, S., & Yoon, J. (2014). *This issue: Theories of bullying and cyber bullying*. *Theory Into Practice*.

Besag, E.V. (1989) & Olweus, D. (1993) *What is Bullying*. Διαθέσιμο: www.youthviolence.edschool.virginia.edu.mht. Ανασύρθηκε: 15/11/2019

Blaquieres, M.-G. (2009). *Ο Οδηγός των Εφήβων*, μτφ. Καλογεράκη Ευφροσύνη. Αθήνα: Εκδ. Χρήστος Ε. Δαρδανός.

Byrne, B. (1994). Bullies and victims in a school setting with reference to some Dublin schools. *Irish Journal of Psychology*, 15, 574-586.

Burger, C., Strohmeier, D., Sprober, N., Bauman, S., & Rigby, K. (2015). How teachers respond to school bullying: An examination of self-reported intervention strategy use, moderator effects, and concurrent use of multiple strategies. *Teaching and Teacher Education*, 51, 191-202.

Carney, A. & Merrell, K.,(2001). Bullying in Schools: Perspectives on Understanding and Preventing an International Problem, *School Psychology International*, 22, 364- 382

Cornell, D. & Mayer, M. (2010). Why do school order and safety matter? *Educational*

Researcher, 39 (1), 7-15. Doi: 10.3102/0013189X09357616

Clarke, M.J. (2007). Verbal Bullying- Words Are Powerful. Διαθέσιμο: <http://ezmearicles.com/?Verbal-Bullymg—Words-ArePowerful&id=883128>

Ανασύρθηκε: 16/11/2019

Craig, W.M., Henderson, K. & Murphy, J.G. (2000). Prospective teachers' attitudes toward bullying and victimization. *School Psychology International*, 21, 5–21.

Craig, K., Bell, D., & Leschied, A. (2011). Pre-service teachers' knowledge and attitudes regarding school-based bullying. *Canadian Journal of Education*, 34(2), 21-33.

Davis, J., Merrin, G., Ingram, K. & Espelage, D. (2019). Examining Pathways between Bully Victimization, Depression, & School Belonging Among Early Adolescents. *Journal of Child and Family Studies*, 1-4. Doi: 10.1007/s10826-019-01340-9

Day, C. (2003). Η εξέλιξη των Εκπαιδευτικών. *Αθήνα: Μπρρ Α. Βακάκη.*

Debarbieux, E. (2004). Les enquêtes de victimation en milieu scolaire: Leçons critiques et innovations méthodologiques. *Deviance et Societe*, 3(28), 317-333.

DeKalb, J. (1999). Student Truancy. *ERIC Digest*, 125, 1-7.

De Pedro, K. T., Gilreath, T. & Berkowitz, R. (2016). A latent class analysis of school climate among middle and high school students in California public schools. *Children And Youth Services Review*, Vol. 63, 10-15. Doi: 10.1016/j.childyouth.2016.01.023

De Wet, C. (2004). The extent and causes of learner vandalism at schools. *South African Journal of Education*, 24(3), 206-211.

Dupper, D. & Meyer-Adams, N. (2002). Low-level violence: A neglected aspect of school culture. *Urban Education*, 37 (3), 350-364. Doi: 10.1177/00485902037003003

Espelage, D. B. (2000). Examining the social context of bullying behaviours in early adolescence. *American Journal of Preventive Medicine*

Espelage, D., Shea, M., Shi, W., Wang, C. & Gonzalez, V. (2016) 'Parents and Teachers' Perspectives on School Bullying Among Elementary School-Aged Asian and Latino Immigrant Children', *Asian American Journal of Psychology*, Vol. 7, No2:83-96

Eriksen, T. L. (2012). The Effects of Bullying in Elementary School. *IZA* .

Eron, L. D. & Huesmann, L.R. (1984). The control of aggressive behavior by changes in attitudes, values, and the conditions of learning. *Advances in the study of aggression*, 1, 139–171.

Eron, L. D., Huesmann, L. R., Dubow, E., Romanoff, R. & Yarmel, P.W. (1987). Aggression and its correlates over 22 years. In *Childhood aggression and violence* (pp. 249–262). US: Springer.

Farrington, David P. (1993). Understanding and Preventing Bulling. The University of Chicago Press.

- Farmer, T. W., & Xie, H. (2007).** Aggression and school social dynamics: The good, the bad and the ordinary. *Journal of School Psychology*.
- Farmer, T. W., Lines, M. M., & Hamm, J. V. (2011).** Revealing the invisible hand: The role of teachers in children's peer experiences. *Journal of Applied Developmental Psychology, 32*, 247-256.
- Furlong, M. J., Soliz, A. C., Simental, J. M., & Greif, J. (2004).** Bullying and abuse on school campuses. In C. Spielberger (Ed.), *Encyclopedia of applied psychology* (pp. 295-302). Oxford, GB: Elsevier.
- Flannery, D. S. (2004).** Impact of exposure to violence in school on child and adolescent mental health and behavior. *Journal of Community Psychology*.
- Gendron, B. P., Williams, K. R. & Guerra, N. G. (2011).** An analysis of bullying among students within schools: Estimating the effects of individual normative beliefs, self-esteem, and school climate. *Journal of School Violence, 10* (2), 150-164. Doi:10.1080/15388220.2010.539166
- Gullatt, D. E., & Lemoine, D. A. (1997).** The School Truancy Dilemma. *ERIC*, 1-15.
- Graham, S., & Juvonen, J. (1998).** Self-blame and peer victimization in middle school: An attributional analysis. *Developmental Psychology*,
- Gruber J. & Fineran S. (2008).** Sexual Harassment At School- More Harmful Than Bullying. Διαθέσιμο: <https://www.sciencedaily.com/releases/2008/04/080423115922.htm>. Ανασύρθηκε: 19/11/2019.
- Gladden, R. M., Vivolo-Kantor, A. M., Hamburger, M. E., & Lumpkin, C. D. (2014),** Bullying Surveillance among youths: Uniform definitions for public health and recommended data elements, The National Centre of Inquiry Prevention and Control, Centers for Disease Control and Prevention and the United States Department of Education.
- Hanish, L.D., Ryan, P., Martin, C.L. & Fabes, R.A. (2005).** The social context of young children's peer victimization. *Social Development, 14* (1), 2-19. doi: 10.1111/j.1467-9507.2005.00288.x
- Haynes, N. (1998).** Creating safe and caring school communities: Comer school development program schools. *Journal of Negro Education, 65* (3), 308-314. Doi:10.2307/2967347
- Hartzell, G. & Petrie, T. (1992).** The Principal and Discipline: Working with School Structures, Teachers, and Students. *The Clearing House, 65* (6), 376-380. Retrieved November 25, 2019 from <https://www.jstor.org/stable/30185841>
- Harris, A. (2013).** School improvement: What's in it for schools? (2nd ed.). New York: Routledge.

Hein, N. (2014) 'Parental positions in school bullying: The production of powerlessness in home-school cooperation'. In Schott, R. M. and Sondergaard, D. M. (Eds), *School bullying New theories in context*, New York, Cambridge University Press.

Hale, R., Fox, C.L. & Murray, M. (2017) "As a Parent You Become a Tiger": Parents Talking about Bullying at School', *J Child Fam Stud*, Vol. 25: 2000-2015

Holt, M. K., Vivolo-Kantor, A. M., Polanin, J. R., Holland, K. M., DeGue, S.,

Jarboe, E. (2008). I'm Rubber and You're Glue: Handling Emotional Bullies.

Διαθέσιμο:<http://www.christian-mommies.com/special-features/just-for-moms/im-rubber-youre-glue-handting-emotional-buties/>. Ανασύρθηκε:

18/11/2019.

Jackson, C. (2006). E-Bully, Teaching Tolerance. Διαθέσιμο:

<http://www.tolerance.org/magazine/number-29-spring-2006/feature/e-bully>. 19/11/2019

Jarvis, P. (2004). Συνεχιζόμενη κατάρτιση και εκπαίδευση. Αθήνα : Μεταίχμιο.

Kaltiala-Heino, R., Rimpelä, M., Rantanen, P., Rimpelä, A. (2000). Bullying at school- an indicator of adolescents at risk for mental disorders. *Journal of Adolescence*, 23, 661-674.

Kuperminc, G., Leadbeater, B., Emmons, C. & Blatt, S. (1997). Perceived school climate and difficulties in the social adjustment of middle school students. *Applied Developmental Science*, 1(2), 7688. Doi:10.1207/s1532480xads0102

Kuperminc, G., Leadbeater, B. & Blatt, S. (2001). School social climate and individual differences in vulnerability to psychopathology among middle school students. *Journal of School Psychology*, Vol. 39 (No.2), 141-159. Doi: 10.1016/S0022-4405(01)00059-0

Kidder, R. M. (2010). Good kids, tough choices: How parents can help their children do the right thing. London: John Wiley & Sons.

Klein, J., Cornell, D. & Konold, T. (2012). Relationships between bullying, school climate, and student risk behaviors. *School Psychology Quarterly*, 27(3), 154-169. <http://dx.doi.org/10.1037/a0029350>

Klomek, A. B., Sourander, A., Kumpulainen, K., Piha, J., Tamminen, T., Moilanen, I. & Gould, M. S. (2008). Childhood bullying as a risk for later depression and suicidal ideation among Finnish males. *Journal of affective disorders*, 109(1), 47-55.

Layman, D. L., Hussey, D. L., & Laing, S. J. (2002). Music therapy assessment for severely emotionally disturbed children: A pilot study. *Journal of Music Therapy*, 39(3), 164-187.

Louwes, J. (2009). Ψευτοπαλικαρισμός στα σχολεία. Διαθέσιμο:

www.enet.gr/?i=news.el.article&id=81171. Ανασύρθηκε: 16/11/2019

- Linden, M. (2009).** *Sexual bullying: thousands of pupils suspended*. Διαθέσιμο: <http://www.independent.co.uk/news/education/education-news/sexual-bullying-thousands-of-pupils-suspended-1226341.html>. Ανασύρθηκε: 19/11/2019.
- Loeber, R. & Dishion, T. (1983).** Early predictors of male delinquency: a review. *Psychological bulletin*, 94(1), 68.
- Mayer, M. & Furlong, M. (2010).** How safe are schools? *Educational Researcher*, 39(1), 16-26. Doi: 10.3102/0013189X09357617
- Matjasko, J. L. & Reid, G. (2015).** Bullying and suicidal ideation and behaviors: a meta-analysis. *Pediatrics*, peds-2014.
- Merrell, K., Gueldner, B., Ross, S. & Isava, D. (2008).** How effective are school bullying intervention programs? A meta-analysis of intervention research. *School Psychology Quarterly*, 23 (1), 26-42. Retrieved January 12, 2020 from <https://sobha.org/files/How%20Effective%20are%20School%20Bullying%20Intervention%20Programs,%20Merrell%20et%20all,%202008.pdf>
- Meristo, M. & Eisenschmidt, E. (2014).** Novice teachers' perceptions of school climate and self-efficacy. *International Journal of Educational Research*, 67, 1-10. Doi:10.1016/j.ijer.2014.04.003
- Naylor, P., Cowie, H., F., de Bettencourt, R., and Lemme, F. (2006),** 'Teachers' and pupils' definitions of bullying', *British Journal of Educational Psychology*, Vol. 76:553-576
- Nansel, T. R., Overpeck, M., Pilla, R. S., Ruan, W. J., Simons-Morton.
- O' Moore, M. & (2001).** Self-esteem and its relationship to bullying behaviour. *Aggressive Behaviour*.
- Olweus, D. (1991).** Bully/victim problems among schoolchildren: Basic facts and effects of a school based intervention programme. In D. Pepler & K. Rubin (Eds.), *The development and treatment of childhood aggression* (pp. 411-448). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Olweus, D. (1993).** Understanding children's worlds: Bullying at School. What we know and what we can do. Oxford: Blackwell Publishing.
- Olweus, D. (1993a).** Bullying at School: What We Know and What We Can Do. Cambridge, MA: Blackwell.
- Olweus, D. (1994).** Bullying at school: long-term outcomes for the victims and an effective school-based intervention program. In L. R. Huesmann (Ed.), *Aggressive behavior: Current perspectives* (pp. 97–130). New York: Plenum.
- Olweus, D. (1997).** Bully/victim problems in school: facts and intervention. *European Journal of Psychology of Education*. 12, 495-510.
- Olweus, D. (1999a).** Sweden. In P.K. Smith, Y. Morita, J. Junger-Tas, D. Olweus, R.

Catalano & P. Slee (Eds.), *The Nature of School Bullying: A Cross-National Perspective* (pp. 7-27). London: Routledge.

Olweus, D. (1999b). Harcelement et brutalites entre eleves. Paris: ESF.

Olweus, D. (2001). Peer harassment: A critical analysis and some important issues. In J. Juvonen & S. Graham (Eds.), *Peer harassment in school: The plight of the vulnerable and victimized* (pp. 3-20). New York: Guilford Press.

Olweus, D. (2009). Εκφοβισμός και βία στο σχολείο. Τι γνωρίζουμε και τι μπορούμε να κάνουμε. Αθήνα: Εταιρεία Ψυχοκοινωνικής Ανάπτυξης του Παιδιού και του Εφήβου (Ε.Ψ.Υ.Π.Ε.).

O'Moore, M. & Kirkham, C. (2001). Self - esteem and its relationship to bullying behavior. *Aggressive behavior*, 27(4), 269-283.

Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research and evaluation methods* (3rd ed.). Thousand Oaks: Sage.

Pepler, D. (2004). Mixed - gender groups, dating and romantic relationships in early adolescence. *Journal of Research on Adolescence*.

Redding, R.E., Smith, P.K., Surette, R., & Cornell, D.G. (2011). Recurrent Issues in Efforts to Prevent Homicidal Youth Violence in Schools: Expert Opinions. *New Directions for Youth Development*.

Rivers, I., Poteat, V. P., Noret, N. & Ashurst, N. (2009). Observing bullying at school: The mental health implications of witness status. *School Psychology Quarterly*, 24(4), 211.

Rigby, K. (2004). Addressing Bullying in Schools: Theoretical Perspectives and their implications. *School Psychology International*, 25, 287 - 300

Rigby, K. (2008). Σχολικός εκφοβισμός. Σύγχρονες απόψεις (Α' έκδοση). Τόπος Αθήνα.

Rigby, K. (2014). How teachers address cases of bullying in schools: A comparison of five reactive approaches. *Educational Psychology in Practice*, 30(4), 409-419.

Robinson, J. & Espelage, D. (2011). Inequities in educational and psychological outcomes between LGBTQ and straight students in middle and high school. *Educational Researcher*, 40 (7), pp. 315-330. Doi: 10.3102/0013189X11422112

Salmivalli, C., Kama, A., & Poskiparta, E. (2011). Counteracting bullying in Finland: The KiVa program and its effects on different forms of being bullied. *International Journal of Behavioral Development*, 35(5), 405-411.

Smith, P.K. & Sharp, S., (eds) (1994). *School bullying: Insights and Perspectives*, Routledge, London.

Scheidt, P. (2001). Bullying behaviors among US youth: Prevalence and association with psychosocial adjustment. *Jama*, 285(16), 2094-2100.

- Stevens, V., Van Oost, P., & De Bourdeaudhuij, I. (2000).** The effects of an anti-bullying intervention programme on peers' attitudes and behavior . *Journal of Adolescence*, 23(1), 21-34.
- Saner, E. (2007).** I was called names like slut and whore. Διαθέσιμο: <https://www.theguardian.com/world/2007/nov/30/gender.pupilbehaviour>. Ανασύρθηκε: 19/11/2019
- Salmivalli, C., Kaukiainen, A., Kaistaniemi, L., & Lagerspetz, K. (1999).** Self-evaluated self-esteem, peer-evaluated self-esteem, and defensive egotism as predictors of adolescents' participation in bullying situations. *Personality and Social Psychology Bulletin*.
- Salmivalli, C., Voeten, M., & Poskiparta, E. (2011).** Bystanders matter: Associations between reinforcing, defending and the frequency of bullying behavior in classrooms. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*,
- Sharp, S., & Smith, P.K. (Eds.) (1994).** Tackling bullying in your school. New York: Routledge.
- Smith, P.K. (2004).** Definition, Types And Prevalence Of School Bullying And Violence. Διαθέσιμο: www.oecd.org/dataoecd/27/47/33866548.ppt. Ανασύρθηκε: 16/11/2019
- Tattum, D & Tattum, E. (1992).** Social Education and Personal Development, London: David Fulton
- Taylor, D. & Tashakkori, A. (1995).** Decision participation and school climate as predictors of job satisfaction and teacher's sense of efficacy. *Journal of Experimental Education*, 63 (3), 217-227. Retrieved November 27, 2019 from <https://www.jstor.org/stable/20152452>
- Wang, C., Berry, B. & Swearer, S. M. (2013).** The Critical Role of School Climate in Effective Bullying Prevention. *Theory Into Practice*, Vol. 52(4), 296-302. Doi: 10.1080/00405841.2013.829735
- Welford, H. (2008).** Parenting, your kids-pre-teens, Bullying and school-age child. Διαθέσιμο: www.bbc.co.uk/parenting/vour kids/preteen bullying.shtml. Ανασύρθηκε: 16/11/2019
- Woolcock, N. (2009).** Thousands excluded for sexual bullying in schools. Διαθέσιμο: www.timesonline.co.uk/tol/life_and_style/.../article5451814.ece. Ανασύρθηκε: 19/11/2019
- Yeung, R., & Leadbeater, B. (2010).** Adults make a difference: The protective effects of parent and teacher emotional support on emotional and behavioral problems of peer-victimized adolescents. *Journal of Community Psychology*, 38(1), 80-98.

Yoon, J., Sulkowski, M. L. and Bauman, S. A. (2016), 'Teachers' responses to bullying incidents: Effects of teachers' characteristics and contexts', *Journal of School Violence*, Vol. 15: 91-113

Young, S. (1998) 'The Support Group Approach to Bullying in Schools', *Educational Psychology in Practice*, Vol. 14, No 1

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

Παράρτημα 1: Ερωτηματολόγιο

Ερωτηματολόγιο Έρευνας

Σχετικά με τον ρόλο των εκπαιδευτικών στη διαχείριση, πρόληψη, αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού.

Το ερωτηματολόγιο που ακολουθεί είναι ανώνυμο, απευθύνεται σε Εκπαιδευτικούς Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης και δημιουργήθηκε στα πλαίσια της Διπλωματικής εργασίας του προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών στη «Διοίκηση Εκπαιδευτικών Μονάδων» του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας με τίτλο: «Ο ρόλος των εκπαιδευτικών στη διαχείριση, πρόληψη και αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού (bullying)» Στόχος του ερωτηματολογίου είναι να διερευνήσει το ρόλο τη στάση την αντίληψη και την άποψη των εκπαιδευτικών σχετικά με την διαχείριση, αντιμετώπιση και πρόληψη του φαινομένου του σχολικού εκφοβισμού (bullying), τόσο για τους ίδιους όσο και για τον/την Διευθυντή/ντρια του σχολείου.

Βάλτε (v) σε έναν αριθμό της κλίμακας 1-5. Ο αριθμός 1 αναφέρεται σε γεγονότα που παρατηρούνται σε πολύ μικρό βαθμό, ενώ ο αριθμός 5 αναφέρεται σε γεγονότα που παρατηρούνται σε πολύ μεγάλο βαθμό. (1 Καθόλου), (2 Λίγο), (3 Αρκετά), (4 Πολύ), (5 Πάρα Πολύ).

ΕΝΟΤΗΤΑ Α: Δημογραφικά Στοιχεία

Φύλο:

Ανδρας - Γυναίκα

Ηλικία:

(Έως – 35 ετών) (36-45) (46-55) (56 ετών και άνω)

Εργασιακή κατάσταση:

Μόνιμος - Αναπληρωτής - Ωρομίσθιος

Έτη διδακτικής εμπειρίας:

(1-5) (6-10) (11-15) (16-20) (21- άνω)

Σπουδές:

(Πανεπιστήμιο Τ.Ε.Ι) (Μεταπτυχιακό Δίπλωμα) (Διδακτορικό Δίπλωμα)

Σχολική μονάδα:

(Αστική) (Ημιαστική)

ΕΝΟΤΗΤΑ Β:

Γενική εικόνα που έχουν οι εκπαιδευτικοί για το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού.

1. Είστε ενημερωμένος/η για το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού;

ΝΑΙ

ΟΧΙ

2. Εάν ναι, τι είδους ενημέρωση έχετε

α) Παρακολούθηση επιστημονικών συνεδρίων, ημερίδων, εκπαιδευτικών σεμιναρίων κ.τ.λ.

β) Πληροφορίες μέσου διαδικτύου, άρθρων, βιβλίων κ.τ.λ.

γ) Πληροφορίες μέσου έντυπου υλικού που έχει εκδώσει το Υπουργείο Παιδείας

δ) Ενημέρωση από τον Διευθυντή του σχολείου

ε) Άλλο (προσδιορίστε ακριβώς)

.....

3. Ποια είναι κατά τη γνώμη σας η σημασία του όρου του σχολικού εκφοβισμού;

α) Περιστατικό διαμάχης μεταξύ 2 παιδιών.

β) Απόρριψη ή περιθωριοποίηση από την ομάδα των συνομηλίκων διαφορετικού παιδιού κάθε φορά ανάλογα με την περίπτωση.

γ) Επιθετικές πράξεις που συμβαίνουν κατ' επανάληψη και σκόπιμα, σκοπεύουν στην υποταγή συγκεκριμένων παιδιών που δεν μπορούν να υπερασπιστούν τον εαυτό τους.

4. Οι παρακάτω μορφές σχολικού εκφοβισμού πόσο συχνά λαμβάνουν χώρα μεταξύ των μαθητών του σχολείου σας;

Σωματικός εκφοβισμός

Λεκτικός εκφοβισμός

Σεξουαλική Παρενόχληση

Εσκεμμένος Αποκλεισμός

Ηλεκτρονική βία

Συναισθηματικός εκφοβισμός

ΕΝΟΤΗΤΑ Γ:

Αντιλήψεις, απόψεις για τα το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού, και τον ρόλο του εκπαιδευτικού στην πρόληψη, διαχείριση, αντιμετώπιση.

1. Πιστεύετε ότι οι επιπτώσεις του σχολικού εκφοβισμού σε έναν μαθητή είναι σημαντικές;
2. Ο ρόλος του εκπαιδευτικού για την πρόληψη του σχολικού εκφοβισμού στη σχολική μονάδα είναι σημαντικός;
3. Ο ρόλος του εκπαιδευτικού στην αντιμετώπιση – διαχείριση του σχολικού εκφοβισμού στη σχολική μονάδα είναι σημαντικός;
4. Πόσο σημαντική είναι η συνεργασία των εκπαιδευτικών με τους γονείς των μαθητών που εμπλέκονται σε περιστατικά εκφοβισμού (θύτες θύματα) για την αντιμετώπιση των περιστατικών σχολικού εκφοβισμού;
5. Πιστεύετε ότι η στάση που θα επιλέξει ο/η εκπαιδευτικός για να διαχειριστεί κάποιο περιστατικό σχολικού εκφοβισμού παίζει καθοριστικό ρόλο στην αντιμετώπισή του;
6. Πόσο υπεύθυνα θεωρείτε τα παρακάτω στελέχη της σχολικής μονάδας για την αντιμετώπιση, πρόληψη και επίλυση των φαινομένων σχολικού εκφοβισμού;
 - Εκπαιδευτικοί
 - Διεύθυνση του σχολείου
 - Γονείς
 - Σχολικοί Σύμβουλοι (Συντονιστές)
 - Προϊστάμενοι Δ/νσης
7. Σε ποιο βαθμό οι παρακάτω τρόποι εφαρμόζονται από εσάς για την αντιμετώπιση, πρόληψη περιστατικών σχολικού εκφοβισμού;
 - Ενημέρωση των γονέων του μαθητή
 - Επικοινωνία με κοινωνικές συμβουλευτικές υπηρεσίες
 - Προστασία του παιδιού που εκφοβίζεται
 - Ενίσχυση των διαπροσωπικών σχέσεων στην τάξη
 - Περισσότερη αυστηρή επίβλεψη από το προσωπικό του σχολείου
 - Πυροσβεστική αντιμετώπιση (π.χ τιμωρία των παιδιών που εκφοβίζουν)
 - Συζήτηση με τον μαθητή
 - Παρατήρηση
 - Αδιαφορία

8. Πόσο αποτελεσματικοί είναι οι παρακάτω τρόποι αντιμετώπισης και πρόληψης του σχολικού εκφοβισμού;

- Ενημέρωση των γονέων του μαθητή
- Επικοινωνία με κοινωνικές συμβουλευτικές υπηρεσίες
- Προστασία του παιδιού που εκφοβίζεται
- Ενίσχυση των διαπροσωπικών σχέσεων στην τάξη
- Περισσότερη αυστηρή επίβλεψη από το προσωπικό του σχολείου
- Πυροσβεστική αντιμετώπιση (π.χ τιμωρία των παιδιών που εκφοβίζουν)
- Συζήτηση με τον μαθητή
- Παρατήρηση
- Αδιαφορία

9. Από την αρχή της σχολικής χρονιάς έχει γίνει σαφές στους εκπαιδευτικούς ότι όταν αντιλαμβάνονται περιστατικά εκφοβιστικής συμπεριφοράς πρέπει να τα χειρίζονται άμεσα και με βάση συγκεκριμένες οδηγίες;

10. Στο σχολείο είναι σαφές σε όλους τους μαθητές ότι όταν αντιλαμβάνονται ένα περιστατικό εκφοβιστικής συμπεριφοράς μέσα στο σχολείο πρέπει να το αναφέρουν αμέσως σε κάποιο εκπαιδευτικό;

11. Θεωρείται πως είναι αποτελεσματική η εφαρμογή προγραμμάτων διαχείρισης συγκρούσεων και καταπολέμησης του σχολικού εκφοβισμού;

12. Συμμετέχετε σε προγράμματα διαχείρισης συγκρούσεων και καταπολέμησης του σχολικού εκφοβισμού που οργανώνονται από την σχολική διεύθυνση;

13. Πόσο συχνά καλούνται ειδικοί για να ενημερώσουν τους μαθητές της σχολικής μονάδας για το σχολικό εκφοβισμό;

14. Χρειάζεται κάποια εκπαίδευση το εκπαιδευτικό προσωπικό για να μπορέσει να αντιμετωπίσει, διαχειριστεί, προλάβει τον σχολικό εκφοβισμό;

ΕΝΟΤΗΤΑ Δ:

Αντιλήψεις και απόψεις των εκπαιδευτικών σχετικά με τον τρόπο διαχείρισης , αντιμετώπισης, πρόληψης, παρέμβασης, οργάνωσης, συνεργασίας και αποτελεσματικότητας από τον διευθυντή/ντρια.

1.Είστε ικανοποιημένοι από τον τρόπο που ο/η διευθυντής/ντρια διαχειρίζεται τα περιστατικά σχολικού εκφοβισμού;

2.Πιστεύετε πως οι άμεση δράση και παρέμβαση του/της διευθυντή/ντριας παίζει καθοριστικό ρόλο στην αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού;

3.Παροτρύνει συχνά ο/η διευθυντής/ντρια τους εκπαιδευτικούς να συνεργάζονται μεταξύ τους για την αντιμετώπιση προβλημάτων συμπεριφοράς των μαθητών;

4.Συνεργάζεται συχνά ο/η διευθυντής/ντρια με κάθε έναν από τους εκπαιδευτικούς χωριστά για την αντιμετώπιση και πρόληψη περιστατικών σχολικού εκφοβισμού;

5.Θεωρείται αποτελεσματική την συνεργασία του/της διευθυντή/ντριας με τον καθέναν από τους εκπαιδευτικούς χωριστά για την αντιμετώπιση και πρόληψη περιστατικών σχολικού εκφοβισμού;

6.Ο/η διευθυντής/ντρια συνεργάζεται με τους γονείς των μαθητών που εμπλέκονται στα περιστατικά εκφοβισμού (θύτες και θύματα);

7.Οργανώνει συχνά ο/η διευθυντής/ντρια εκδηλώσεις για να ενημερωθούν οι γονείς των μαθητών της σχολικής μονάδας για το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού;

8.Οργανώνει συχνά ο/η διευθυντής/ντρια επιμορφωτικά σεμινάρια για την ενημέρωση των εκπαιδευτικών σχετικά με το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού;

Παράρτημα 2: Κατάλογος πινάκων και γραφημάτων

Κατάλογος πινάκων:

Πίνακας 1: Συχνότητα εμφάνισης των σχολικών μορφών εκφοβισμού που παρατηρούνται από τους εκπαιδευτικούς μεταξύ των μαθητών	σελ.59
Πίνακας 2: Βαθμό υπευθυνότητας των στελεχών και των εμπλεκομένων στην αντιμετώπιση και πρόληψη του σχολικού εκφοβισμού.....	σελ.64
Πίνακας 3: Επιλογή τρόπων και ο βαθμός προτεραιότητας που επιλέγουν οι εκπαιδευτικοί για την αντιμετώπιση, πρόληψη περιστατικών σχολικού εκφοβισμού.....	σελ.65
Πίνακας 4: Αποτελεσματικότητα των τρόπων αντιμετώπισης και πρόληψης του σχολικού εκφοβισμού από τους εκπαιδευτικούς.....	σελ.66

Κατάλογος γραφημάτων:

Γράφημα 1 ^ο : Το φύλο των εκπαιδευτικών.....	σελ.55
Γράφημα 2 ^ο : Ηλικία των εκπαιδευτικών.....	σελ.55
Γράφημα 3 ^ο : Εργασιακή κατάσταση των εκπαιδευτικών.....	σελ.56
Γράφημα 4 ^ο : Έτη διδακτικής εμπειρία.....	σελ.56
Γράφημα 5 ^ο : Σπουδές.....	σελ.57
Γράφημα 6 ^ο : Σχολική μονάδα που υπηρετούν.....	σελ.57
Γράφημα 7 ^ο : Κατά πόσο οι εκπαιδευτικοί είναι ενήμεροι για το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού	σελ.58
Γράφημα 8 ^ο : Πηγές ενημέρωσης των εκπαιδευτικών για το σχολικό εκφοβισμό.....	σελ.58
Γράφημα 9 ^ο : Η έννοια του όρου σχολικός εκφοβισμός.....	σελ.59
Γράφημα 10 ^ο : Συχνότητα εμφάνισης των σχολικών μορφών εκφοβισμού που παρατηρούνται από τους εκπαιδευτικούς μεταξύ των μαθητών.....	σελ.60
Γράφημα 11 ^ο : Πόσο σημαντικές είναι οι επιπτώσεις του σχολικού εκφοβισμού σε έναν μαθητή.....	σελ.61
Γράφημα 12 ^ο : Πόσο σημαντικός είναι ο ρόλος του εκπαιδευτικού στην πρόληψη του σχολικού εκφοβισμού.....	σελ.61
Γράφημα 13 ^ο : Πόσο σημαντικός είναι ο ρόλος των εκπαιδευτικών στην διαχείριση, αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού.....	σελ.62
Γράφημα 14 ^ο : Πόσο σημαντική είναι η συνεργασία των εκπαιδευτικών με τους γονείς στην αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού.....	σελ.63
Γράφημα 15 ^ο : Πόσο καθοριστική είναι η στάση που θα επιλέξουν οι εκπαιδευτικοί να διαχειριστούν περιστατικά σχολικού εκφοβισμού και αν παίζει καθοριστικό ρόλο στην αντιμετώπιση του φαινομένου.....	σελ.64

Γράφημα 16 ^ο : Πόσο σαφές έγινε στους εκπαιδευτικούς όταν αντιλαμβάνονται περιστατικά εκφοβιστικής συμπεριφοράς με την οποία αντιμετωπίζονται άμεσα και βάσει ειδικών οδηγιών.....σελ.67	σελ.67
Γράφημα 17 ^ο : Πόσο σαφές έγινε στους μαθητές όταν αντιλαμβάνονται κάποιο περιστατικό εκφοβιστικής συμπεριφοράς μέσα στο σχολείο πρέπει να το αναφέρουν αμέσως σε έναν εκπαιδευτικό.....σελ.68	σελ.68
Γράφημα 18 ^ο : Πόσο αποτελεσματική είναι η εφαρμογή προγραμμάτων διαχείρισης συγκρούσεων και καταπολέμησης του σχολικού εκφοβισμού.....σελ.69	σελ.69
Γράφημα 19 ^ο : Συμμετοχή εκπαιδευτικών σε προγράμματα διαχείρισης συγκρούσεων και καταπολέμηση του σχολικού εκφοβισμού που διοργανώνονται από τη διεύθυνση του σχολείου.....σελ.70	σελ.70
Γράφημα 20 ^ο : Πόσο συχνά καλούνται ειδικοί για να ενημερώσουν τους μαθητές της σχολικής μονάδας σχετικά με τον σχολικό εκφοβισμό.....σελ.70	σελ.70
Γράφημα 21 ^ο : Χρειάζεται το εκπαιδευτικό προσωπικό εκπαίδευση να αντιμετωπίσει, να διαχειριστεί, να προλάβει το σχολικό εκφοβισμό.....σελ.71	σελ.71
Γράφημα 22 ^ο : Πόσο ικανοποιημένοι είναι οι εκπαιδευτικοί από τον τρόπο που ο/η διευθυντής/ντρια διαχειρίζεται τα περιστατικά σχολικού εκφοβισμού.....σελ.72	σελ.72
Γράφημα 23 ^ο : Πόσο καθοριστικός είναι ο ρόλος του διευθυντή στην αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού παρεμβαίνοντας άμεσα.....σελ.73	σελ.73
Γράφημα 24 ^ο :Πόσο συχνά παροτρύνει Διευθυντής τους εκπαιδευτικούς να συνεργαστούν για την αντιμετώπιση των προβλημάτων συμπεριφοράς των μαθητών.....σελ.73	σελ.73
Γράφημα 25 ^ο : Πόσο συχνά συνεργάζεται ο Διευθυντής με καθέναν από τους εκπαιδευτικούς ξεχωριστά για την αντιμετώπιση και την πρόληψη περιστατικών σχολικού εκφοβισμού.....σελ.74	σελ.74
Γράφημα 26 ^ο : Πόσο αποτελεσματική είναι η συνεργασία του Διευθυντή με καθέναν από τους εκπαιδευτικούς ξεχωριστά για την αντιμετώπιση και την πρόληψη περιστατικών σχολικού εκφοβισμού.....σελ.75	σελ.75
Γράφημα 27 ^ο : Συνεργάζεται ο διευθυντής με τους γονείς των μαθητών που εμπλέκονται στα περιστατικά εκφοβισμού (δράστες και θύματα).....σελ.75	σελ.75
Γράφημα 28 ^ο : Ο Διευθυντής διοργανώνει συχνά εκδηλώσεις για να ενημερώσει τους γονείς των μαθητών της σχολικής μονάδας για το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού.....σελ.76	σελ.76
Γράφημα 29 ^ο : Διοργανώνει συχνά σεμινάρια κατάρτισης ο διευθυντής για να ενημερώσει τους εκπαιδευτικούς σχετικά με το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού.....σελ.77	σελ.77